Regionrådsberedningen

SKRIVELSE
2019-08-14

RS 2019-0579

Regionstyrelsen

Yttrande över regionrevisorernas årsrapport 2018 för Landstingsstyrelsen

Föredragande regionråd: Irene Svenonius

Ärendebeskrivning

Regionrevisorerna har överlämnat årsrapport 2018 till regionstyrelsen för yttrande.

Förslag till beslut

Regionrådsberedningen föreslår att regionstyrelsen beslutar följande.

Yttrande avges till regionrevisorerna avseende årsrapport 2018 för landstingsstyrelsen i enlighet med regiondirektörens tjänsteutlåtande.

Regionrådsberedningens motivering

Det arbete som regionrevisorerna bedriver i sin granskning av att nämnder och styrelser genomför de beslut som fattats av regionfullmäktige, inom givna ekonomiska ramar och i enlighet med lagstiftning är viktigt för Region Stockholm för att ytterligare stärka det kontinuerliga förbättringsarbetet.

Regionstyrelsen vill för sin del instämma i regiondirektörens tjänsteutlåtande. Därutöver vill styrelsen tillägga följande:

Det ekonomiska resultatet för 2018 överstiger det av fullmäktige fastställda resultatkravet med 1909 miljoner kronor före omställningskostnader. Att ha en ekonomi i balans är viktigt för att långsiktigt säkra en god välfärd och ger bättre förutsättningar att klara de pågående investeringarna liksom deras framtida driftsättning. Marginaler i ekonomin är också av stor vikt för att klara avmattningar i konjunkturen.

Tack vare en långsiktig ekonomi i balans med kontinuerliga överskott i över ett decennium har Region Stockholm haft möjlighet att successivt utveckla kollektivtrafiken och vården, vilket har gett möjlighet att skapa Europas bästa och världens näst bästa kollektivtrafik. Dessutom har regionen bland

de kortaste vårdköerna i Sverige. Att fortsatt värna om skattebetalarnas pengar och använda dem på ett så effektivt sätt som möjligt är en prioriterad uppgift.

Att kontinuerligt jobba mot högt ställda mål är viktigt för att utveckla verksamheten för Stockholms läns invånare. Stockholms läns landstings måluppfyllelse är hög i dess sista årsredovisning, 85 procent av landstingsfullmäktiges övergripande mål är uppfyllda.

I budget för 2019 beslutade landstingsfullmäktige att ytterligare stärka samordning, styrning och kontroll i samtliga nämnder och styrelser i Region Stockholm avseende både drifts- och investeringsverksamheten. Under 2019 väntas även beslut om nya riktlinjer gällande ekonomi- och verksamhetsstyrning, investeringar samt intern kontroll.

Regionrevisorerna uttrycker oro för den långsiktiga kostnadsutvecklingen. Regionrådsberedningen instämmer i denna oro. Det är av stor vikt att framåt förmå prioritera det som är väsentligt för invånarna och hålla kostnadsutvecklingen inom de ramar som ges av skatteintäkternas utveckling. Trafiknämnden har under några år arbetat fruktbart med att nedbringa kostnadsökningstakten. Motsvarande arbete krävs inom sjukvårdens verksamheter. Det handlar om att sänka kostnader för administration, lokaler, förbrukningsartiklar och säkerställa effektiva processer i vården. Dessutom måste investeringarna prövas noggrant, eftersom investeringar idag innebär ökade drifts- och kapitalkostnader imorgon.

Den demografiska utvecklingen är en stor utmaning för alla Sveriges regioner och kommuner och offentlig sektor i allmänhet. Samtidigt är Region Stockholm den enda nettobetalaren till det statliga utjämningssystemet. För 2018 blev kostnaden för utjämningen över 1,2 miljarder kronor. Det är oroande att regeringen nu fört fram förslag som innebär att Stockholmarna ska få betala ytterligare 1,6 miljarder i utjämningsskatt, något som riskerar att skada Sveriges tillväxtmotor.

Regionstyrelsen bedriver ett arbete med effektivare region – tidigare effektivare landsting - med syftet att frigöra resurser till kärnverksamhet. För att möta dagens och framtidens vårdbehov genomför Region Stockholm också en av de största förändringarna någonsin inom hälso- och sjukvården, en förändring som ska resultera i mer vård, bättre lokaler och nya arbetsmetoder – Framtidens hälso- och sjukvård. Ett tecken på att det arbetet börjar ge resultat är att antalet besök på akutmottagningarna minskar medan besöken på närakuterna ökar. Genom att fler söker vård på

rätt nivå skapas en långsiktigt hållbar situation där regionens begränsade resurser används på ett mer effektivt och ändamålsenligt sätt.

Det finns även risker kopplade till konjunkturen och vikande skatteunderlag. Stockholmsregionen är Sveriges motor som generar knappt en tredjedel av Sveriges BNP, trots att länet bara utgör 23 procent av Sveriges befolkning. Hälften av statens skatteintäkter kommer från länet. Det är av vikt för hela Sveriges välfärd att Stockholmsregionen som tillväxtmotor inte avstannar. Stockholmsregionen riskerar att drabbas extra hårt när statliga infrastrukturinvesteringar nedprioriteras. I en växande storstad riskerar trängsel att öka kostnaderna för kollektivtrafiken samtidigt som företag blir mindre benägna att etablera sig och växa. Det blir även svårare att ta sig till och från jobbet, skolan och fritidsintressen samtidigt som viktiga bostadsetableringar uteblir. Till det så riskerar elbrist att allvarligt skada Stockholms tillväxt. Det finns även oroande tendenser att Stockholmsregionen har en negativ befolkningstillväxt när det gäller nyinflyttade.

Av de 95 rekommendationer som regionrevisorerna har lämnat har 45 åtgärdats 42 är delvis genomförda och åtta rekommendationer återstår att hantera.

Regionrevisorerna lämnar sju nya rekommendationer i årsrapporten för 2018. Rekommendationerna berör ägarstyrning, regional utveckling, informationssäkerhet, krisberedskap, skydd mot otillåten påverkan och dataskyddsförordningen.

Av de tillkommande rekommendationerna är tre redan åtgärdade, tre är delvis åtgärdade och en rekommendation är planerad att hanteras under hösten 2019.

Ett systematiskt arbete sker med att säkerställa att de lämnade rekommendationerna åtgärdas.

Beslutsunderlag
Regiondirektörens tjänsteutlåtande
Regionrevisorernas årsrapport 2018 för landstingsstyrelsen

Irene Svenonius

Regionstyrelsen
Regionledningskontoret

Mikael Löwenhielm

TJÄNSTEUTLÅTANDE
2019-06-28

RS 2019-0579

Regionstyrelsen

Yttrande över regionrevisorernas årsrapport 2018 för landstingsstyrelsen

Ärendebeskrivning
Regionrevisorerna har överlämnat årsrapport 2018 till regionstyrelsen för yttrande.

Beslutsunderlag
Regiondirektörens tjänsteutlåtande
Regionrevisorernas årsrapport 2018 för landstingsstyrelsen

Förslag till beslut
Regionrådsberedningen föreslår att regionstyrelsen beslutar följande.

> Yttrande avges till regionrevisorerna avseende årsrapport 2018 för landstingsstyrelsen i enlighet med regiondirektörens tjänsteutlåtande.

Regionledningskontorets förslag och motivering
Sammanfattning
Regionledningskontoret ser regionrevisorernas kontinuerliga granskning som en viktig del i regionens förbättringsarbete, där årsrapporten är en viktig och återkommande avstämningspunkt.

I årsrapporten bedömer regionrevisorerna sammantaget att det ekonomiska resultatet för 2018 är tillfredsställande. Det verksamhetsmässiga resultatet bedöms som inte helt tillfredställande. Vidare bedömer regionrevisorerna att den interna kontrollen inte är helt tillräcklig, samt betonar att regionstyrelsens långsiktigt ekonomiska styrning bedöms som otillräcklig.

Regionledningskontoret konstaterar i likhet med regionrevisorerna att 2018 års ekonomiska resultat överstiger det av fullmäktige fastställda resultatkravet. Däremot delar inte regionledningskontoret regionrevisorernas bedömning när det gäller måluppfyllelsen. Regionledningskontoret menar att sex av sju övergripande mål är uppfyllda

enligt de definitioner som är beslutade av fullmäktige. I övrigt pågår ett arbete med att se över målstrukturen inför budget 2020.

I syfte att stärka regionstyrelsens roll gällande samordning, styrning och kontroll av regionens verksamheter pågår en rad aktiviteter. Mål- och ekonomistyrningen har förstärkts. Under 2019 väntas också beslut om nya riktlinjer gällande ekonomi- och verksamhetsstyrning, investeringar samt intern kontroll.

Under 2018 påbörjades också införandet av Stödet. Stödet är ett IT-system som syftar till att effektivisera styrningen och uppföljningen av regionens verksamheter samtidigt som det medför ett enhetligt arbetssätt. En översyn och effektivisering av regionens policydokument pågår och fortsätter under 2019. Fullmäktiges styrning har tydliggjorts genom nya policyer för finans, LS 2017–0949, kommunikation, LS 2016–0567, och inköp, LS 2017–1197. Två beslut med koppling till styrande dokument togs i samband med beslutet om Region Stockholms budget för 2019, LS 2017–1455, Styrande principer för styrning, ledning och uppföljning av Region Stockholm, samt Styrande principer för investeringar, vilken ersätter den tidigare investeringsstrategin.

Organisationsförändringar har genomförts och fortsätter under 2019 med utgångspunkt i landstingsfullmäktiges beslut i november 2018 vad gäller ny politisk organisation. Fördelningen av ansvar mellan landstingsstyrelsen och Locum AB för landstingets vårdfastigheter har tydliggjorts, LS 2017–1002.

Regionrevisorernas årsrapport 2018 för landstingsstyrelsen innefattar 95 rekommendationer. Regionledningskontoret bedömer att av de 95 rekommendationerna har 45 åtgärdats. Av återstående rekommendationer har åtgärder vidtagits för 42 av dessa, vilka bedöms som delvis genomförda. Åtta rekommendationer återstår att hantera.

Av de 28 rekommendationer som tillkommit under 2018 har 21 rekommendationer redan besvarats i tidigare yttranden avseende delrapport och projektrapporter. Regionledningskontoret kommenterar i det följande de sju nya rekommendationer som regionrevisorerna lämnar i årsrapporten 2018. Kommentarer på rekommendationerna i regionrevisorernas årsrapport 2018 för landstingsstyrelsen föreslås lämnas som yttrande till regionrevisorerna.

Bakgrund
Regionrevisorerna granskar och prövar om verksamheten bedrivs på ett ändamålsenligt och från ekonomisk synpunkt tillfredsställande sätt, om räkenskaperna är rättvisande och om den interna styrningen och kontrollen är tillräcklig. I revisorernas uppdrag ingår även att granska hur regionstyrelsen fullgör sin uppsikt samt hur styrelsen leder och samordnar förvaltningen av Region Stockholms angelägenheter. En annan viktig del i granskningen är regionstyrelsens beredning av ärenden till fullmäktige. Revisorerna ska även bedöma om resultatet i årsredovisning är förenligt med fullmäktiges mål för god ekonomisk hushållning. I regionrevisorernas årsrapport redovisas den samlade bedömning av landstingsstyrelsens övergripande styrning och samordning av landstingets verksamhet 2018.

Av årsrapporten framgår granskningsresultatet för landstingsstyrelsens egen verksamhet och dess enheter, landstingsstyrelsens förvaltning, skadekontot, koncernfinansiering och Landstingsfastigheter i Stockholm.

I årsrapporten bedömer regionrevisorerna sammantaget att det ekonomiska resultatet för 2018 är tillfredsställande. Det verksamhetsmässiga resultatet bedöms som inte helt tillfredställande. Vidare bedömer regionrevisorerna att den interna kontrollen inte är helt tillräcklig, samt betonar att regionstyrelsens långsiktigt ekonomiska styrning bedöms som otillräcklig.

Regionledningskontoret ser regionrevisorernas kontinuerliga granskning som en viktig del i regionens förbättringsarbete, där årsrapporten är en viktig och återkommande avstämningspunkt. Regionledningskontoret delar revisionens beskrivning av riskområden som är väsentliga för regionen och ett kontinuerligt arbete pågår med åtgärder enligt revisorernas rekommendationer. Regionstyrelsen har det senaste året yttrat sig över de synpunkter och rekommendationer som framförs i regionrevisorernas årsrapport avseende följande rapporter:

- LS 2018-1160, Yttrande över landstingsrevisorernas delrapport 2018 för landstingsstyrelsen

- LS 2018-0576, Yttrande över landstingsrevisorernas projektrapport 1/2018 – Förutsättningar för klinisk forskning – en granskning i samverkan mellan revisionen i Stockholms läns landsting och internrevisionen vid Karolinska Institutet

- LS 2018-1298, Yttrande över Landstingsrevisorernas projektrapport

5/2018 – Ägarstyrning - Bolag och bolagsliknande former

- LS 2018-1299, Yttrande över Landstingsrevisorernas projektrapport 7/2018 – Strategisk kompetensförsörjning

- RS 2019-0207, Yttrande över Revisorernas projektrapport 9/2018 – Framtidens vårdinformationsmiljö – förutsättningar för IT – och verksamhetsutveckling

- RS 2019-0333, Yttrande över regionrevisorernas projektrapport nr 13/2018 – God ekonomisk hushållning – Styrning och kontroll av ökande investeringsvolymer

År	**Rapport (ursprung)**	**Återstående rekommendationer**	**Åtgärdat enligt regionlednings-kontoret**
Tidigare år	Projektrapporter	39	18
	Del- och årsrapporter	28	14
2018	Projektrapporter	17	8
	Del- och årsrapport	11	5
	Totalt	**95**	**45**

Regionrevisorernas årsrapport 2018 för landstingsstyrelsen innefattar 95 rekommendationer. Regionledningskontoret bedömer att av de 95 rekommendationerna har 45 åtgärdats. Av återstående rekommendationer har åtgärder vidtagits för 42 av dessa. Åtta rekommendationer återstår att hantera.

Ett systematiskt arbete sker inom regionledningskontoret för att säkerställa att lämnade rekommendationer åtgärdas. Under 2019 prövas möjligheten att följa upp revisorernas rekommendationer i Stödet.

Överväganden
Av de 28 rekommendationer som tillkommit under 2018 har 21 rekommendationer redan besvarats i tidigare yttranden avseende delrapport och projektrapporter. Regionledningskontoret kommenterar i det följande de sju nya rekommendationer som regionrevisorerna lämnar i årsrapporten 2018.

Ägarstyrning

- Regionstyrelsen bör komplettera ägarpolicy och bolagsstyrningsprinciper med generella principer för hur delägda bolag ska styras.

  Kommentar: Ägarpolicy och bolagsstyrningsprinciper gäller även för Region Stockholms delägda bolag. Principerna tillämpas i tillämpliga delar i delägda bolag. Vad som är tillämpliga delar avgörs utifrån ägarförhållandena, verksamhetens art och omständigheterna i övrigt. I bolag som Region Stockholm äger gemensamt med en eller flera regioner, kommuner eller annan extern ägare, ska principerna tillämpas på det sätt som ägarna kommer överens om. Rekommendationen är åtgärdad.

Regional utveckling

- Regionstyrelsen bör i samråd med tillväxt- och regionplanenämnden utveckla former för hur Region Stockholms verksamheter ska bidra till målen i RUFS.

  Kommentar: RUFS är ett vägledande dokument som anger en långsiktig viljeriktning vilken fullmäktige har möjlighet att konkretisera för nämnder och bolag genom mål och uppdrag i budget. Målen i RUFS är formulerade för att vara gemensamma för länets aktörer.

  Ansvaret för planering, genomförande och uppföljning av Region Stockholms verksamheter ligger – i enlighet med kommunallagen – på respektive nämnd och bolag i enlighet med reglemente, bolagsordningar, ägardirektiv och fullmäktiges budget. Nämnder och bolag har också möjlighet att konkretisera mål och uppdrag i sina verksamhetsplaner. Tillväxt- och regionplanenämnden ansvarar för samordning av arbetet med implementering och uppföljning av RUFS 2050, liksom för att koordinera, medverka och följa upp de nio prioriteringar som anges i RUFS. Regionstyrelsen har ett samordningsansvar och ansvarar för Region Stockholms budget- och bokslutsprocess.

  Regionledningskontoret menar att de strukturella åtgärder vad gäller ansvar som kan göras i frågan är genomförda genom fullmäktiges beslut att fastställa principer för styrning, ledning och uppföljning av Region Stockholm, LS 2017–1455, samt de anvisningar som utformats och önskar att

revisionsrekommendationen stängs. Regionledningskontoret menar att ansvarsfördelningen är tydlig. Rekommendationen är åtgärdad.

Informationssäkerhet

- Regionstyrelsen behöver säkerställa att rutiner för uppföljning av informationssäkerhet gentemot privata vårdgivare tas fram och efterlevs.

  Kommentar: Regionledningskontoret har i det pågående arbetet med underlag inför budget 2020 föreslagit att hälso- och sjukvårdsnämnden ges i uppdrag att ta fram en plan för att utveckla sina avtals- och uppföljningsprocesser, så att tillräckliga krav på informationssäkerhet ställs på avtalsparter och leverantörer som hanterar skyddsvärd information på nämndens uppdrag. Arbetet med rekommendationen pågår under 2019. Rekommendationen är delvis åtgärdad.

Krisberedskap

- Regionstyrelsen bör ytterligare stärka samordningen och uppföljningen av Region Stockholms krisberedskap.

  Kommentar: Samtliga nämnder och bolag ska genomföra en risk- och sårbarhetsanalys, utifrån vilka regionstyrelsen sammanställer en koncernövergripande analys som blir underlag till den krisberedskapsplan som ska tas fram hösten 2019. Med anledning av regionens deltagande i Samverkan Stockholmsregionen (länsstyrelsen) så arbetar en beredningsgrupp med att samordna förberedelser och deltagande från hälso- och sjukvårdsförvaltningen, trafikförvaltningen och regionledningskontoret. I och med det pågående arbetet med risk och sårbarhetsanalys och krisberedskapsplan, bedöms rekommendationen som delvis åtgärdad.

Skydd mot otillåten påverkan

- Regionstyrelsen bör fastställa riktlinjer för förtroendevaldas säkerhet och trygghet samt säkerställa att dessa är kända av förtroendevalda inom regionen.

  Kommentar: Beslut om riktlinjer väntas tas under 2019. Rekommendation är delvis åtgärdad.

- Regionstyrelsen bör tydliggöra roll- och ansvarsfördelningen vad gäller skydd mot otillåten påverkan för styrelseledamöter som inte är politiker.

  Kommentar: I november 2016 antog landstingsfullmäktige Policy och riktlinjer för anti-korruption och representation inom Stockholms läns landsting[1] i vilken detta hanteras.

  Av 8 kap. aktiebolagslagen (2005:551) framgår att styrelsen är en del av bolagets ledning. Säkerhetsfrågan för styrelserna anses därför vara en fråga där respektive bolag har ansvaret.

  Utöver detta har Region Stockholm under 2019 inrättat och anställt en regelefterlevnadschef som rapporterar direkt till regiondirektören. Rekommendationen bedöms därmed som åtgärdad.

Dataskyddsförordningen

- Regionstyrelsen bör fastställa ett sammanhållet dokument som beskriver styrelsens behandling av personuppgifter.

  Kommentar: Dokument som beskriver behandling av personuppgifter inom regionstyrelsen utarbetas under hösten 2019.

Ekonomiska konsekvenser
Arbetet med att genomföra aktiviteterna i enlighet med revisorernas rekommendationer hanteras inom verksamhetens budget.

Stefan Schildt
Tf. regiondirektör

Gunnel Forsberg
Tf. ekonomidirektör

[1] LS 2015–1342 Policy och riktlinjer för anti-korruption och representation inom Stockholms läns landsting.

Beslutsexpediering:
Akt
Regionrevisorerna

Godkänd av Stefan Schildt, 2019-06-28

Regionrevisorerna

2019-04-10

Diarienummer
RK 2018-0037

Regionstyrelsen

ÅRSRAPPORT 2018
Landstingsstyrelsen

Revisorerna i revisorsgrupp I beslutade 2019-04-10 att överlämna rapporten till regionstyrelsen för yttrande senast 2019-08-31.

Paragrafen förklarades omedelbart justerad.

Kenneth Strömberg
Ordförande

Christina Holmqvist
Sekreterare

Region Stockholm
Regionrevisorerna
Box 22230
104 22 Stockholm

Telefon: 08-737 25 00
E-post: landstingsrevisorerna.rev@sll.se

Säte: Stockholm
Org.nr: 232100-0016
www.sll.se

Besök oss: Hantverkargatan 25B, T-bana Rådhuset, se www.sl.se

Regionrevisorerna
Revisorsgrupp I

2019-04-10

Diarienummer
RK 2018-0037

Regionfullmäktige i Region Stockholm

Revisionsberättelse för landstingsstyrelsen år 2018

Vi, av fullmäktige utsedda revisorer, har granskat landstingsstyrelsens[1] verksamhet och ekonomiska redovisning för år 2018.

Landstingsstyrelsen ansvarar för att leda och samordna landstingets verksamhet och ha uppsikt över övriga nämnder och styrelser, dvs. ha en löpande tillsyn av att verksamheten bedrivs i enlighet med gällande mål, beslut och riktlinjer samt de lagar och föreskrifter som gäller för verksamheten. Styrelsen har en ledande ställning och ska ha en överblick över helheten med ansvar för uppföljning samt att återredovisning sker till fullmäktige. Styrelsen ansvarar för att följa utvecklingen av verksamhet och ekonomi och att vid behov vidta åtgärder.

Vårt ansvar som revisorer är att granska verksamhet, intern kontroll och räkenskaper samt att pröva om verksamheten bedrivits enligt fullmäktiges uppdrag och mål samt de förskrifter som gäller för verksamheten. Vi ska också bedöma om årsbokslutet är förenligt med de finansiella mål och verksamhetsmål som fullmäktige beslutat om.

Granskningen har utförts enligt kommunallagen, god revisionssed i kommunal verksamhet och revisionsreglemente. Granskningen har genomförts med den inriktning och omfattning som behövs för att ge rimlig grund för bedömning och ansvarsprövning samt har gett det resultat som redovisas i revisionskontorets Årsrapport 2018 för landstingsstyrelsen. Vi bifogar en redogörelse för resultatet av granskningen.

Vi konstaterar att landstingsstyrelsen anger att sex av fullmäktiges övergripande mål är uppfyllda medan målet om regional utveckling inte går att mäta. Vi anser att det även finns svårigheter att mäta och därmed bedöma måluppfyllelsen för vissa av målen inom hälso- och sjukvården och kollektivtrafiken eftersom antalet indikatorer är få eller tillsammans endast mäter en del av målet. Vi bedömer därför att det verksamhetsmässiga resultatet inte är helt tillfredsställande.

Vi har granskat om resultatet för 2018 är förenligt med fullmäktiges beslut om mål och riktlinjer för god ekonomisk hushållning. Vi bedömer, utifrån avrapporteringen i årsredovisningen, att målet om en ekonomi i balans och de finansiella målen har uppnåtts 2018. Vi ser dock allvarligt på att landstingsstyrelsen i den övergripande styrningen inte lyckats minska de kommande årens investeringsutgifter i enlighet med fullmäktiges uppdrag. Vi bedömer att landstingsstyrelsens övergripande styrning inte säkerställt kontrollen av vård- och trafikinvesteringar. Vidare bedömer vi att landstingsstyrelsen inte lyckats dämpa kostnadsutvecklingstakten enligt fullmäktiges intentioner. Vi bedömer därför att landstingsstyrelsen inte säkerställt en god ekonomisk hushållning på sikt.

---

[1] Från den 1 januari 2019 har landstinget övergått till region. Denna revisionsberättelse avser 2018 års verksamhet. Därför används här fortfarande benämningarna Stockholms läns landsting och landstingsstyrelsen.

Region Stockholm
Regionrevisorerna
Box 22230
104 22 Stockholm

Telefon: 08-737 25 00
E-post: landstingsrevisorerna.rev@sll.se

Säte: Stockholm
Org.nr: 232100-0016
www.sll.se

Besök oss: Hantverkargatan 25B, T-bana Rådhuset, se www.sl.se

Vi bedömer vidare att ägarstyrningen behöver stärkas och förtydligas på den politiska nivån genom att landstingsstyrelsen tar ett aktivt ansvar för styrningen och uppföljningen av regionens bolag.

För att genomförandet av framtidens hälso- och sjukvård ska leda till att målen som helhet säkerställs anser vi att det politiska ansvaret för styrningen behöver stärkas. Landstingsstyrelsen bör säkerställa en helhetsbild av vidtagna och planerade åtgärder där systemeffekter för sjukvårdens olika delar är sammankopplade med varandra. Den omfattande satsningen Framtidens vårdinformationsmiljö kommer att förändra informationsmiljön och arbetssättet inom hälso- och sjukvården. Vi bedömer att landstingsstyrelsen i flera avseenden behöver stärka förutsättningarna för att nå fullmäktiges mål och förväntade effekter.

Vidare bedömer vi att landstingsstyrelsens styrning och uppföljning mot fullmäktiges mål om attraktiv arbetsgivare behöver stärkas för att bättre kunna stödja nämnders och styrelsers arbete med kompetensförsörjning. Vi vill också framföra att det är viktigt att alla verksamheter kommer igång med ett systematiskt informationssäkerhetsarbete som omfattar samtliga verksamheter på alla nivåer och där samtliga medarbetare involveras i arbetet.

Vi bedömer att årsredovisningen ger en rättvisande bild av årets resultat och ekonomisk ställning, med undantag av det avsteg från god redovisningssed som finns kvar sedan tidigare. Vi bedömer sammantaget att det ekonomiska resultatet för 2018 är tillfredsställande. Det verksamhetsmässiga resultatet bedöms som inte helt tillfredsställande. Vidare bedömer vi att den interna kontrollen inte är helt tillräcklig. Vi vill betona att landstingsstyrelsens långsiktiga ekonomiska styrning bedöms som otillräcklig.

Vi tillstyrker att den sammanställda årsredovisningen för Stockholms läns landsting 2018 fastställs.

Vi tillstyrker att fullmäktige beviljar ansvarsfrihet för landstingsstyrelsen samt dess enskilda ledamöter.

Stockholm 2019-04-10

Kenneth Strömberg Lena Cronvall Morén Lars Bergstig

Karin Brodin Joakim Jonsson Michael Stjernström Erik Wallin

Regionrevisorerna
Revisorsgrupp I

Diarienummer
RK 2018-0037

Regionfullmäktige i Region Stockholm

Revisorernas rapport för landstingsstyrelsen 2018 enligt lag om insyn i vissa finansiella förbindelser

Enligt Lag (2005:590) om insyn i vissa finansiella förbindelser m.m. (transparenslagen), ska landstingets revisorer för varje räkenskapsår översiktligt granska om redovisningen har fullgjorts i enlighet med bestämmelserna i denna lag samt upprätta en rapport över granskningen.

Lagens intention är att säkerställa tillgången till ekonomisk information för att motverka konkurrensbegränsningar. Landstingsstyrelsen[1] ansvarar för att denna redovisningsskyldighet fullgörs. Landstingsstyrelsens förvaltning har gjort tolkningen att bl.a. landstingsstyrelsen bedriver verksamhet i den omfattning som kan vara föremål för uppgiftsskyldighet. Landstingsstyrelsens förvaltning ska upprätta förteckning över lämnade bidrag till externa mottagare och i bokslutsärendet ska uppgifter om kapitaltillskott och resultatdispositioner redovisas.

Revisorerna ansvarar för att översiktligt granska om redovisningen har fullgjorts i enlighet med bestämmelserna i lagen och de föreskrifter som meddelats med stöd av lagen. Då föreskrifter om hur redovisningen ska fullgöras efter drygt tio år ännu inte meddelats konstaterar revisorerna att det inte finns tillräcklig vägledning för att bedöma om redovisningen har fullgjorts på avsett vis.

Revisorerna gör därför ingen bedömning, men konstaterar att Stockholms läns landstings årsredovisning innehåller uppgifter om kapitaltillskott och resultatdispositioner som fullmäktige beslutat om. Landstingsstyrelsens förvaltning upprättar förteckning över lämnade bidrag till externa mottagare.

Stockholm 2019-04-10

Kenneth Strömberg Lena Cronvall Morén Lars Bergstig

Karin Brodin Joakim Jonsson Michael Stjernström Erik Wallin

[1] Från den 1 januari 2019 har landstinget övergått till region. Denna rapport avser 2018 års verksamhet. Därför används fortfarande benämningarna Stockholms läns landsting och landstingsstyrelsen.

Region Stockholm
Regionrevisorerna
Box 22230
104 22 Stockholm

Telefon: 08-737 25 00
E-post: landstingsrevisorerna.rev@sll.se

Säte: Stockholm
Org.nr: 232100-0016
www.sll.se

Besök oss: Hantverkargatan 25B, T-bana Rådhuset, se www.sl.se

ÅRSRAPPORT 2018

Landstingsstyrelsen

Landstingsrevisorerna
STOCKHOLMS LÄNS LANDSTING

Regionrevisorerna

2019-04-10

Diarienummer
RK 2018-0037

Regionstyrelsen

ÅRSRAPPORT 2018
Landstingsstyrelsen

Revisorerna i revisorsgrupp I beslutade 2019-04-10 att överlämna rapporten till regionstyrelsen för yttrande senast 2019-08-31.

Paragrafen förklarades omedelbart justerad.

Kenneth Strömberg
Ordförande

Christina Holmqvist
Sekreterare

Region Stockholm
Regionrevisorerna
Box 22230
104 22 Stockholm

Telefon: 08-737 25 00
E-post: landstingsrevisorerna.rev@sll.se

Säte: Stockholm
Org.nr: 232100-0016
www.sll.se

Besök oss: Hantverkargatan 25B, T-bana Rådhuset, se www.sl.se

Sammanfattning – Landstingsstyrelsen

I den årliga revisionen prövas om verksamheten bedrivs på ett ändamålsenligt och från ekonomisk synpunkt tillfredsställande sätt, om räkenskaperna är rättvisande samt om den interna styrningen och kontrollen är tillräcklig.

Bedömning för år 2018

	Tillfredsställande	Inte helt tillfredsställande	Otillfredsställande
Ekonomiskt och verksamhetsmässigt resultat		**X**	
	Tillräcklig	Inte helt tillräcklig	Otillräcklig
Intern styrning och kontroll		**X**	
	Rättvisande	Inte rättvisande	
Räkenskaper	**X**		

Ekonomiskt- och verksamhetsmässigt resultat
År 2018 redovisar Stockholms läns landsting ett resultat före omställningskostnader på 2 171 mnkr, vilket är 1 909 mnkr högre än budgeterat för landstinget som helhet. Årets resultat inklusive omställningskostnader för framtidens hälso- och sjukvård (-788 mnkr) är 1 383 mnkr. Resultatet har påverkats av jämförelsestörande poster som avser realisationsvinster (686 mnkr) och minskade pensionskostnader i landstingets bolag till följd av höjd diskonteringsränta (139 mnkr). Exklusive dessa poster uppgår resultatet till 558 mnkr.

Årets investeringar uppgår till 12 211 mnkr, vilket motsvarar en genomsnittlig upparbetningsgrad på 72 procent av den budgeterade årsvolymen, medan den för enskilda projekt kan variera väsentligt.

I landstingets mål och budget för 2018 anges sju övergripande mål. Landstingsstyrelsen bedömer att sex av sju övergripande mål 2018 är uppfyllda och att ett övergripande mål, *Regional utvecklingsplanering och tillväxt,* inte gått att mäta. Revisionen anser, liksom tidigare år, att det även för vissa andra av fullmäktiges övergripande mål är svårt att mäta och därmed att bedöma eftersom valda delmål och indikatorer tillsammans inte ger en fullständig bild. Det gäller särskilt de mål där antalet indikatorer är få eller tillsammans endast mäter en del av målet. För att delmål och indikatorer på ett bättre sätt ska spegla de övergripande målen behöver formulering och mätvärden fortsatt utvecklas. Även själva modellen för när ett mål bedöms vara uppfyllt bör ses över framöver.

Fullmäktige beslutar, framför allt i budgeten, om uppdrag till nämnder och styrelser. Antal återrapporterade uppdrag uppgår totalt till 130 stycken. Av dessa är 63 (48 procent) avslutade, 64 (49 procent) pågående och 3 (2 procent) ej påbörjade. Revisionen bedömer att uppföljningen av landstingsfullmäktiges uppdrag i huvudsak är tillräcklig.

För år 2018 bedöms det ekonomiska resultatet som tillfredställande medan det verksamhetsmässiga resultatet bedöms som inte helt tillfredsställande. Bedömningen är oförändrad jämfört med 2017.

Samordning, styrning och kontroll

Landstingsstyrelsen har ansvar för att bland annat tydliggöra förutsättningarna för ekonomistyrningen på kort och lång sikt. Revisionen ser därför allvarligt på att landstingsstyrelsen i den övergripande styrningen inte lyckats minska de kommande årens investeringsutgifter i enlighet med fullmäktiges uppdrag. Revisionen bedömer mot bakgrund av de fortsatta ökningarna av investeringsvolymerna att landstingsstyrelsens investeringsplanering inte utgått från de långsiktiga ekonomiska förutsättningar som fullmäktige beslutat om i budget 2018. Revisionen bedömer vidare att landstingsstyrelsens övergripande styrning och kontroll av vård- och trafikinvesteringarna inte säkerställt en god ekonomisk hushållning på sikt.

Landstingets positiva resultat de senaste åren beror främst på externa faktorer som ökade statsbidrag och skatteintäkter samt en låg ränta. När det gäller kostnadskontrollen bedömer revisionen att landstingsstyrelsen inte lyckats dämpa kostnadsutvecklingstakten enligt fullmäktiges intentioner. Styrningen av kostnadsutvecklingen har dessutom tonats ned under 2018. Ingen uppföljning av kostnadsutvecklingen har skett i landstingsstyrelsens delårsrapport eller årsredovisning. Detta trots att de ökande investeringsvolymerna innebär att förutsättningarna för att dämpa kostnadsökningstakten försämrats väsentligt samtidigt som landstingsstyrelsen själv bedömer att skatteintäkterna kan komma att utvecklas i lägre takt framöver. Revisionen bedömer därför att risken för en framtida obalans i ekonomin har ökat påtagligt.

Revisionen anser att det är väsentligt att landstingsstyrelsen inom ramen för sitt övergripande ekonomiska ansvar tydliggör hur en begäran om tillskott från en nämnd eller styrelse ska hanteras i landstinget för att det inte ska uppstå otydligheter mellan berörd nämnd/styrelse och landstingsstyrelsens förvaltning respektive hälso- och sjukvårdsförvaltningen. Detta för att undvika att besked drar ut på tiden så att nämnden/styrelsen får rimliga förutsättningar för att vidta åtgärder i tid. I det ligger också att tydliggöra i vilket skede som ärendet ska lyftas på politisk nivå. Det är särskilt viktigt när landstingsstyrelsen är en av tre parter i omställningsavtalen med sjukhusen.

Revisionen bedömer vidare att ägarstyrningen behöver utvecklas för att bland annat ansvar och roller ska bli tydligare. Ägarstyrningen har i enlighet med fullmäktiges beslut stärkts, framför allt på tjänstemannanivå. Däremot behöver ägarstyrningen stärkas och förtydligas på den politiska nivån genom att regionstyrelsen tar ett aktivt ansvar för styrningen och uppföljningen av regionens bolag och nämnder i bolagsliknande former. Revisionen anser också att regionstyrelsen bör komplettera ägarpolicy och bolagsstyrningsprinciper med generella principer för hur delägda bolag ska styras och följas upp.

Revisionen har löpande granskat genomförandet av framtidens hälso- och sjukvård (FHS) och bedömer att arbetet behöver stärkas inom flera områden för att genomförandet ska leda till att målen som helhet säkerställs. Revisionen konstaterar bland

annat att det inte finns något politiskt organ som har en samlad bild av utvecklingen av FHS. Detta är allvarligt eftersom det politiska ansvaret för styrningen av uppdraget förutsätter kontinuerlig uppföljning och återrapportering av hur arbetet fortskrider. Revisionen bedömer att landstingsstyrelsen inte har säkerställt en helhetsbild av vidtagna och planerade åtgärder där systemeffekter framgår, vilket är väsentligt eftersom sjukvårdens olika delar är sammankopplade med varandra. I likhet med föregående år bedömer revisionen också att det finns fortsatta oklarheter i ansvarsfördelningen mellan hälso- och sjukvårdsnämnden och landstingsstyrelsen inom vissa områden, framför allt investeringar, kompetensförsörjning och produktionsstyrning som behöver tydliggöras.

Vidare bedömer revisionen att det finns ett antal risker som måste hanteras för att implementeringen av framtidens vårdinformationsmiljö (FVM) ska lyckas, exempelvis standardisering av processer, termer och begrepp, kompetensöverföring mellan regionen och engagerade konsulter samt organisation av den framtida FVM-förvaltningen. Regionstyrelsen behöver även tydliggöra ansvarsfördelning och beslutsstrukturen i programmet och se till att en strategi tas fram för att kunna hantera ersättning (avslut eller utfasning) av alla existerande it-system/avtal, för att undvika extra kostnader eller utebliven funktionalitet i nödvändiga system.

Inom landstinget pågår ett ambitiöst arbete med en mängd olika aktiviteter i syfte att landstinget ska vara en attraktiv arbetsgivare och minska beroendet av inhyrd personal och konsulter. För att bättre kunna stödja nämnders och styrelsers arbete med kompetensförsörjning behöver regionstyrelsens styrning och uppföljning stärkas. Verksamheternas nuläge och framtida behov behöver analyseras för att ge en bättre grund för anpassande, precisering av förväntade resultat och uppföljning av aktiviteter. Regionstyrelsen rekommenderas även att säkerställa att de åtagande som styrelsen har genom handlingsplan för kompetensförsörjning och omställningsavtalen för sjukvården genomförs.

Mot bakgrund av granskning av informationssäkerhetsarbetet inom Karolinska Universitetssjukhuset och Stockholms läns sjukvårdsområde anser revisionen att det är viktigt att alla verksamheter kommer igång med ett systematiskt informationssäkerhetsarbete som omfattar samtliga verksamheter på alla nivåer och där samtliga medarbetare involveras i arbetet. Händelsen med 1177.se understryker vikten av en systematisk uppföljning av informationssäkerheten hos privata utförare.

Revisionen bedömer, utifrån genomförd granskning, att landstingsstyrelsens samordning, styrning och kontroll sammantaget inte varit helt tillräcklig. Revisionen vill betona att landstingsstyrelsens långsiktiga ekonomiska styrning bedöms vara otillräcklig.

Räkenskaper

Årsredovisningen för Stockholms läns landsting bedöms, med undantag för det avsteg från god redovisningssed som skett tidigare år, i allt väsentligt vara upprättad enligt lagen om kommunal redovisning, god redovisningssed samt ge en rättvisande bild av årets resultat och ekonomiska ställning.

Landstingsstyrelsens resultatenheter

Den interna styrningen och kontrollen inom landstingsstyrelsens förvaltning och landstingsfastigheter bedöms, utifrån genomförd granskning, vara tillräcklig. Bedömningen är oförändrad jämfört med 2017.

Årsbokslutet för landstingsstyrelsens förvaltning, landstingsfastigheter och koncernfinansiering är i allt väsentligt upprättade enligt lagen om kommunal redovisning, enligt god redovisningssed, enligt landstingets anvisningar och bedöms ge en rättvisande bild av årets resultat och ställning.

Övriga nämnder och styrelser

Revisionens granskning av nämnder och styrelser visar att verksamheterna till stor del har bedrivits enligt fullmäktiges mål och uppdrag, men det ekonomiska och verksamhetsmässiga resultatet bedöms som inte helt tillfredsställande för Ambulanssjukvården i Storstockholm, Danderyds sjukhus AB och Stockholms Care AB. Det ekonomiska resultatet bedöms som otillfredsställande för Karolinska Universitetssjukhuset.

Vidare bedöms den interna styrningen och kontrollen som inte helt tillräcklig för hälso- och sjukvårdsnämnden, Stockholms läns sjukvårdsområde, trafiknämnden (inklusive SL och WÅAB) och för Landstingshuset i Stockholm AB. Den interna styrningen och kontroll bedöms som otillräcklig för Karolinska Universitetssjukhuset.

Räkenskaperna bedöms för samtliga nämnder och styrelser vara rättvisande.

Innehåll

1 Granskningens omfattning och inriktning 1

2 Ekonomiskt och verksamhetsmässigt resultat 2
2.1 Ekonomiskt resultat ur ett landstingsövergripande perspektiv 2
2.2 Verksamhetsmässigt resultat ur ett landstingsövergripande perspektiv 8
2.3 Samlad bedömning av ekonomiskt och verksamhetsmässigt resultat 15

3 Samordning, styrning och kontroll 16
3.1 Ekonomistyrning 16
3.2 Ägarstyrning 24
3.3 Styrning av hälso- och sjukvården 28
3.4 Strategisk kompetensförsörjning 29
3.5 Refinansiering av OPS-avtalet 30
3.6 Styrning av regional utveckling 33
3.7 Säkerhet 35
3.8 Upphandling 42
3.9 Hantering och diarieföring av allmänna handlingar 43
3.10 Ersättning till förtroendevalda 46
3.11 Internkontrollarbetet 47
3.12 Konsultanvändningen inom landstingsstyrelsens förvaltning 50
3.13 Granskning av landstingets energieffektiviseringsarbete 52
3.14 Förberedelser inför dataskyddsförordningens ikraftträdande 54
3.15 Gröna obligationer 57
3.16 Avrapporterade granskningar i delrapport 58
3.17 Uppföljning av tidigare lämnade rekommendationer 59
3.18 Samlad bedömning av intern styrning och kontroll 59

4 Räkenskaper 61
4.1 SLL:s sammanställda årsredovisning 61
4.2 Revisionens samlade bedömning 63

5 Resultatenheter inom landstingsstyrelsen 63
5.1 Ekonomiskt och verksamhetsmässigt resultat 63
5.2 Intern styrning och kontroll 66
5.3 Räkenskaper 70

6 Regionstyrelsens yttrande över delrapport 2018 73

Bilaga 1 Uppföljning av tidigare lämnade rekommendationer

Bilaga 2 Bedömningsmål och bedömningskriterier

Bilaga 3 Slutlig bedömning av nämnder och styrelser 2018

Bilaga 4 Yttrande över delrapport 2018

1 Granskningens omfattning och inriktning

I denna årsrapport redovisas revisionens samlade bedömning av landstingsstyrelsens övergripande styrning och samordning av landstingets verksamhet 2018. Av rapporten framgår även granskningsresultatet för landstingsstyrelsens egen verksamhet och dess enheter; landstingsstyrelsens förvaltning, skadekontot, koncernfinansiering och landstingsfastigheter i Stockholm. I årsrapporten återges även i korthet resultatet av de projekt som genomförts under 2018 och som berör landstingsstyrelsen eftersom dessa ingår i underlaget för revisionens samlade bedömning av landstingsstyrelsen. Rekommendationer som framförts i projektrapporterna framgår av bilaga 1 och kommer att följas upp av revisionen i kommande granskningar.

Stockholms läns landsting bildar sedan 1 januari 2019 Region Stockholm. I årsrapporten används begreppen landstinget, landstingsfullmäktige och landstingsstyrelsen avseende verksamhet som bedrivits under 2018 och tidigare, medan de nya namnen används i de fall texten avser tiden från den 1 januari 2019.

Revisionen har utförts enligt kommunallagen, lagen om kommunal redovisning, god revisionssed i kommunal verksamhet, landstingets revisionsreglemente och föreskrifter som utfärdats av fullmäktige. Revisionen har utgått från den revisionsplan som fastställts av de förtroendevalda revisorerna 2018-02-20.

Revisorerna granskar och prövar om verksamheten bedrivs på ett ändamålsenligt och från ekonomisk synpunkt tillfredsställande sätt, om räkenskaperna är rättvisande och om den interna styrningen och kontrollen är tillräcklig. I revisorernas uppdrag ingår även att granska hur landstingsstyrelsen fullgör sin uppsikt samt hur styrelsen leder och samordnar förvaltningen av landstingets angelägenheter. En annan viktig del i granskningen är landstingsstyrelsens beredning av ärenden till fullmäktige. Revisorerna ska även bedöma om resultatet i SLL:s årsredovisning är förenligt med fullmäktiges mål för god ekonomisk hushållning.

I denna årsrapport framgår slutlig bedömning avseende ekonomiskt och verksamhetsmässigt resultat, intern styrning och kontroll samt räkenskaper för landstingsstyrelsen och för övriga verksamheter inom landstinget. För iakttagelser och bedömningar mer i detalj hänvisas till årsrapporten för respektive nämnd och bolagsstyrelse.

Iakttagelser och översiktliga bedömningar redovisas och kommenteras under respektive avsnitt. Revisionen har även följt upp landstingsstyrelsens åtgärder med anledning av tidigare lämnade rekommendationer, se bilaga 1.

Årsrapporten med bilagor ligger till grund för de förtroendevalda revisorernas revisionsberättelse avseende landstingsstyrelsens verksamhet 2018.

I granskningen har revisorerna biträtts av landstingets revisionskontor. Granskningen har genomförts av granskningsansvarig Christin Huring m.fl. vid revisionskontoret. I den finansiella revisionen har revisionskontoret anlitat konsulter från PwC där Anders Hägg varit huvudansvarig för granskningen.

2 Ekonomiskt och verksamhetsmässigt resultat

Enligt kommunallagen 11 kap. 6§, ska fullmäktige ange mål och riktlinjer för verksamheten som är av betydelse för en god ekonomisk hushållning. God ekonomisk hushållning innebär att såväl finansiella som verksamhetsmässiga mål uppnås. En utvärdering av om målen har följts och uppnåtts, ska lämnas i årsredovisningens förvaltningsberättelse, i enlighet med lag (1997:614) om kommunal redovisning.

I detta avsnitt görs en bedömning av om landstingsstyrelsen uppnått fullmäktiges mål och genomfört givna uppdrag samt följt de beslut, riktlinjer och föreskrifter som gäller för verksamheten. Bedömningen omfattar även om verksamhetens resultat och resurser står i ett rimligt förhållande till varandra. I avsnitt 5 görs en bedömning av ekonomiskt och verksamhetsmässigt resultat i landstingsstyrelsens resultatenheter. Bedömningsmålen och bedömningskriterierna framgår av bilaga 2.

2.1 Ekonomiskt resultat ur ett landstingsövergripande perspektiv

	Budget 2018	**Bokslut 2018**	**Bokslut 2017**
Resultaträkning (mnkr)			
Verksamhetens intäkter	22 544	23 576	22 177
varav jämförelsestörande intäkter	-	*349*	*120*
Verksamhetens kostnader inkl. avskrivin.	-97 594	-98 192	-93 918
varav omställningskostnader	*-845*	*-788*	*-888*
varav övriga jämförelsestörande kostnader	-	-	*-472*
Verksamhetens nettokostnader	**-75 049**	**-74 616**	**-71 741**
Skatteintäkter m.m.	77 293	77 747	74 949
Finansnetto	-2 826	-1 748	-1 966
varav jämförelsestörande poster	-	*476*	*-126*
Årets resultat	**-583**	**1 383**	**1 242**

År 2018 uppgår årets resultat exkl. omställningskostnader[1] för Stockholms läns landsting till 2 171 mnkr, vilket är 1 909 mnkr högre än budgeterat för landstinget som helhet. Resultatet inkl. omställningskostnader kopplat till genomförandet av framtidens hälso- och sjukvård uppgår till 1 383 mnkr. Resultatet har därutöver påverkats av andra jämförelsestörande intäkter och kostnader (825 mnkr). Tas hänsyn till dessa poster uppgår resultatet till 558 mnkr. De jämförelsestörande posterna består av realisationsvinster vid försäljning av fastigheter (348 mnkr), försäljning av anläggningstillgångar (1 mnkr) och försäljning av fordran hos AB Storstockholms Lokaltrafik (337 mnkr). Vidare har pensionskostnaderna i bolagen minskat till följd av att finansinspektionen beslutat om ändring av diskonteringsräntan för beräkningen av bolagens pensionsskuld (139 mnkr). För att neutralisera effekten av förändringen

[1] Kostnader för omställning som inte rör det ordinarie verksamhetsuppdraget och inte är en händelse som inträffar ofta är att betrakta som jämförelsestörande post enligt Rådet för kommunal redovisning (RKR): Rekommendation 3:1 Redovisning av extraordinära poster och upplysningar för jämförelseändamål.

ska bolagen lämna koncernbidrag med motsvarande belopp till moderbolaget Landstingshuset i Stockholm AB.

2.1.1 Jämförelse med budget 2018

Följande verksamheter redovisar de största positiva avvikelserna mellan det justerade resultatet och av fullmäktige fastställt resultatkrav:

- Koncernfinansiering (+1 470 mnkr) - beror på specialdestinerade statsbidrag där besked lämnats efter fullmäktiges beslut om budget 2018. Därutöver har de samlade skatteintäkter blivit högre än budgeterat medan räntekostnaderna är lägre än budgeterat.
- Hälso- och sjukvårdsnämnden (+585 mnkr) - beror främst på högre intäkter än budgeterat i form av vidareförmedlade statsbidrag från landstingsstyrelsen för tillgänglighetssatsningar, för åtgärder mot sommarsituationen vid sjukhusen samt för förlossningsvård och kvinnors hälsa.
- Landstingsfastigheter (+331 mnkr) – hänförbart till reavinster i samband med försäljning av fastigheter.
- Trafiknämnden (inkl. SL och WÅAB) (+331 mnkr) – hänförbart till högre finansiella intäkter än budget till följd av reavinst vid försäljning av fordringar hos AB Storstockholms Lokaltrafik.
- Landstingshuset i Stockholm AB (+164 mnkr) – i huvudsak hänförbart till lägre räntekostnader än budgeterat till följd av fortsatt lågt ränteläge samt på återföring av tidigare gjorda nedskrivningar av aktiernas värde i dotterbolagen.
- Landstingsstyrelsens förvaltning (+119 mnkr) – främst hänförbart till lägre finansiella kostnader till följd av lägre marknadsräntor än budgeterat samt lägre avskrivningar på IT-utrustning. Resultatet har även påverkats av en nedskrivning på 149 mnkr av investering inom Framtidens vårdinformationsmiljö.

Följande verksamheter inom landstinget redovisar de största negativa avvikelserna mellan det justerade resultatet och fullmäktiges fastställda resultatkrav:

- Karolinska Universitetssjukhuset (-853 mnkr) - beror främst på högre bemanningskostnader än budgeterat vilket är kopplat till högre lönekostnader, högre pensionskostnader och högre kostnader för inhyrd personal. Sjukhuset har haft fler helårsarbetare än budgeterat, vilket delvis är en effekt av försenad utflyttning av vård. Även inflyttningen till Nya Karolinska Solna och den pågående implementeringen av ny organisation har påverkat resultatet.
- Danderyds sjukhus AB (-91 mnkr) – är i huvudsak hänförbart till högre bemanningskostnader än budgeterat vilket är kopplat till högre pensionskostnader och högre kostnader för inhyrd personal.
- Södersjukhuset AB (-61 mnkr) – orsakas i huvudsak av högre bemanningskostnader än budgeterat vilket är kopplat till högre pensionskostnader och högre kostnader för inhyrd personal.
- Stockholms läns sjukvårdsområde (-53 mnkr) – beror bland annat på lägre intäkter och högre bemanningskostnader än budgeterat. Övertagandet av uppdraget gällande förbrukningshjälpmedel i hemmet har också medfört ökade kostnader.

- Folktandvården i Stockholms län AB (-13 mnkr) – beror främst på lägre intäkter och högre bemanningskostnader än budgeterat.
- AISAB (-9 mnkr) - orsakas främst kostnader för rekrytering av personal och andra förberedelser inför nytt avtal med hälso- och sjukvårdsnämnden från och med februari 2019. Dessa kostnader har inte varit budgeterade.

Sjukhusen redovisar sammantaget ett negativ resultat på 981 mnkr jämfört med budgeterat resultatkrav samtidigt som hälso- och sjukvårdsnämnden redovisar en positiv avvikelse på 585 mnkr. Gemensamt för sjukhusen och övriga vårdverksamheter är svårigheter att rekrytera och behålla personal, vilket bland annat inneburit att kostnaderna för inhyrd personal ökat. Karolinska Universitetssjukhuset som står för merparten av sjukhusens underskott har under året fört dialog med såväl landstingsstyrelsens förvaltning som hälso- och sjukvårdsförvaltningen angående den ekonomiska situationen. Se även avsnitt 3.1.3 Ekonomistyrning under året.

Verksamhetens intäkter uppgår sammantaget till 23 576 mnkr, vilket är 1 032 mnkr (4,6 procent) högre än budget. En av de främsta orsakerna till budgetavvikelsen är att statsbidrag och övriga bidrag överstiger budgeten med 618 mnkr. Landstinget har erhållit högre statsbidrag för ersättning av mervärdeskatt vid upphandling och specialdestinerade statsbidrag (investeringsbidrag och ej budgeterade statsbidrag t.ex. personalmiljarden) än budgeterat. Intäkterna har även påverkats positivt av realisationsvinster vid försäljning av fastigheter och anläggningstillgångar på 349 mnkr. Vidare överstiger intäkterna från försäljning av primärtjänster budgeten med 153 mnkr, varav 71 mnkr avser utomlänsintäkter. Bland övriga intäkter kan nämnas att biljettintäkterna inom kollektivtrafiken är 21 mnkr högre än budgeterat, medan patientavgifterna inom hälso- och sjukvården är 77 mnkr lägre och intäkterna från försäljning av tjänster, material och varor är 29 mnkr lägre än budgeten.

De samlade skatteintäkterna[2], som utgör ca 77 procent av landstingets totala intäkter, uppgår till 77 747 mnkr, vilket är 454 mnkr (0,6 procent) högre än budgeterat. Skatteintäkterna, som är den största posten, är 478 mnkr lägre än budget och utfallet har påverkats negativt av sänkt skatt för pensionärer. Landstinget har dock kompenserats för detta genom det kommunalekonomiska utjämningssystemet. De generella statsbidragen är 275 mnkr högre än budgeterat vilket främst beror på att statsbidraget för läkemedelsförmånen blev högre än beräknat genom överenskommelse med staten från januari 2018. Kostnaderna för utjämningssystemet är 657 mnkr lägre än budgeterat, vilket bland annat beror på kompensation för minskade skatteintäkter till följd av sänkt skatt för pensionärer samt på att nya välfärdsmiljarder enligt budgetpropositionen 2018 fördelas via regleringsavgiften i utjämningssystemet.

Statsbidraget för läkemedelsförmånen innehåller en reducering med 226 mnkr avseende statens återbäring för läkemedel. Avtalet mellan staten och SKL[3] om statens bidrag för kostnaderna för läkemedelsförmånen innehåller en vinst- och förlustdelningsmodell. Enligt denna ska, om kostnaderna för läkemedelsförmånen blir mer än

[2] De samlade skatteintäkterna består av tre delar: skatteintäkter, generella statsbidrag och kommunalekonomisk utjämning
[3] Sveriges kommuner och landsting

3 procent lägre än överenskommet bidrag, en återbetalning ske till staten. Återbetalningen som uppgår till 226 mnkr borde, enligt revisionen, ha bokförts på hälso- och sjukvårdsnämnden som har ansvar för kostnaderna för läkemedelsförmånen, men har på grund av att frågan blivit känd sent i processen bokförts på koncernfinansiering. Framöver ska dock, enligt landstingsstyrelsens årsredovisning, hälso- och sjukvårdsnämnden hanterar frågan inom sin verksamhet. Hanteringen under 2018 har påverkat årets resultat med 226 mnkr för koncernfinansiering som därigenom fått ett lägre resultat och hälso- och sjukvårdsnämnden som fått ett motsvarande högre resultat.

Verksamhetens kostnader, exkl. omställningskostnader, uppgår till 91 675 mnkr, vilket är 1 124 mnkr (1,2 procent) högre än budgeterat. Bemanningskostnaderna överstiger budgeten med 1 935 mnkr vilket beror på ökade personalkostnader (-1 175 mnkr) och ökade kostnader för inhyrd personal (-760 mnkr). Avvikelsen avseende personalkostnader är bland annat hänförbar till pensionskostnader och till lönekostnader till följd av fler helårsarbeten än budgeterat. Lämnande bidrag är 307 mnkr lägre än budgeterat vilket främst beror på att budgeterade medel för oförutsedda händelser inte utnyttjats under året. Kostnader för köpt hälso- och sjukvård är 202 mnkr högre än budget, vilket anges bero på en ökning av externt köpt vård kopplat till den tillgänglighetssatsning som genomförts under 2018. Kostnaderna för köp av trafik är 426 mnkr lägre än budgeterat och avvikelsen är främst hänförbar till busstrafiken och anges bero på lägre kostnader kopplat till index, viten för ej avtalsenlig trafik och färre resande. Även kostnaderna för färdtjänsttrafik är lägre än budgeterat, vilket bland annat beror på färre resor. I övrigt är kostnaderna sammantaget 280 mnkr lägre än budget, vilket bland annat är hänförbart till dels lägre kostnader för köpta tjänster bland annat röntgentjänster, läkemedel och övriga kostnader.

Omställningskostnaderna[4] för 2018 uppgår till 788 mnkr vilket är 57 mnkr lägre än budgeterat. Landstingsfullmäktige har reserverat 5 300 mnkr inom eget kapital för att täcka omställningskostnader i samband med genomförandet av framtidens hälso- och sjukvård. Av de reserverade medlen har 3 500 mnkr avsatts i form av ersättning för omställningskostnader till vårdproducerande nämnder/styrelser under perioden 2015-2018 och framåt. Hittills uppgår omställningskostnaderna till totalt 2 933 mnkr, vilket innebär att 567 mnkr av de budgeterade medlen på 3 500 mnkr kvarstår. Se även avsnitt 4.1. om SLL:s sammanställda årsredovisning

Avskrivningarna är 468 mnkr (7,6 procent) lägre än budgeterat, vilket till del beror på förskjutna investeringar, men också att vissa projekt (exempelvis inom FVM[5]) skrivs av med längre avskrivningsperiod än vad som beräknades i budgeten. Finansnettot är 1 078 mnkr (62 procent) lägre än budget vilket är relaterat till lägre upplåningsbehov som i sin tur beror på lägre investeringsutfall. Vidare har refinansieringen av OPS-avtalet (158 mnkr) och försäljning av fordringar (337 mnkr) påverkat utfallet positivt.

[4] Tillfälliga merkostnader som är direkt kopplade till genomförandet av framtidens hälso- och sjukvård under perioden för de strukturella förändringarna som inte täcks av det ordinarie verksamhetsuppdraget.
[5] Framtidens vårdinformationsmiljö

Avvikelser i förhållande till budget har analyserats och kommenterats på ett i huvudsak tillfredställande sätt i landstingsstyrelsens årsredovisning.

2.1.2 Jämförelse med 2017 års utfall

Jämfört med 2017 har verksamhetens intäkter ökat med 1 398 mnkr (6,3 procent), vilket framför allt beror på ökade bidrag på 987 mnkr främst specialdestinerade statsbidrag och investeringsbidrag, ökade resenärsintäkter på 330 mnkr beroende på ökat resande och högre biljettpriser, ökad försäljning av primärtjänster på 70 mnkr främst utomlänsintäkter samt ökad försäljning av övriga tjänster, material och varor på 82 mnkr. Samtidigt har patientavgifterna och övriga verksamhetsintäkter minskat med 70 mnkr. De samlade skatteintäkterna har ökat med 2 798 mnkr (3,7 procent) jämfört med förra året.

Verksamhetens kostnader har jämfört med 2017 ökat med 3 806 mnkr (4,3 procent), vilket i huvudsak beror på ökade bemanningskostnader på 1 916 mnkr (6,3 procent) och ökade kostnader för köp av vård och verksamhetsanknutna tjänster på 1 111 mnkr (5,4 procent). Kostnaderna har även ökat när det gäller läkemedel på 433 mnkr (6,0 procent), köp av trafik på 258 mnkr (1,9 procent) och övriga kostnader på 90 mnkr.

Avskrivningarna har ökat med 568 mnkr (11 procent) jämfört med föregående år, vilket beror på att investeringar tas i drift, t.ex. NKS. Finansnettot är 218 mnkr lägre än föregående år.

I landstingsstyrelsens årsredovisning redovisas uppgifter för föregående år som jämförelse, men kommentarerna kring utvecklingen mellan åren är begränsad.

2.1.3 Kostnads- och skatteintäktsutvecklingen

Tabell 1: Kostnads- och skatteintäktsutveckling de senaste fem åren

	2014	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**
Verksamhetens kostnader[1)]	6,9%	3,4%	5,4%	3,4%	4,9%
Verksamhetens nettokostnader[1)]	8,3%	3,4%	5,1%	2,6%	5,2 %
Samlade skatteintäkter[6]	3,5%	5,1%	5,6%	5,5%	3,7%

[1)] Exklusive omställningskostnader och jämförelsestörande poster

Av tabellen ovan framgår att verksamhetens kostnadsutveckling varierat mellan olika år. Under 2018 har kostnadsökningen varit högre än 2017 och budgeten för 2018 (3,6 procent[7]). Skatteintäktsutvecklingstakten har för åren 2015, 2016 och 2017 varit högre än kostnadsökningstakten, men för 2018 har kostnaderna ökat mer än skatteintäkterna. Revisionen konstaterar att kostnadsökningen åren 2014-2018 i genomsnitt varit 4,8 procent[8]. Sedan budget 2016[9] och fram till budget 2018 har det angetts

[6] De samlade skatteintäkterna omfattar tre delar: skatteintäkter, generella statsbidrag och kommunalekonomisk utjämning
[7] Verksamhetens kostnader exkl. omställningskostnader i relation till utfall 2017
[8] Beräknat som geometriskt medelvärde
[9] Mål och budget 2016, LS 2015-0039

att kostnadsutvecklingen i verksamheterna på landstingsnivå måste begränsas till i genomsnitt 3,3 procent[10] per år över tid. Trots detta saknas i årsredovisningen uppgifter om kostnadsutvecklingen och en analys av hur den faktiska kostnadsutvecklingen påverkar fullmäktiges intention om en långsiktig kostnadsutvecklingstakt på i genomsnitt 3,3 procent per år och om möjligheterna att framöver begränsa kostnadsökningarna. Se även avsnitt 3.1.2 Kostnadskontroll.

2.1.4 Investeringar

Under året har investeringsutgifterna uppgått till 12 211 mnkr, vilket motsvarar en genomsnittlig upparbetningsgrad på 72 procent av den budgeterade årsvolymen på 17 046 mnkr. Genomförandet av investeringar pågår oftast under flera år och det sker vanligtvis förskjutningar mellan åren. Investeringsutgifterna är 2018 drygt 3 miljarder kronor lägre än under såväl 2016 som 2017. Upparbetningsgraden var 79 procent 2017 och 91 procent 2016. Upparbetningsgraden 2018 uppgår för trafiken[11] till 68 procent och för vården[12] till 95 procent. Trafikens upparbetningsgrad har successivt minskat från 98 procent 2016, 78 procent 2017 till 68 procent 2018.

Avvikelserna mellan året utfall och budget uppgår till 4 835 mnkr varav 2 613 mnkr är hänförbart till kollektivtrafiken. De större avvikelserna inom trafiken är hänförbara till förskjutning av fordonsleverens och hävning av leverantörsavtal inom Program Röda linjens uppgradering samt förändring av aktiveringstidpunkt för slutfaktureringen av fordon inom Program Pendeltåg. Avvikelserna inom vården beror bland annat på lägre utgifter än budgeterat för utrustning kopplade till strategiska fastighetsinvesteringar och uppges bero på tidsförskjutningar i projekten. Investeringsutfallet för landstingsfastigheter överstiger budgeten med 90 mnkr. Större budgetavvikelser gäller ny behandlingsbyggnad vid Danderyds sjukhus och ny behandlingsbyggnad västläge Södersjukhuset där arbetet sker i högre takt än budgeterat. Enligt prognosen beräknas den totala budgetramen hålla för dessa objekt.

Revisionen har tidigare pekat på att uppföljningen av investeringar behöver förstärkas och ha ett tydligare fokus på investeringens totala utgift. I årsredovisningen har investeringsredovisningen kompletterats med uppgifter om investeringens prognosticerade totala utfall i relation till investeringens totala budget, vilket revisionen ser positivt på. Redovisningen omfattar vårdens strategiska fastighetsinvesteringar vars totalbudget överstiger 100 mnkr och större specificerade investeringar inom kollektivtrafiken överstigande 300 mnkr. Se även avsnitt 3.1.1 Styrning av investeringar.

2.1.5 Bedömning av ekonomiskt resultat

Revisionen bedömer att fullmäktiges mål om ekonomi i balans har uppnåtts för 2018 i och med att resultatet överstiger budgeterat resultat. Det ekonomiska resultatet bedöms, i likhet med 2017, vara tillfredsställande. Vidare bedömer revisionen att

[10] Avser den underliggande kostnadsökningstakten för verksamhetetens kostnader, dvs innan tillkommande kostnader för driftsatta investeringar och andra verksamhetsförändringar.
[11] Inklusive Citybanan och FUT
[12] Inklusive landstingsfastigheter och NKS Bygg

landstingsstyrelsen i årsredovisningen beskriver det ekonomiska utfallet i förhållande till budgeten på ett i huvudsak tillfredsställande sätt.

Årsredovisningen bör, vilket även tidigare framförts, innehålla en analys av kostnadsutvecklingen kopplat till fullmäktiges intentioner om den långsiktiga kostnadsutvecklingstakten och hur detta påverkar förutsättningarna för att klara en ekonomi i balans framöver. Revisionen kan konstatera att kostnadsökningen mellan 2014 och 2018 uppgår till i genomsnitt till 4,8 procent[13], vilket är över fullmäktiges mål om en underliggande genomsnittlig kostnadsökningstakt på 3,3 procent över tid. Revisionen ser, mot den bakgrunden, allvarligt på den långsiktiga ekonomiska utvecklingen för regionen.

2.2 Verksamhetsmässigt resultat ur ett landstingsövergripande perspektiv

2.2.1 Övergripande mål

Landstingsfullmäktige har för 2018 beslutat om sju övergripande mål och 22 nedbrutna mål (delmål), vilka mäts och följs upp genom 48 indikatorer. Samtliga mål och indikatorer redovisas i landstingsstyrelsens årsbokslut. Av fullmäktiges budget framgår, liksom tidigare år, att de övergripande målen anses uppfyllda då minst hälften av de nedbrutna målen är uppfyllda. De nedbrutna målen anses uppfyllda då minst hälften av de underliggande indikatorerna är uppfyllda. Landstingsstyrelsen bedömer utifrån denna definition att sex av sju övergripande mål 2018 är uppfyllda och att ett övergripande mål, *Regional utvecklingsplanering och tillväxt,* inte gått att mäta på grund av att delmål och indikatorer är framtagna under 2018.

Såväl målformuleringar som indikatorer ligger till grund för bedömningen av måluppfyllnaden. Indikatorernas formulering och vad i målet de tar fasta på ger grund för hur väl måluppfyllelsen kan mätas. Fullmäktiges mål grundar sig på indikatorer av olika dignitet och antal. För vissa mål är indikatorerna få eller mäter endast en del av målet. Detta vägs inte in i bedömningarna av måluppfyllnaden. Revisionen anser liksom tidigare, att den rådande modellen för måluppfyllnad gör det svårt att bedöma måluppfyllnaden och att det finns utrymme för förbättringar.

Det övergripande målet *Tillgänglighet, valfrihet och kvalitet i hälso- och sjukvården* anses av landstingsstyrelsen vara uppfyllt. Något fler indikatorer är uppfyllda jämfört med 2017. Revisionen noterar att fem av 13 indikatorer inte når sina målvärden och att ett av delmålen, *Högt förtroende för vården* inte heller är uppnått. Se vidare avsnitt 2.2.2.

Även det övergripande målet *Attraktiv kollektivtrafik i ett hållbart transportsystem* bedöms av landstingsstyrelsen vara uppfyllt. Ett av de fyra delmålen är inte uppfyllt och två av nio indikatorer uppges inte ha nått sina målvärden. Se vidare avsnitt 2.2.3.

Regional utvecklingsplanering för hållbar tillväxt består av två delmål varav det ena *En regionalplanering i framkant* inte fullt ut har kunnat mätas. Metodutveckling

[13] Beräknat som geometriskt medelvärde

uppges återstå dels för uppföljning, dels för att anpassa indikatorn till den nu gällande regionplanen, RUFS 2050[14]. Indikatorn ”Kommunala planers överensstämmelse med plankartan i RUFS” är inte fullt mätbar varför en kvalitativ bedömning görs av förvaltningen. Tillväxt- och regionplanenämnden kan arbeta för påverkan men har inte full rådighet över indikatorn och därmed inte heller delmålet. Indikatorn för det andra delmålet *Hållbar regional tillväxt och attraktionskraft* ska mäta antal nystartade företag per 1 000 invånare. Att statistiken inte går att få fram till årsrapporteringarna när måluppfyllelsen ska rapporteras, utan vid halvåret gör att målvärdet ständigt kommer ha ett halvårs differens.

I det övergripande målet *Hållbar verksamhet* har nio av tio indikatorer nått sina målvärden. Delmålet *säkra processer* mäts med tre indikatorer varav två har nått sina målvärden. Den indikatorn som ska mäta informationssäkerhet har inte nåtts. Enligt den anmodan som lämnats i uppsiktsrapport 2016 och 2017 ska arbetet med informations- och IT-säkerhet i samtliga nämnder och bolag intensifieras. Landstingsstyrelsens uppföljning visar att det behövs ett fortsatt fokus för många verksamheter. Revisionen menar att arbete för måluppfyllnad är angeläget och att den stora diskrepansen mellan målvärde och utfallet 2018 i ett så angeläget delmål borde föranleda en intensiv arbetstakt nästkommande år för att uppfylla målet.

Revisionen instämmer i bedömningen att *Fri kultur för upplevelser, möten, bildning och delaktighet* samt *Tryggad kompetensförsörjning* är uppfyllda, eftersom samtliga indikatorer och delmål är uppfyllda. Revisionen delar även bedömningen om *Långsiktigt hållbar ekonomi*, där samtliga delmål är uppfyllda och samtliga indikatorer har nått sina målvärden.

Enligt anvisningarna[15] ska nämnder och bolag kommentera utfall och måluppfyllelsen för de indikatorer som har tilldelats dem i Stödet. Nämnderna ska även skriva en samlad kommentar för de mål som de har tilldelats i Stödet. Revisionen menar att instruktionerna skulle kunna vara tydligare i vad kommentarerna ska ta fasta på.

Bedömning
Revisionen instämmer i att de övergripande målen för kultur, tryggad kompetensförsörjning samt ekonomi är uppfyllda. Revisionen anser däremot att det är svårt att bedöma om de övergripande målen för hälso- och sjukvård, kollektivtrafik, regional utveckling samt hållbar verksamhet är uppfyllda.

Det har skett arbete och utveckling av målstyrningen inom landstinget och det finns en av fullmäktige beslutad modell för att bedöma måluppfyllelsen. I likhet med tidigare år anser dock revisionen att svårigheten att bedöma måluppfyllelsen beror på att modellen för att bedöma om ett mål uppnåtts inte tar hänsyn till indikatorernas olika dignitet eller att antalet indikatorer för vissa mål är få eller endast mäter en del av målet. Vissa delmål skulle gagnas av fler indikatorer som tydligt avspeglar målens innehåll.

[14] Stockholms läns regionala utvecklingsstrategi
[15] Landstingsstyrelsens förvaltning, Anvisningar Årsbokslut 2018

Revisionens tidigare rekommendationer om att landstingsstyrelsen bör vidareutveckla indikatorer för måluppfyllelse kvarstår. Revisionen menar också att kommentarerna i utfall och måluppfyllelse, med tydligare instruktioner, skulle kunna ge bättre underlag för mer träffsäkra analyser och slutsatser för regionens målstyrning. I budget 2019[16] har regionstyrelsen i uppdrag att föreslå indikatorer och målvärden för de nya mål som beslutas. Revisionen kommer fortsätta granska detta arbete.

2.2.2 Hälso-och sjukvården

Vårdkonsumtion

Under 2018 hade länets befolkning konsumerat 309 000 vårdtillfällen, vilket är en minskning med 1,1 procent jämfört med föregående år och 7,4 procent lägre än budgeterat. Minskningen har främst skett på Karolinska Universitetssjukhuset och Södersjukhuset AB. Utvecklingen av vårdvolymerna på akutsjukhusen förklaras bl.a. av utveckling av verksamheterna: nya arbetssätt, polikliniserings[17] samt omstyrning av patienter till andra vårdgivare och -nivåer, dvs. i enlighet med omställningsavtalen.

Antalet besök hos läkare och övriga vårdgivare var under 2018 totalt 18 780 000, en ökning med 1,6 procent i jämförelse med föregående år. Läkarbesöken uppgick till 7 623 000, vilket var 1,3 procent lägre jämfört med 2017 och 5,4 procent lägre än budgeterat. Inom somatisk specialistvård har läkarbesöken minskat med 2,1 procent i jämförelse med föregående år.

Antalet övriga besök uppgick till 11 157 000, dvs. 3,6 procent högre än 2017 men 0,3 procent lägre än budget.

Mål

Fullmäktiges övergripande mål *Tillgänglighet, valfrihet och kvalitet i hälso- och sjukvården* består av fyra delmål och 13 indikatorer. Av dessa indikatorer har åtta nått sina målvärden under 2018, att jämföras med fem av 11 indikatorer under 2017.

Delmålet *Vård i rätt tid* mäts med fem indikatorer. Jämfört med 2017 har både indikatorerna blivit fler och utbytta. Kvar från 2017 finns indikatorn uppfyllelsegrad av vårdgarantin som i och med innevarande år har brutits ned till att mäta just de mätetal som vårdgarantin består av. Av de fem indikatorerna uppnår alla utom ”Andel patienter som får tid för behandling inom 90 dagar” sina målvärden. Inte heller 2017 uppnådde ”Andel patienter som får tid för behandling inom 90 dagar”, som då var en del av den då befintliga indikatorn, målvärdet. I jämförelse med rikssnittet för vårdgarantin skiljer sig väntetiderna åt där Stockholms läns landsting har en mer generös vårdgaranti än nationellt. Landstinget faller trots detta väl ut i jämförelse med riket även om den egna målsättningen inte nåtts för samtliga indikatorer:

[16] LS 2017-1455
[17] Vård inom öppenvård i stället för som tidigare inom slutenvård

Tabell 2: Vårdgarantin, jämförelse SLL och riket

	Mål	Utfall 2018 SLL	Utfall 2018 Riket*
Andel patienter som får vård inom 5 dagar hos husläkare**	≥90%	92%	81%
Andel patienter som får tid för första besök hos specialistläkare inom 30 dagar***	≥73	73%	79%
Andel patienter som får tid för behandling inom 90 dagar	≥90	85%	69%

**Källa: Sveriges kommuner och landsting, vårdgarantiläge, statistikuttag 2019-03-13*
***Den nationella vårdgarantin uttrycker det som "Få en medicinsk bedömning inom 7 dagar[18]"*
**** Den nationella vårdgarantins gräns är 90 dagar*

Av de tre indikatorer som mäter delmålet *Säker vård* uppnås målvärdet för två. "Återinläggning inom 7 dagar inom slutenvården för personer (80+)" uppnås inte och ligger på ungefär samma målnivå som 2017. Revisionen menar att de tre indikatorerna tillsammans inte avspeglar delmålet utan skulle antingen behöva kompletteras eller justeras för att bättre kunna mäta just säker vård.

Liksom för 2017 uppnår två av tre indikatorer sina mätvärden för delmålet *Hög effektivitet,* varav en är den nya indikatorn "Beställarens köpkraft". Indikatorn "Följsamhet till Kloka listan" når inte upp till sitt målvärde och har samma nivå som under 2017. Revisionen konstaterar även för detta delmål att valet av indikatorer inte helt avspeglar delmålet.

Delmålet *högt förtroende för vården* mäts genom två indikatorer. Ingen av dessa uppnår sina målvärden under 2018. "Andel av befolkningen som har ett stort förtroende för vården" når inte sitt målvärde, men ligger nära rikssnittet. Inte heller "Andel som anger att de skulle rekommendera sin husläkarmottagning till andra" uppnår sitt målvärde, men ligger också över rikssnittet:

Tabell 3: Förtroende för vården, jämförelse SLL och riket

	Mål	Utfall 2018 SLL	Utfall 2018 Riket*
Andel av befolkningen som har ett stort förtroende för vården**	≥65,0%	58%	60,7%
Andel som anger att de skulle rekommendera sin husläkarmottagning till andra***	≥82,0%	76%	58,2%

**Källa: Sveriges kommuner och landsting, vården i siffror, statistikuttag 2019-03-13*
***SKL mäter "Förtroende för sjukvården i sin helhet"*
**** SKL mäter "Förtroende för vård- eller hälsocentral"*

[18] En förstärkt vårdgaranti börjar gälla 2019-01-01 uttryckt med gräns om tre dagar

Bedömning
Flera av indikatorerna för hälso- och sjukvården har jämfört med 2017 uppnått sina målvärden och flera av indikatorerna har utvecklats positivt jämfört med föregående år. Utifrån rådande måluppfyllelsemodell är det övergripande målet uppnått. Revisionen anser dock att fullmäktiges mål för hälso- och sjukvården bygger på många delmål som har varit svåra att bedöma och indikatorer som inte har nått sina målvärden. Det gäller framförallt delmålen Säker vård och Hög effektivitet där indikatorerna inte helt avspeglar målens innehåll.

2.2.3 Kollektivtrafiken

Resande
Sammanlagt görs 2,8 miljoner resor av drygt 800 000 resenärer dagligen med kollektivtrafiken.

Antalet genomsnittligt påstigande en vanlig vardag i kollektivtrafik på land var 2 814 000 vilket är en ökning med 2,6 procent jämfört med 2017 och över budget. Det är den spårbundna trafiken som står för ökningen och då framförallt lokalbanorna som ökade med 31 procent. 2017 års omfattande avstängningar på lokalbanorna uppges vara den främsta förklaringen till ökningen 2018 men även olika förbättringar i trafiken på några av banorna. Även pendeltåg ökade där en förklaring är trafikutbud med fler tåg. Viss överströmning har här skett från buss till pendeltåg vilket bidrar till att bussresandet inte ökat under 2018. Trängsel i innerstaden är ytterligare en anledning till att genomsnittligt påstigande för buss är på i princip samma nivå som för 2017.

Antal passagerare i kollektivtrafik på vatten har ökat 2018 jämfört såväl med budget som med föregående år. Antalet passagerare var i år totalt 6 072 000 vilket är en ökning om 6,6 procent jämfört med 2017. Såväl skärgårdstrafiken som pendelbåtstrafiken ökade. En provperiod där SL-färdbevis kunde användas i skärgårdstrafiken under våren och hösten 2018 har angetts bidra till ökning i skärgårdstrafiken. I pendelbåtstrafiken har bl.a. trafiken mellan Stockholm och Ekerö permanentats och utökats. Fler avgångar har också erbjudits både i skärgårdstrafiken och pendelbåtstrafiken kopplat till ökad inflyttning till Nacka med närområde vilket bidragit till fler passagerare.

Antalet resor i särskild kollektivtrafik[19] har varit färre i jämförelse med budget, och ungefär i samma nivå som 2017. Minskningen berör främst färdtjänsttaxi där nämnden uppger att leveranserna har varit sämre vilket påverkat resandet.

Mål
Landstingets övergripande mål *Attraktiv kollektivtrafik i ett hållbart transportsystem* har brutits ned till fyra delmål *Attraktiva resor, Trygga resor, Effektiva resor*, samt *Tillgänglig och sammanhållen region* mäts genom tio indikatorer. Sju av

[19] Med särskild kollektivtrafik menas färdtjänst och sjukresor.

indikatorerna har nått sina målvärden och tre av delmålen kan utifrån landstingets målstyrningsmodell bedömas vara uppfyllda.

Delmålet *Attraktiva resor* mäts med tre indikatorer som tar fasta på nöjda resenärer. Målnivåerna skiljer sig åt mellan trafikslagen. En av indikatorerna uppnår inte sitt målvärde: ”Nöjda resenärer – särskild kollektivtrafik”. Denna indikator har ökat något jämfört med 2017 men har inte heller i år uppnått sitt målvärde, vilket den inte har gjort enligt de senaste fem årens rapportering.

Delmålet *Trygga resor* mäts genom en indikator, ”Andel resenärer som känner sig trygga i allmän kollektivtrafik på land och med pendelbåtar”. Indikatorn har ökat något men når i likhet med 2017 inte sitt målvärde. Waxholmsbolagets trafik (skärgårdstrafiken) samt särskild kollektivtrafik ingår inte i indikatorn.

Fyra indikatorer mäter delmålet *Effektiva resor*. Av dessa uppnår tre sina målvärden. För den fjärde indikatorn planeras mätning under 2019 varför inget värde lämnats till årets rapportering.

Delmålet *Tillgänglig och sammanhållen region* uppnås helt utifrån landstingets målmodell med två indikatorer som båda uppnår sina målvärden. Indikatorn ”Busstrafik, fungerande automatiskt inre utrop” har ökat påtagligt jämfört med förra året, den andra indikatorn ”Andel spårfordon med tillgängligt insteg” ligger kvar på samma höga nivå som förra året. Indikatorerna mäter till viss del tillgänglighet, men revisionen saknar indikatorer som mäter sammanhållen region inom målet, något revisionen påtalat även tidigare.

Bedömning
Revisionen menar att ett av delmålen om trygga resor, inte är uppnått då indikatorn inte nått sitt målvärde. Det andra delmålet om en tillgänglig och sammanhållen region anser revisionen inte kan bedömas då det saknas indikator för en väsentlig del av målområdet.

Revisionen bedömer att arbetet med indikatorerna behöver utvecklas. Indikatorer som inte nås under flera års tid bör föranleda en analys om orsak och möjliga åtgärder. Mot bakgrund av sådan analys bör det framgå på vilka grunder ett visst målvärde antas. Indikatorerna bör också avspegla kärnan i målen och väljas mot bakgrund av vad som önskas åstadkommas. Revisionen menar att exempelvis indikatorerna för Tillgänglig och sammanhållen region inte på ett fullgott sätt mäter hela delmålet.

2.2.3 Uppdrag från fullmäktige

Fullmäktige beslutar om ett stort antal uppdrag till nämnder och styrelser dels i samband med beslut om mål och budget, dels löpande under året. Uppdrag är ett sätt för den politiska ledningen att styra verksamheten och uppnå resultat och mål. Enligt anvisningar från landstingsstyrelsens förvaltning ska uppdrag givna av fullmäktige återrapporteras i Stödet[20] med status, aktiviteter, ev. avvikelser och prognos om när uppdraget beräknas vara slutfört. I Stödet framgår de uppdrag och anmodan[21] som

[20] Ett digitalt samlat beslutsstöds- och rapporteringssystem inom Region Stockholm
[21] Vid större avvikelser kan regionstyrelsen anmoda nämnder och bolag att vidta åtgärder

respektive nämnder och bolag har ålagts. En samlad återrapportering av uppdragen finns i årsredovisningen för SLL till fullmäktige.

Revisionen har tidigare haft synpunkter på behovet av att tydliggöra definitionen av status för uppdragen då den många gånger har varit otydlig. Arbete har genomförts med att ändra definitionen och antal statusalternativ är nu fyra. Revisionen bedömer att statusdefinitionen nu är tydligare och mer nyanserad än tidigare.

Totalt antal uppdrag uppgår enligt landstingsstyrelsen[22] till 130.

Tabell 4: Antal uppdrag och uppdragets status

	√ Avslutade	▶ Pågående	! Pågående med avvikelse	– Ej påbörjade	*Totalt antal uppdrag*
Antal uppdrag givna tidigare än 2018	36	20	3	0	*59*
Antal nya uppdrag 2018	27	31	10	3	*71*
Totalt antal uppdrag	***63***	***51***	***13***	***3***	***130***

Källa: Stockholms läns landsting Bilaga A2 Återrapportering av uppdrag, mars 2018

De uppdrag som ännu inte är påbörjade är alla uppdrag givna under innevarande år. Andelen avklarade uppdrag är 48 procent. Rapporteringen av uppdrag innehåller inte alltid en prognos av uppdragets slutförande. För att mer tydligt förmedla förväntan på när uppdraget ska vara genomfört bör/kan uppdragen tidsättas.

Revisionen har genom stickprov följt upp elva av uppdragen i syfte att verifiera inrapporterade uppgifter och landstingsstyrelsens bedömning av genomförandet. Revisionen delar landstingsstyrelsens statusbedömning i alla utom ett av de granskade uppdragen. Vad gäller uppdraget Förtydliga landstingsarkivets uppdrag, styrning och arbetssätt, kopplat till målet Tryggad kompetensförsörjning, har det markerats som avklarat hos landstingsstyrelsens förvaltning. Landstingsarkivet har flyttats och sorterar från och med 1 april 2018 under Kulturnämnden[23]. Därmed övergår ansvaret för verksamheten från landstingsstyrelsen till annan nämnd. Revisionen menar dock att uppdraget i sig inte löses genom en ny organisatorisk hemvist.

Bedömning

Revisionen bedömer att återrapporteringen av uppdragens status nu ger en bättre bild än tidigare. För att ytterligare utveckla uppföljningen och rapporteringen kan även uppdragen tidsättas så att det tydligt framgår när uppdragen ska vara genomförda. Prognosen för när uppdragen ska vara genomförda rapporteras inte alltid i

[22] Stockholms läns landsting, Bilaga A2 Återrapportering av uppdrag (LS2018-1077)
[23] Fullmäktiges protokoll 2018-02-13 (LS 2018-0047), beslut om Kulturnämndens utökade ansvar.

enlighet med instruktionerna. Revisionen menar också att uppdrag inte kan anses avklarade för att ansvaret flyttas utan att uppdragen måste fortsättas följas. Revisionen bedömer dock att uppföljningen av landstingsfullmäktiges uppdrag i huvudsak är tillräcklig.

2.2.4 Bedömning av verksamhetsmässigt resultat

Revisionen instämmer i landstingsstyrelsens bedömning att de övergripande målen för kultur, tryggad kompetensförsörjning och ekonomi är uppfyllda men anser att det är svårt att bedöma de andra övergripande målen. Revisionen anser att utfallet för fullmäktiges övergripande mål är svårbedömt av flera skäl: valda mål och indikatorer speglar endast en del av de övergripande målen, indikatorerna är oviktade och modellen för när de övergripande målen anses vara uppfyllda kräver inte mer än hälften av delmålens uppfyllnad. För att delmål och indikatorer på ett fullgott sätt ska avspegla de övergripande målens kärna, behöver formulering och mätvärden såväl som själva modellen ses över. Revisionen noterar att viss utveckling av indikatorer har skett, men rekommendationen om att fortsatt utveckla mer heltäckande indikatorer kvarstår.

Revisionen bedömer att uppföljningen av landstingsfullmäktiges uppdrag i huvudsak är tillräcklig. Redovisningen av uppdragens status ger en bättre bild av läget än tidigare, men för att ytterligare utveckla uppföljningen och redovisningen bör uppdragen tidsättas.

2.3 Samlad bedömning av ekonomiskt och verksamhetsmässigt resultat

Revisionen bedömer att det ekonomiska resultatet för 2018 är tillfredsställande då årets resultat överstiger det av fullmäktige fastställda resultatkravet. Årsredovisningen bör, vilket revisionen tidigare framfört, innehålla en analys av kostnadsutvecklingen kopplat till fullmäktiges intentioner om den långsiktiga kostnadsutvecklingstakten och hur detta påverkar förutsättningarna för att klara en ekonomi i balans framöver. Revisionen ser, mot bakgrund av kostnadsutvecklingstakten, allvarligt på den långsiktiga ekonomiska utvecklingen för regionen.

Revisionen instämmer i landstingsstyrelsens bedömning att fullmäktiges mål när det gäller ekonomi, fri kultur och tryggad kompetensförsörjning har uppnåtts. Däremot finns svårigheter att bedöma måluppfyllelsen för vissa av målen inom hälso- och sjukvården, kollektivtrafiken, regional utveckling och hållbar verksamhet eftersom valda mål och indikatorer tillsammans inte ger en fullständig bild. För att delmål och indikatorer på ett bättre sätt ska spegla de övergripande målen behöver formulering och mätvärden ses över, men även själva modellen för när ett mål bedöms vara uppfyllt bör ses över. Revisionen noterar att viss utveckling av indikatorer har skett, men rekommendationen om att fortsatt utveckla mer heltäckande indikatorer kvarstår.

Revisionen bedömer att uppföljningen av landstingsstyrelsens uppdrag i huvudsak är tillräcklig. För att ytterligare utveckla uppföljningen och rapporteringen kan även uppdragen tidsättas så att det tydligt framgår när dessa ska vara genomförda.

Sammantaget bedöms det ekonomiska och verksamhetsmässiga resultatet, utifrån genomförd granskning, som inte helt tillfredsställande.

3 Samordning, styrning och kontroll

I detta avsnitt görs en bedömning av hur landstingsstyrelsen tar ansvar för att det finns en intern styrning och kontroll som leder till måluppfyllelse och regelefterlevnad. Bedömningsmålen och bedömningskriterierna framgår av bilaga 2.

3.1 Ekonomistyrning

Landstingsstyrelsen har en beredande roll i budgetprocessen för att tydliggöra förutsättningarna för fullmäktiges ekonomiska styrning av verksamheten på kort och lång sikt. Landstingsstyrelsen ska också följa de frågor som kan inverka på landstingets utveckling och ekonomiska ställning. Landstingsstyrelsen ska ha uppsiktsansvar över landstingets samtliga nämnder och bolag, men även att den samlade landstingsverksamheten bedrivs ändamålsenligt, med god ekonomisk hushållning och följer de styrande dokument, mål och krav som landstingsfullmäktige beslutat om.

3.1.1 Styrning av investeringar

Under 2018 har revisionen i två projekt granskat styrning och kontroll av trafik och vårdinvesteringar. Dels har det skett en granskning av om den övergripande styrningen och kontrollen av landstingets/regionens tillkommande investeringsutgifter ger förutsättningar för god ekonomisk hushållning på sikt[24]. Dels en granskning kring hur trafiknämnden säkerställer att styrning och uppföljning av investeringar och dess kostnadskonsekvenser sker mot en långsiktigt hållbar ekonomisk utveckling[25].

De senaste åren har landstinget/regionen successivt ökat investeringsvolymerna, både inom vård- och trafikområdet. Omfattande investeringar sker fortsatt på akutsjukhusen. Även inom trafikområdet ökar investeringsvolymerna till följd av ny- och ersättningsinvesteringar inom ramen för den befintliga infrastrukturen. Inom trafiken tillkommer även nya investeringar, bland annat som en konsekvens av den pågående utbyggnaden av tunnelbanan.

Revisionen har tidigare påtalat risken för befarade överskridanden i flera av de strategiska vårdinvesteringar som Danderyds sjukhus, Sollentuna sjukhus, Södersjukhuset och S:t Görans sjukhus. Under 2017 och 2018 har fullmäktige beslutat om tillkommande investeringar på 2,1 mdkr för dessa objekt. Inom trafikområdet har utgifter för tillkommande och utökade investeringsobjekt under utredning ökat med sammanlagt drygt 2 mdkr mellan fullmäktiges budget 2018 och budget 2019. Revisionen konstaterar att fullmäktige redan 2015 uppdrog åt trafiknämnden att, i samråd med landstingsstyrelsen, utreda tillkommande investeringsbehov för befintlig tunnelbana, bytespunkter samt angränsande anläggningar kopplat till utbyggnaden av

[24] Landstingsrevisorerna, Projektrapport 13/2018 God ekonomisk hushållning – Styrning och kontroll av ökande investeringsvolymer, RK 2019 - 0013
[25] Landstingsrevisorerna, Projektrapport 12/2018 Kostnaderna i kollektivtrafiken, RK 2019 - 0016

tunnelbanan. Det framgår av granskningen dels att det fortfarande pågår olika utredningar med risk för ytterligare tillkommande investeringsbehov, dels att pågående utredningar och investeringsobjekt inte redovisas samlat utifrån fullmäktiges uppdrag.

Revisionens granskning av investeringar under 2018 visar att fullmäktige utöver redan beslutade utökningar av investeringsvolymerna kommer att behöva ta ställning till ett antal tillkommande investeringar på flera miljarder kronor inom kollektivtrafiken. I anslutning till utbyggnaden av den nya tunnelbanan, finns exempelvis redan kända men inte budgeterade tillkommande investeringsutgifter på drygt 2,5 mdkr. Därutöver tillkommer utgifter för utbyte av tunnelbanans signalsystem för befintliga linjer, som beräknas kosta flera miljarder kronor. Revisionens granskning av trafiknämndens underlag till investeringsplan visar på riskområden som nämnden inte har kommenterat.

Till dessa utgifter tillkommer investeringar för eftersatt underhåll i både vårdens och trafikens fastigheter och anläggningar. För vårdens fastigheter är behovet beräknat till cirka 8 mdkr, varav 5 mdkr avser underhåll och 3 mdkr avser åtgärder för att säkerställa rekommendationer från Myndigheten för samhällsskydd och beredskap. Inom kollektivtrafiken finns en betydande osäkerhet kring det totala behovet av ersättningsinvesteringar. Regionstyrelsen behöver därför, inom ramen för regionens möjliga investeringsutrymme, prioritera underhållsåtgärder mot strategiska investeringar för att kunna behålla värdet och funktionaliteten i både trafikens och vårdens befintliga fastigheter och anläggningar.

Ansvaret och budgeten för utbyggnaden av de nya tunnelbanelinjerna ligger på regionen, men finansieras i enlighet med Stockholmsöverenskommelsen av staten, landstinget/regionen och berörda kommuner. Mot bakgrund av de risker för budgetöverskridanden som föreligger anser revisionen att regionstyrelsen behöver skapa en hanteringsordning för hur regionen ska agera gentemot de övriga parterna ifall det visar sig att huvudavtalets beslutade investeringsutgifter per linje kommer att överskridas.

Enligt fullmäktiges uppdrag till landstingsstyrelsen i budget 2018 skulle investeringsvolymerna för perioden 2022 – 2027 i budget 2019 minskas med 4,5 procent. I stället ligger budget 2019 på 15,2 mdkr, dvs. 27 procent, över det beräknade möjliga investeringsutrymmet för den aktuella perioden. Enligt uppgift kommer vissa av de investeringar som planerades under 2018 att förskjutas och därmed öka volymerna för de aktuella åren 2022 –2027. Utifrån årsredovisningen för 2018 har investeringar motsvarande4,8 mdkr inte genomförts som planerat och utgör därmed den volym som maximalt kan komma att skjutas på framtiden. Om dessa 4,8 mdkr exkluderas från ökningen av investeringsvolymen under perioden 2022 – 2027, så landar investeringarna i budget 2019 på 10,4 mdkr över fullmäktiges målnivå för den aktuella perioden.

Revisionen menar också att det i landstings-/regionstyrelsens uppföljning och återrapportering i flera pågående investeringsärenden saknas en heltäckande och transparent information till fullmäktige om status och prognostiserade totala utgifter per

beslutad investering. Revisionen har sedan många år tillbaka framfört att investeringsredovisningen bör utvecklas så att de prognostiserade totala utfallet för respektive investeringsobjekt ska kunna stämmas av mot av fullmäktige beslutad total utgift. Detta skulle ge fullmäktige en bild av vilket kvarvarande investeringsutrymme som faktiskt finns för beslut om tillkommande investeringsutgifter.

Revisionen har noterat att steg i den riktningen nu tagits då årsredovisningen för 2018 innehåller uppgifter om investeringens prognosticerade totala utfall i relation till investeringens totala budget för större investeringsprojekt.

3.1.2 Kostnadskontroll

I budget 2018, liksom i de senaste årens budgetar, anges att landstinget måste begränsa den underliggande kostnadsökningstakten till 3,3 procent. Annars riskerar resultatet att utvecklas kraftigt negativt. Vidare framgår att arbetet med att begränsa kostnadsutvecklingen måste fortsätta för att säkerställa en ekonomi i balans och att arbetet var särskilt angeläget under 2017 och 2018 eftersom kostnadsutvecklingen för 2016 var något högre än vad som krävs för att landstinget ska ha en långsiktigt hållbar ekonomi. Revisionen konstaterar dock att landstingsstyrelsen under de senaste åren i genomsnitt inte klarat av att begränsa kostnadsökningstakten till den nivå som beräknats i budgeten för att på sikt ha en ekonomi i balans.

Landstinget har uppvisat positiva resultat de senaste åren, men det har inte berott på aktiva åtgärder som en stram kostnadskontroll utan snarare, som framgått ovan, på ökade statsbidrag och skatteintäkter samt en låg ränta. Enligt regionledningskontoret har man i sina ränteberäkningar inför framtiden dock tagit höjd för högre räntor än de framtida räntenivåer som Konjunkturinstitutet räknar med. Även intäktsökningar av engångskaraktär som reavinster och återbetalningar av tidigare inbetalade tjänstepensionsavgifter har bidragit till resultatet. Av fullmäktiges budget för både 2018 och 2019 framgår också att regionens skatteunderlag och därmed skatteintäkterna bedöms utvecklas svagare de kommande åren jämfört med tidigare år.

I fullmäktigs budget för 2017 presenterades ett antal händelsescenarier över landstingets framtida ekonomiska situation kopplat till kostnadsutvecklingen. Enligt budgetens högkostnadsscenario, dvs. en kostnadsutveckling på 4,2 procent, skulle landstinget uppvisa negativa resultat på flera miljarder under 2020-talet. Revisionen konstaterar att kostnadsutvecklingstakten hittills kraftigt överstigit nivån i högkostnadsscenariot. Enligt landstingets årsrapport för 2018 uppgår verksamheternas kostnadsökningstakt exklusive omställningskostnader och jämförelsestörande poster till 4,9 procent för 2018. I genomsnitt för perioden 2014 – 2018 uppgår verksamheternas kostnadsökningstakt till 4,8 procent, dvs. betydligt över nivån i högkostnadsscenariot. Investeringsvolymerna kommer dessutom att fortsätta öka (se 3.1.1) vilket innebär att andelen kostnader som beror på investeringar kommer att öka vilket minskar utrymmet för övriga verksamhetsrelaterade kostnader ytterligare.

Landstingsstyrelsens förvaltning har i granskning under 2018 framfört att nivån med en kostnadsutvecklingstakt på 3,3 procent över tid är realistisk och fortsatt gäller för regionen, bland annat med motiveringen att intäkterna varit större än planerat de senaste åren. Revisionen noterar dock att det i budget 2019 inte längre finns någon

generell skrivning om behovet av att begränsa kostnadsökningstakten till 3,3 procent. Däremot framgår att trafiknämnden ska säkerställa att den underliggande utvecklingstakten för verksamhetens kostnader (exklusive kostnader för tillkommande driftsatta investeringar) på lång sikt inte överstiger fullmäktiges krav på maximalt 3,3 procent.

3.1.3 Ekonomistyrningen under året

Landstinget har under en lång rad av år redovisat positiva resultat. De senaste tre åren har det ekonomiska resultatet överstigit budgeten med totalt 6,0 mdkr, dvs. ca 2 mdkr per år. Detta beror till övervägande del på positiva omvärldsfaktorer, främst på att skatteintäkter och statsbidrag sammantaget varit ca 2,9 mdkr högre än budgeterat under de tre senaste åren. Samtidigt har räntekostnaderna varit ca 1,2 mdkr lägre än budgeterat under perioden. Resultatet har även påverkats positivt av reavinster i samband med framför allt fastighetsförsäljningar på totalt 1,4 mdkr under perioden. När det gäller de delar av ekonomin som landstinget kan påverka har exempelvis sjukhusens samlade resultat under samma treårsperiod utvecklats från en positiv avvikelse i förhållande till resultatkraven på 255 mnkr 2016 till en negativ avvikelse på 981 mnkr 2018, dvs en försämring med 1,2 mdkr.

Under 2018 har landstingets prognos för det ekonomiska resultatet successivt förbättrats, främst beroende på omvärldsfaktorer. Under årets första månader låg prognosen i nivå med budget. I tertialbokslutet per april[26] prognostiserades ett positivt resultat på 1 100 mnkr exkl. omställningskostnader, dvs. 838 mnkr högre än budgeterat. Samtidigt prognostiserade åtta nämnder och styrelser främst sjukhus negativa avvikelser mot resultatkravet, bland andra Karolinska Universitetssjukhuset (-230 mnkr) och AISAB (-6 mnkr). Landstingsstyrelsen beslutade[27] med anledning av detta att uppmana berörda nämnder och styrelser att vidta åtgärder för att säkerställa resultatet i enlighet med fullmäktiges beslut i SLL Mål och budget 2018. I delårsrapporten per augusti hade det prognostiserade resultatet på total nivå förbättrats med ytterligare 900 mnkr, dvs till 2 000 mnkr. Detta trots att sju nämnder och styrelser då prognostiserade negativa avvikelser som dessutom ökat för Karolinska (-570 mnkr). Däremot prognosticerade AISAB ett resultat i nivå med budget vilket sannolikt var en effekt av den osäkerhet om ekonomin som rådde.

Landstingsstyrelsen beslutade i februari 2018 att uppdra åt landstingsdirektören att stärka uppföljningen av Karolinska[28]. Enligt landstingsdirektörens verkställighetsbeslut[29] skulle uppföljningen bland annat handla om sjukhusets aktiviteter och åtgärder när det gäller tillgänglighet, vårdkapacitet, bemanning, ekonomi och plan för inflyttning till NKS. Landstingsstyrelsens förvaltning har därefter i samband med månadsrapporteringen begärt in dessa kompletterande uppgifter från Karolinska. Uppgifterna har använts i förvaltningens uppföljning av och dialog med Karolinska och

[26] Tertialrapport per april 2018 för Stockholms läns landsting, LS 2018-0078
[27] Landstingsstyrelsen 2018-08-21 §166, LS 2018-0078
[28] Åtgärder för Karolinska Universitetssjukhuset, LS 2018-0242
[29] LDR8245

någon specifik återrapportering med anledning av den utökade uppföljning har inte lämnats till landstingsstyrelsen.

Revisionen konstaterade i delrapporten till landstingsstyrelsen 2018 att det finns upparbetade rutiner för uppföljning av landstingets nämnder och styrelser samt för avrapportering till landstingsstyrelsen och landstingsfullmäktige. Landstingsstyrelsen har även en s.k. ägarrepresentant i respektive bolagsstyrelse och nämnd som drivs i bolagsliknande former. Landstingsstyrelsen har genom dessa aktiviteter skaffat sig insyn i och kunskap om nämndernas och styrelsernas verksamhet och ekonomiska situation. Däremot har den rapportering som under året lämnats till framför allt ägarutskottet och LISAB varit allt för begränsad. Landstingsstyrelsens förvaltning genomför därutöver uppföljningsmöten med respektive nämnd och styrelse minst två gånger per år. Förvaltningen har även uppföljningsmöten med akutsjukhusen kopplat till omställningsavtalen. Vidare sker dialog med verksamheterna vid t.ex. ekonomichefsträffar och direktörsträffar.

Under året har såväl Karolinska som AISAB haft löpande dialog med såväl landstingsstyrelsens förvaltning som hälso- och sjukvårdsförvaltningen avseende det ekonomiska läget. Karolinskas styrelse beslutade i april 2018, när sjukhusets underskott bedömdes uppgå till ca 200 mnkr[30], att begära ett ekonomiskt tillskott hos ägaren (landstingsstyrelsen). Storleken på det önskade tillskottet preciserades dock inte. Karolinska menar att det främsta skälet till att det inte varit möjligt att minska kostnaderna i den takt som omställningsavtalet föreskriver är att utflytt av vård har försenats (främst gäller det intensivakuten vars öppnande försköts från oktober 2017 till maj 2018). Karolinska har inte lämnat någon formell hemställan till landstingsstyrelsen, men landstingsstyrelsens ägarrepresentant deltog vid det aktuella styrelsemötet. Frågan om tillskottet har under året hanterats informellt på förvaltningsnivå mellan Karolinska och landstingsstyrelsens förvaltning. Landstingsstyrelsens förvaltning har hänvisat till att Karolinska får lösa frågan i dialog med hälso- och sjukvårdsförvaltningen.

I landstingsstyrelsens delårsbokslut per augusti 2018 framgår att Karolinska tillsammans med hälso- och sjukvårdsförvaltningen genomför en översyn med anledning av förändrad tidplan avseende utflytt av vård. Karolinska har under året fått ett tillskott på 664 mnkr från hälso- och sjukvårdsförvaltningen, bland annat kopplat till försenad utflytt av vård, men även för att öka tillgängligheten till vården som samtidigt genererat ökade kostnader för sjukhuset. Trots tillskottet har den negativa avvikelsen mot resultatkravet fortsatt att öka, från -570 mnkr i delårsbokslutet per augusti till -853 mnkr i årsbokslutet. Landstingsstyrelsen har inte vidtagit några åtgärder för 2018, utöver uppmaningen i tertialrapporten per april till berörda nämnder och styrelser att vidta åtgärder för att uppnå fastställda resultatkrav och hänskjutandet till hälso- och sjukvårdsförvaltningen i delårsrapporten per augusti.

[30] Av Karolinskas tertialrapport per april framgår att prognosen förutsätter att konsekvensen av förändrad tidplan för utflytt av vård från 2018 till 2019 kommer att hanteras utan negativ finansiell påverkan 2018 (kostnaden för detta beräknades till 300 mnkr).

När det gäller den ekonomiska situationen inför 2019 har revisionen noterat att regionfullmäktige, enligt regionstyrelsens förslag, i mars 2019[31] beslutat att, ersätta hälso- och sjukvårdsnämnden med 130 mnkr för ökade kostnader på Karolinska. Finansieringen sker ur anslaget för regionstyrelsens oförutsedda utgifter. Av ärendet framgår att ersättningen till hälso- och sjukvårdsnämnden ska användas för ett tillskott till Karolinska som kompensation för ökade pensionskostnader och vissa andra kostnader som inte kunde förutses när omställningsavtalen tecknades. Beslutet omfattar därutöver även en sänkning av Karolinskas resultatkrav för 2019 från +30,2 mnkr till -280 mnkr, dvs med 310,2 mnkr. Regionens budget blir därmed i sin helhet underbalanserad och det negativa resultatkravet ska enligt beslutet återställas via ökade resultatkrav på Karolinska under perioden 2020-2022. Beslutet innebär att regionens budgeterade resultat (inkl. omställningskostnader), med hänvisning till synnerliga skäl, kommer att uppgå till -218,4 mnkr för 2019.

Revisionen kan konstatera att landstingsstyrelsen i årsredovisningen bedömer att Karolinska under 2018 inte fullt ut efterlevt det specifika ägardirektivet när det gäller dels genomförandet av framtidsplanen för hälso- och sjukvården, dels sjukhusets styrning. Enligt årsredovisningen påbörjade Karolinska planeringen för att dimensionera verksamheten utifrån det nya vårduppdraget först hösten 2018 vilket omöjliggjorde nödvändig anpassning av verksamheten som bland annat en ekonomi i balans kräver. Vidare anger landstingsstyrelsen att Karolinska har kvar personalkostnader för kompetenser som trots utflytten av vård är kvar vid Karolinska. Genom en bra omfördelning skulle dessa kompetenser kunnat använts mer effektivt inom sjukhuset eller de delar av sjukvårdssystemet där det idag finns kompetensbrist. Revisionen kan konstatera att Karolinska, till följd av den oklara kommunikationen mellan de tre förvaltningarna, inte erhållit något tydligt besked om eventuellt tillskott, vilket lett till att styrelsen avvaktat med nödvändiga beslut om åtgärder som därmed blivit försenade.

Även när det gäller AISAB har det under året skett löpande dialog med såväl landstingsstyrelsens förvaltning som hälso- och sjukvårdsförvaltningen. Skälet är att bolaget har träffat ett nytt avtal med hälso- och sjukvårdsnämnden som träder ikraft den 31 januari 2019. Det nya avtalet innebär en utökad organisation där fler medarbetare behöver anställas och som behöver vara på plats innan avtalet driftsätts. Uppstartskostnaderna, som därmed belastar 2018, har av AISAB beräknats till ca 26 mnkr. För att förbereda avtalet har styrelsen begärt extra finansiering på sammanlagt 26 mnkr och har vänt sig till både ägaren (LISAB) och beställaren. Först i början av december 2018 beslutade LISAB om ett villkorat ägartillskott till AISAB på 26 mnkr[32]. Tillskottet ska återbetalas genom ett utökat resultatkrav under en fyraårsperiod.

Revisionen har i tidigare granskning[33] bland annat pekat på behovet av en tydlig och aktiv ägarstyrning. Akutsjukhusen, och nu även AISAB, har i flera fall hamnat mellan

[31] Regionfullmäktige 2018-03-12 Avstämning av budget 2019 för Region Stockholm, LS 2018-1179
[32] Protokoll LISAB 2018-12-04 §49 Lämnande av villkorat aktieägartillskott Ambulanssjukvården i Storstockholm AB, LISAB 2018-0020
[33] Landstingsrevisorerna, Projektrapport 5/2018, Ägarstyrning, bolag och bolagsliknande former.

beställaren och ägaren där ingen hantera de ärenden som initierats av bolagen eller förvaltningar i bolagsliknande former.

3.1.4 Effektivitet och produktivitet

Landstingsdirektören fick i januari 2017 i uppdrag av landstingsstyrelsen att åstadkomma en mer effektiv ledning, styrning och uppföljning inom Stockholms läns landsting. Enligt uppdragen skulle organisationen ses över för att säkerställa en mer effektiv ledning, styrning och uppföljning av landstingets verksamheter, resurser skulle frigöras för landstingets kärnverksamheter och landstingsstyrelsens förutsättningar att följa upp den samlade landstingsverksamheten skulle förbättras. Målet var att effektiviseringsåtgärderna under en fyraårsperiod skulle frigöra 2 mdkr för kärnverksamheten.

För att genomföra uppdraget startade landstingsdirektören under 2017 ett genomförandeprojekt som bestod av såväl koncernövergripande som lokala effektiviseringsinsatser. Projektet omfattade områden och processer som exempelvis styrning och ledning, upphandling, IT, juridik, HR och samlokalisering av centrala förvaltningar. Under 2018 övergick effektiviseringsarbetet i projektet till linjen.

Alla nämnder/styrelser har enligt landstingsstyrelsens anvisningar haft i uppdrag att i årsrapporten beskriva vilka åtgärder som vidtagits under året och om möjligt ange vilken effekt (i mnkr) som har uppnåtts under året.

I SLL:s årsredovisning beskrivs kortfattat exempel på åtgärder som genomförts. Bland annat anges att landstingsstyrelsens roll har fortsatt att renodlas, bland annat genom att ansvar för landstingsarkivet och biblioteket i landstingshuset överförts till kulturnämnden[34]. Fullmäktige har även givit landstingsstyrelsen i uppdrag att sälja Berga naturbruksgymnasium[35]. Vidare har ansvarsfördelningen mellan landstingsstyrelsen och Locum AB för landstingets vårdfastigheter tydliggjorts[36] och nya policyer tagits fram för finans[37], kommunikation[38] och inköp[39]. Däremot finns ingen uppgift om beräknad ekonomisk effekt av hittills vidtagna åtgärder. I årsredovisningen redovisas inte heller några uppgifter om det effektiviseringsarbete som sker lokalt på respektive nämnd/styrelse. Revisionen har noterat att alla nämnder och styrelser i sina respektive årsrapporter inte beskrivit arbete med effektivisering av verksamheten, exempelvis saknas en sådan redovisning i trafiknämndens årsrapport.

I budget 2019 framgår att uppdraget om effektiv ledning, styrning och uppföljning är fortsatt prioriterat och att det skyndsamt ska verkställas. Alla nämnder och bolag ska, enligt budgeten, under 2019 kunna möta högt ställda krav på ökad effektivitet och minskad administration.

Enligt landstingsstyrelsens anvisningar ska nämnden/styrelsen i årsrapporten analysera och kommentera produktivitetsutvecklingen mellan åren 2017 och 2018. Det

[34] LS 2017-1140
[35] LS 2016-0188
[36] LS 2017-1002
[37] LS 2017-0949
[38] LS 2016-0567
[39] LS 2017-1197

finns dock inga anvisningar för hur produktiviteten inom verksamheterna ska mätas och följas upp. I SLL:s årsredovisning redovisas ingen uppgift om produktivitetsutvecklingen mellan 2017 och 2018. I trafiknämnden årsrapport finns utfall för ett antal mått, men produktivitetstalen har inte analyserats. Till exempel redovisas ett antal mått där utbud ställs mot kostnad utan någon egentlig analys av utvecklingen och hur andelen personkilometer har ökat mot föregående år. Ett annat exempel är Karolinska som i sin årsrapport anger att produktiviteten har minskat till följd av pågående omställningsarbete och svårigheter att rekrytera personal, vilket påverkat produktionen negativt. Däremot anges inget mått på produktivitetsminskningen.

Ett av målen i framtidens hälso- och sjukvård (FHS) är effektivare vård. Mot bakgrund av de omfattande investeringarna i FHS understryks vikten av att vården utvecklas på ett sådant sätt att produktiviteten ökar. Hälso- och sjukvårdsförvaltningens uppföljning av akutsjukhusen tyder dock på att akutsjukhusens produktivitet har minskat. I budget 2012 fick landstingsstyrelsen i uppdrag att fatta beslut om mått för att mäta effektiviteten och produktiviteten i hälso- och sjukvården och utifrån dessa ange mål för utvecklingen av effektivitet och produktivitet i hälso- och sjukvården. Det finns dock fortfarande inget beslutat sätt att mäta och följa effektivitet och produktivitet trots att olika utvecklingsinsatser har pågått parallellt inom både landstingsstyrelsen och hälso- och sjukvårdsförvaltningen sedan flera år.

3.1.5 Bedömning

Revisionen ser allvarligt på att landstingsstyrelsen i den övergripande styrningen inte lyckats minska de kommande årens investeringsutgifter i enlighet med fullmäktiges uppdrag. Även med hänsyn taget till att investeringar som planerats för 2018 skjuts på framtiden bedömer revisionen att landstingsstyrelsen i den övergripande styrningen inte lyckats minska de kommande årens investeringsutgifter i enlighet med fullmäktiges uppdrag. Revisionen bedömer mot bakgrund av detta att landstingsstyrelsens investeringsplanering inte utgått från de långsiktiga ekonomiska förutsättningar som fullmäktige beslutat om i budget 2018. Revisionen bedömer att landstingsstyrelsens övergripande styrning och kontroll av vård- och trafikinvesteringarna därmed inte säkerställt en god ekonomisk hushållning på sikt.

Revisionen bedömer att landstingsstyrelsen inte lyckats dämpa kostnadsutvecklingstakten enligt fullmäktiges intentioner. Att den genomsnittliga kostnadsökningstakten de senaste fem åren ligger markant över högkostandsscenariot ser revisionen som oroväckande inför framtiden. De ökande investeringsvolymerna innebär att förutsättningarna för att dämpa kostnadsökningstakten framöver försämrats väsentligt. Revisionen menar att avsaknaden av uppföljning av kostnadsutvecklingen i landstingsstyrelsens delårsbokslut och årsredovisning 2018 samt det faktum att kostnadsutvecklingen tonats ner i budget 2019 understryker en bristfällig styrning inom området. Revisionen bedömer att risken för en framtida obalans i ekonomin har ökat påtagligt.

Revisionen anser att det är väsentligt att landstingsstyrelsen inom ramen för sitt övergripande ekonomiska ansvar tydliggör hur en begäran om tillskott från en nämnd eller styrelse ska hanteras i landstinget för att det inte ska uppstå otydligheter

mellan berörd nämnd/styrelse och landstingsstyrelsens förvaltning respektive hälso- och sjukvårdsförvaltningen. Detta för att undvika att det drar ut på tiden utan att besked om beviljande eller avslag ges så att nämnden/styrelsen får rimliga förutsättningar för att vidta åtgärder i tid. I det ligger också att tydliggöra i vilket skede som ärendet ska lyftas på politisk nivå. Det är särskilt viktigt när landstingsstyrelsen är en av tre parter i omställningsavtalen med sjukhusen.

Revisionen kan konstatera att hemställan om tillskott från Karolinskas styrelse, som beslutades i april då adjungerad ägarrepresentant närvarade, inte har hanterats av landstingsstyrelsen förrän i augusti. I delårsrapporten hänvisade landstingsstyrelsen till hälso- och sjukvårdsförvaltningen. Den oklara kommunikationen mellan de tre förvaltningarna, har enligt revisionens bedömning lett till att Karolinska avvaktat med nödvändiga beslut om åtgärder som därmed blivit försenade. Detta kommer att påverka inte bara Karolinskas ekonomi utan hela regionens ekonomi även under 2019. Vidare anser revisionen att landstingsstyrelsen bör tydliggöra hur kostnader i samband med uppbyggnad av ny verksamhet, som i fallet med AISAB, ska hanteras och finansieras.

Revisionen konstaterar att behovet av effektivisering av verksamheten i många olika sammanhang poängteras av såväl landstingsstyrelsen som fullmäktige, men att åtgärder inte följs upp. Exempelvis har regionstyrelsen inte krävt att trafiknämnden preciserar vilka effektiviseringsmöjligheter som finns och inom vilka tidsperspektiv dessa kan realiseras. Inom hälso- och sjukvården saknas beslut om hur effektivitet och produktivitet ska mätas, hur mål ska sättas och följas upp. Revisionen menar därför att det är viktigt att regionstyrelsen i enlighet med ett flera år gammalt uppdrag från fullmäktige tar tag i frågan. Samordning behöver även ske med hälso- och sjukvårdsnämnden för att säkerställa att parallella och/eller motstridiga utvecklingsinsatser inte sker.

3.2 Ägarstyrning

3.2.1 Ägarstyrning - bolag och bolagsliknande former

Region Stockholm bedriver stora delar av sin verksamhet genom bolag och förvaltningar i bolagsliknande former (Karolinska Universitetssjukhuset och Stockholms läns sjukvårdsområde)[40]. I ett särskilt projekt[41] har revisionen granskat om landstingsstyrelsens/regionstyrelsens övergripande ägarstyrning är tydlig, transparent och samordnad. Styrelsen ska enligt reglementet[42] utöva ägar- och huvudmannaskapsfunktion i de bolag som regionen äger. Som stöd fanns 2018 ett ägarutskott med ansvar för att styra och följa upp AB Storstockholms Lokaltrafik (SL) och förvaltningar i bolagsliknande former. Styrelsen för moderbolaget Landstingshuset i Stockholm AB (LISAB) ansvarar för ägarstyrning och uppföljning av sina dotterbolag. Ägarstyrningen utövas främst genom utformning av bolagsordningar, utarbetande av

[40] Fr o m 2019 används inte begreppet bolagsliknande former
[41] Landstingsrevisorerna, Projektrapport 5/2018 Ägarstyrning – bolag och bolagsliknande former
[42] Reglemente för landstingsstyrelsen och nämnder (LS 2016-0188)

ägardirektiv, val av styrelseledamöter samt genom en löpande dialog mellan ägaren och bolagens styrelse och ledning.

Granskningen har visat att ägarstyrningen av regionens bolag och förvaltningar i bolagsliknande former behöver utvecklas för att ansvar och roller ska bli tydligare, för att styrningen ska bli mer transparent och för att de olika styrmodellerna, framför allt ägar- och beställarstyrningen, ska bli mer samordnade. Ägarstyrningen har i enlighet med fullmäktiges beslut stärkts, framför allt på tjänstemannanivå. Däremot behöver ägarstyrningen förtydligas och stärkas på den politiska nivån genom att regionstyrelsen via utskott och styrelsen för LISAB tar ett aktivt ansvar för styrningen och uppföljningen av regionens bolag och förvaltningar i bolagsliknande former. Det gäller bland annat ansvaret för att utveckla ägardirektiven med mål och strategisk inriktning för respektive bolag. Vidare bör styrelsen tydliggöra ägarrepresentantens uppdrag och roll samt ange hur uppdraget ska återrapporteras.

För att ansvar och roller ska bli tydliga behöver regionstyrelsen i styrdokument tydliggöra ansvaret för ägarstyrningen av moderbolaget LISAB, SL och Waxholms Ångfartygs AB (WÅAB). Även ansvaret för att säkerställa att de specifika ägardirektiv för LISAB:s dotterbolag är aktuella behöver förtydligas.

Rapporten har överlämnats till regionstyrelsen för yttrande senast 2019-04-11.

3.2.2 Ägarstyrning - delägda bolag och kommunalförbund

Revisionen har granskat hur landstingsstyrelsen säkerställer tillräcklig insyn och ägarstyrning i intresseföretag och uppdragsföretag[43] (här benämnt delägda bolag) samt kommunalförbund.

Delägda bolag

Regionen är delägare i 14 s.k. intresse- och uppdragsföretag. Av kommunallagen[44] framgår att fullmäktige för helägda bolag ska fastställa det kommunala ändamålet med verksamheten, se till att ändamålet och kommunala befogenheter anges i bolagsordningen, utse samtliga styrelseledamöter och se till att det i bolagsordningen anges att fullmäktige får ta ställning innan beslut som är av principiell beskaffenhet eller annars av större vikt fattas. För delägda bolag ska fullmäktige se till att den juridiska personen blir bunden av dessa villkor i en omfattning som är rimlig med hänsyn till andelsförhållanden, verksamhetens art och omständigheterna i övrigt.

Enligt ägarpolicy och bolagsstyrningsprinciper[45] ska ägarrollen i landstingsägda bolag utövas av landstingsfullmäktige, landstingsstyrelsen och vissa av dess utskott samt i förekommande fall moderbolags styrelse. Ägarstyrningen ska utövas genom utformning av bolagsordning, utarbetande av ägardirektiv, val av styrelseledamöter och deras styrelsearbete samt löpande dialog mellan politiker, styrelsemedlemmar och företagsledningar. För delägda bolag är ambitionen att tillämpningen av ägarpolicyn fastställs i avtal med övriga ägare. Det finns inga riktlinjer kring hur

[43] Enligt ÅRL § 5 definieras ett intresseföretag av ett innehav av mellan 20 och 50 procent av rösterna. I ett uppdragsföretag understiger röstandelarna 20 procent.
[44] Kommunallag (2017:725) 10 kap. 3–4 §§
[45] LS 2017-1467

kommunallagens och ägarpolicyns skrivningar ska tillämpas för delägda bolag utan detta avgörs i varje enskilt fall.

Landstingsfullmäktige fastställer bolagsordningar och ägardirektiv[46] för de delägda bolagen. Landstingsstyrelsen utövar ägar- och huvudmannaskapsfunktionen, vilket bland annat innebär att ansvara för ägarstyrning, att strategiskt samordna och följa upp ekonomiskt och verksamhetsmässigt resultat utifrån fullmäktiges direktiv och fastställda ramar, att bolagsordningar och ägardirektiv efterlevs och att bolagsordningarna hålls aktuella.

Enligt regionledningskontoret finns inga generella strategier för ägarstyrning av delägda bolag, strategierna utgörs av ägardirektiven. I vissa fall används principen att koppla bolaget till den kärnverksamhet som ansvarar för området, till exempel genom att nämnden samverkar med regionstyrelsen kring exempelvis ägaranvisningar eller att nämnder hanterar ekonomiska bidrag till bolaget.

Av ägarpolicyn framgår att det organ som utövar ägarrollen och berörd bolagsstyrelse ska föra en återkommande dialog om ändamålet med verksamheten och hur det ska komma till uttryck. Ägardialog med delägda bolag genomförs på olika nivåer och i olika sammanhang och konstellationer. Det finns ingen skriftlig process för ägardialog i delägda bolag, dialogen protokollförs generellt[47] inte heller.

I SLL:s årsredovisning 2018 beskrivs uppföljning av ägarstyrningen och hur uppsikten över bolagen har utövats. Årsredovisningen innehåller sammanställningar av landstingets delägda bolag uppdelat på samägda juridiska personer med betydande inflytande[48] och utan betydande inflytande. Ett flertal av landstingets delägda bolag tas dock inte upp i årsredovisningen. Av SLL:s årsredovisning framgår att den samlade bedömningen är att inga avsteg gjorts från de kommunala befogenheterna och ändamålen under året och att inga av landstingets delägda bolag i sina styrelsebehandlade styrningsrapporter rapporterar att avsteg har skett från de särskilda ägardirektiven. Regionledningskontoret uppger att styrningsrapporter inte fullt ut är relevanta för delägda bolag och att TioHundra AB är det enda delägda bolag som lämnar styrningsrapport. Delägda bolags årsrapporter lyfts heller inte separat till landstingsstyrelsen eller ansvarig nämnd.

Kommunalförbund

Regionen är medlem i tre kommunalförbund, Kommunalförbundet sjukvård och omsorg i Norrtälje (KSON), Kommunalförbundet Svenskt Ambulansflyg (KSA) och Kommunalförbundet Avancerad Strålbehandling (KAS). Landstinget kan, när ett ansvarsområde överlämnats till ett kommunalförbund, inte längre besluta om frågor som rör området. Mindre ändringar kan kommunalförbundens styrelser, beroende

[46] Med ägardirektiv avses specifika ägardirektiv. De generella ägardirektiv som är gemensamma för alla helägda bolag gäller inte för intresse- och uppdragsbolag. Avseende Almi Företagspartner Stockholm Sörmland AB fastställer fullmäktige ägaranvisningar som tas fram av staten och de regionala ägarna istället för ägardirektiv. Ägaranvisningarna fyller samma funktion som ägardirektiv.
[47] Dialogen med TioHundra AB i form av politiskt samråd och tjänstemannasamråd protokollförs.
[48] Avser samägda juridiska personer med en ägarandel som överstiger 20 procent

på vad förbundsordningen säger, själva besluta om. Innan beslut fattas som kräver enighet mellan medlemmarna och beslut i respektive fullmäktige ska samråd ske med samtliga förbundsmedlemmar. För detta har samtliga kommunalförbund inrättat egna beredningsgrupper. Kommunalförbunden ska lämna de rapporter över verksamheten som en medlem efterfrågar och svarar för att informera medlemmarna om principiella händelser eller andra händelser av större vikt.

Nominering av styrelseledamöter till kommunalförbund sker i en politisk nomineringsprocess. Regionfullmäktige beslutar om ledamöter i kommunalförbund med direktion (KSON och KAS) och nominerar ledamöter till kommunalförbund med eget fullmäktige (KSA) som i sin tur beslutar om ledamöterna till sin styrelse.

Enligt kommunallagen (6 kap. 1§) ska landstingsstyrelsen ha uppsikt över kommunalförbund som landstinget är medlem i och följa de frågor som kan inverka på landstingets utveckling och ekonomiska ställning (6 kap. 11§). Landstingsstyrelsen utövar uppsiktsplikten för de kommunalförbund som landstinget är medlem i när de behandlar årsredovisningen. Uppföljning sker av hur förbundsordningen efterlevs, det kommunala ändamålet, viktiga händelser under året och ekonomisk utveckling. Kommunalförbundens styrelseprotokoll anmäls även till landstingsstyrelsen. KSON följs i SLL:s årsredovisning dessutom upp på mål, uppdrag, ekonomiskt resultat, vårdkonsumtion och vårdproduktion likt övriga nämnder och bolag inom hälso- och sjukvård. I årsredovisningen ingår kommunalförbunden under beskrivningen av landstingets organisation. KSON (50 procent ägande) redovisas under landstingskoncernen medan KSA (22,6 procent) och KAS (14,3 procent) redovisas under uppdragsföretag.

Bedömning

Revisionen bedömer att regionstyrelsen bör stärka insyn i och styrningen av delägda företag så att kommunallagens villkor för styrning av helägda bolag tillämpas i en omfattning som är rimlig även för delägda bolag. Ambitionen är att tillämpningen av ägarpolicy och bolagsstyrningsprinciper fastställs i avtal med övriga ägare. Det finns inga riktlinjer för hur skrivningarna i kommunallagen och ägarpolicyn ska tillämpas på regionens olika delägda bolag utifrån exempelvis storlek på ägarandel eller vilken part som regionen äger tillsammans med. Revisionen anser att ägarpolicy och bolagsstyrningsprinciper därför bör kompletteras med generella principer för hur delägda bolag ska styras och följas upp.

Vidare anser revisionen att det bör fastställas vilken återrapportering fullmäktige ska få gällande delägda bolag. Det är inte reglerat vilka delägda bolag som ska finnas med i SLL:s årsredovisning. Årsredovisningen hänvisar till styrningsrapporten när det fastslås att inga delägda bolag rapporterar avsteg från ägardirektiven. Revisionen noterar att delägda bolag generellt inte lämnar styrningsrapporter. Delägda bolags årsrapporter lyfts vanligen inte heller till regionstyrelsen eller annan ansvarig nämnd.

Avseende kommunalförbund är revisionens bedömning att regionen har processer och rutiner som säkerställer tillräcklig insyn och styrning.

Rekommendationer

- Regionstyrelsen bör komplettera ägarpolicy och bolagsstyrningsprinciper med generella principer för hur delägda bolag ska styras och följas upp.

3.3 Styrning av hälso- och sjukvården

3.3.1 Framtidens hälso- och sjukvård – genomförande 2018

I ett särskilt projekt har revisionen granskat[49] arbetet med Framtidens hälso- och sjukvård (FHS). Revisionens samlade bedömning är att arbetet inom flera områden behöver stärkas för att genomförandet av Framtidsplanen för hälso- och sjukvården ska leda till att målen som helhet säkerställs.

Revisionen konstaterar att det inte finns något politiskt organ som har en samlad bild av utvecklingen av FHS. Detta är allvarligt eftersom FHS har inneburit och fortsatt innebär stora omstruktureringar av vården och det politiska ansvaret för styrningen av uppdraget förutsätter kontinuerlig uppföljning och återrapporteringar av hur arbetet fortskrider. Även om det operativa arbetet för FHS har flyttats fram och tillbaka mellan berörda förvaltningar åligger det landstings-/regionstyrelsen att följa utvecklingen av FHS i syfte att säkerställa att fullmäktiges beslut verkställs. Revisionen bedömer att landstingsstyrelsen inte har säkerställt en helhetsbild av vidtagna och planerade åtgärder där systemeffekter framgår, vilket är väsentligt eftersom sjukvårdens olika delar är sammankopplade med varandra.

I likhet med föregående år bedömer revisionen också att det finns fortsatta oklarheter i ansvarsfördelningen mellan hälso- och sjukvårdsnämnden och landstingsstyrelsen inom vissa områden, framför allt investeringar, kompetensförsörjning och produktionsstyrning som behöver tydliggöras.

Arbetet med programmet Framtidens vårdinformationsmiljö har påbörjats under 2018. Revisionen konstaterar att utvecklingen av it-system för att stödja förändringarna enligt FHS är kraftigt försenat. I det arbete som nu påbörjats bedömer revisionen att det finns risker som kan leda till att FVM inte kommer att genomföras på ett sådant sätt som nätverkssjukvården förutsätter. Se vidare avsnitt 3.3.2 Framtidens vårdinformationsmiljö.

Revisionen uppfattar att frågorna om hur personalresurserna kan används i hög utsträckning är decentraliserade till vårdverksamheterna och att landstings-/regionstyrelsens inte förefaller ha en samlad bild av hur arbetet fortskrider i vårdverksamheterna. Se vidare avsnitt 3.4 Strategisk kompetensförsörjning.

Rapporten har överlämnats till regionstyrelsen för yttrande senast 2019-04-09.

3.3.2 Framtidens vårdinformationsmiljö – förutsättningar för IT- och verksamhetsutveckling

Revisionen har i särskilt projekt[50] granskat programmet Framtidens vårdinformationsmiljö (FVM) och om styrningen och samordningen av arbetet sker så att

[49] Landstingsrevisorerna, Projektrapport 14/2018 FHS – genomförande 2018
[50] Landstingsrevisorerna, Projektrapport 9/2018 Framtidens vårdinformationsmiljö – Förutsättningar för IT- och verksamhetsutveckling

förutsättningar ges för att uppfylla fullmäktiges mål. Resultatet av FVM:s införande kommer inte att kunna avläsas förrän implementeringen påbörjats, tidigast år 2020.

FVM syftar till att realisera framtidsplanens intentioner om nätverkssjukvård och nya arbetssätt för Region Stockholm. Det är en omfattande satsning och är tänkt att genomgripande förändra informationsmiljön och arbetssätten inom hälso- och sjukvården. För närvarande är FVM i upphandlingsfas.

Revisorernas samlade bedömning är att det finns ett antal risker som måste hanteras för att implementeringen av FVM ska lyckas, såsom exempelvis standardisering av processer, termer och begrepp, kompetensöverföring mellan regionen och engagerade konsulter samt organisation av den framtida FVM-förvaltningen.

Revisorerna vill till regionstyrelsen särskilt framhålla tydliggörande av beskrivningar över ansvarsfördelning och beslutsstrukturen i programmet, framförallt vilka beslut som ska fattas på tjänstemanna- respektive politisk nivå. Regionstyrelsen rekommenderas även att se till att en strategi tas fram för att kunna hantera ersättning (avslut eller utfasning) av alla existerande it-system/avtal, för att undvika extra kostnader eller utebliven funktionalitet i nödvändiga system. Regionstyrelsen rekommenderas därutöver att se till att beräkningar av förberedande åtgärder, nödvändiga it-uppgraderingar o dyl. genomförs inom kort för att ha full kontroll över kostnaderna.

Rapporten har överlämnats till regionstyrelsen för yttrande senast den 2019-04-30.

3.4 Strategisk kompetensförsörjning

Att inte kunna rekrytera och behålla personal betraktas idag av flertalet nämnder och styrelser som en av de största övergripande riskerna i Region Stockholm. Svårigheterna att bemanna kan exempelvis leda till försämrad tillgänglighet och patientsäkerhet i vården, förseningar i investeringsprojekt samt ökade kostnader för bemanning. Revisionen har tidigare granskat kompetensförsörjning i vården[51] och där pekat på otydlighet i ansvar då de formella uppdragen inte ger tillräcklig vägledning. I syfte att undersöka hur fullmäktiges mål om att vara en attraktiv arbetsgivare uppfylls har revisionen därför i ett särskilt projekt granskat[52] hur landstingsstyrelsen, Locum AB och Karolinska universitetssjukhuset styr arbetet med kompetensförsörjning och hur uppföljning sker.

Till grund för arbetet i landstingets/regionens samtliga nämnder och styrelser ligger den strategi för kompetensförsörjning[53] antagen av fullmäktige samt den handlingsplan[54] som landstingsstyrelsen har beslutat om. I samband med beslutet om strategi fick landstingsdirektören i uppdrag att samordna och styra landstingets strategiska arbete med fokus på vårdens bemanning, fastställa hur konsekvensanalyser av effekter på kompetensförsörjning och utbildning ska genomföras, i samarbete med

[51] Landstingsrevisorerna, Projektrapport 10/2015 Kompetensförsörjning i vården – åtgärder på central nivå
[52] Landstingsrevisorerna, Projektrapport 7/2018, Strategisk kompetensförsörjning
[53] LS 2015-0998
[54] LS 2016-1483

berörda verksamheter, ta fram en struktur för att upprätthålla och utveckla kompetensen hos landstingets medarbetare etc.

Arbetet med att genomföra kompetensförsörjningsstrategin ska rapporteras löpande till personalutskottet av landstingsdirektören som också under första halvåret 2019, då handlingsplanens giltighetstid går ut, ska göra en sammanfattande avstämning av genomförandet till personalutskottet. Strategin sträcker sig till år 2021 då regionstyrelsen ska ge en samlad uppföljning till fullmäktige av arbetet som skett utifrån kompetensförsörjningsstrategin och då även ge förslag till fortsatt styrning av arbetet med kompetensförsörjning. Hur den samlade uppföljningen ska ske specificeras inte närmare vare sig i strategin eller handlingsplanen.

Revisorernas samlade bedömning är att det pågår ett ambitiöst arbete med en mängd olika aktiviteter i syfte att vara en attraktiv arbetsgivare samt minska beroendet av inhyrd personal och konsulter både inom landstingsstyrelsen och i de granskade verksamheterna. För att bättre stödja nämnders och styrelsers arbete för kompetensförsörjning behöver dock regionstyrelsens styrning och uppföljning stärkas. Verksamheternas nuläge och framtida behov av kompetensförsörjning behöver analyseras för att ge en bättre grund för anpassande, precisering av förväntade resultat och uppföljning av aktiviteter. Regionstyrelsen rekommenderas även att säkerställa att de åtagande som styrelsen har genom handlingsplan för kompetensförsörjning och omställningsavtalen för sjukvården genomförs.

Rapporten har överlämnats till regionstyrelsen för yttrande senast 2019-04-11.

3.5 Refinansiering av OPS-avtalet

Stockholms läns landsting och Swedish Hospital Partners AB (SHP) träffade i juni 2010 avtal om att SHP ska projektera, bygga samt delfinansiera ett nytt universitetssjukhus, Nya Karolinska Solna (NKS). SHP ska också svara för drift och underhåll av sjukhuset fram till och med 2040. Den totala kostnaden för att bygga, utrusta och underhålla sjukhuset till 2040 beräknades till 61 mdkr.

Fullmäktige beslutade i februari 2018[55] att godkänna initiering av en refinansiering i enlighet med villkoren i projektavtalet under förutsättning att en refinansieringsvinst uppstår. Vidare godkände fullmäktige en engångsbetalning om högst 3 mdkr under förutsättning att det sker i samband med refinansiering och att den bidrar positivt till refinansieringsvinsten och landstingets ekonomi. Landstingsstyrelsen fick i uppdrag att godkänna villkoren för och tilläggsavtal till projektavtalet med anledning av refinansieringen.

Landstingsstyrelsen beslutade i maj 2018[56] att godkänna förslag till refinansiering samt att godkänna ett tilläggsavtal [57]till avtalet - Frivillig engångsbetalning och

[55] Landstingsfullmäktige protokoll 2018-02-13 § 25, Refinansiering av Nya Karolinska Solna (LS 2018-0105)
[56] Landstingsstyrelsen protokoll 2018-05-22, Tilläggsavtal till projektavtalet med anledning av refinansieringen i enlighet med projektavtalet mellan Stockholms läns landsting och Swedish Hospital Partners AB (LS 2018-0105)
[57] Tilläggsavtal 141

refinansiering - samt att uppdra åt landstingsdirektören att slutligt godkänna och underteckna avtalet. Av ärendet framgår att refinansieringen innebär att det avtalade vederlaget som ska betalas till SHP under resten av avtalsperioden reduceras med 5,1 mdkr, varav 3,0 mdkr till följd av amortering i form av en engångsinbetalning.

Revisionen har granskat om landstingsstyrelsens arbete med planeringen och genomförandet av refinansieringen skett på ett tillfredsställande sätt och med en god intern kontroll.

Refinansieringsprocessen
Region Stockholm kommer fram till och med september 2040 att betala ett vederlag till SHP. En del av vederlaget avser finansiella kostnader och enligt bilaga 15 Refinansiering till projektavtalet finns möjlighet för parterna att begära en refinansiering. I bilaga 23 Betalningsmekanism regleras hanteringen av frivilliga engångsinbetalningar.

Parterna träffade en överenskommelse (interimsöverenskommelse) om refinansiering den 18 december 2017. Det främsta motivet för att genomföra en refinansiering var att riskerna för en fördyring och försening inte längre förelåg och att villkoren för projektbolagets finansiering därmed kunde påverkas positivt

Arbetet med att ta fram ett underlag för beslut om refinansiering och engångsinbetalning har genomförts med stöd av en arbetsgrupp med fyra representanter från SLL och fyra från SHP. Till arbetsgruppen har en styrgrupp varit knuten. Uppdrag, ansvar och roller för arbets- och styrgruppen har inte definierats och dokumenterats.

I processen har konsulter använts av parterna för olika ändamål. SLL har tagit hjälp av konsulter för genomlysning av den operationella modellen inför refinansiering och för granskning av refinansieringsmodellen, för frågor kopplade till projektavtalet och för juridiskt stöd samt för utredning av kommunrättsliga förutsättningar. Gemensamt med SHP och långivande banker uppdrog SLL åt konsult att genomföra en extern granskning av den finansiella modellen för refinansiering och har tillsammans med SHP anlitat konsult för en oberoende granskning av bankernas derivataffärer.

Följande aktiviteterna har ingått i beredningen av förslag till tilläggsavtal:

1) Förhandla villkoren med kreditgivarna (bankerna).
2) Identifiera en optimal nivå på engångsinbetalning inom av fullmäktige bestämt ”tak” på 3 mdkr.
3) Anpassa den finansiella modellen till att hantera effekter av refinansiering.

Av intervjuer och tjänsteutlåtande framgår att risker har beaktats och hanterats under arbetet med refinansieringen, men inga dokumenterade riskanalyser har upprättats. Risker relaterade till anpassningen av den finansiella modellen för att hantera resultatet av refinansiering och engångsinbetalning, i form av beräkning av refinansieringsvinst och reducering av vederlag, har hanterats dels internt, dels genom externa konsulters granskningar.

Fullmäktiges beslut om att godkänna en engångsinbetalning var förenat med villkor om att den fick uppgå till högst 3 mdkr samt att den skulle bidra positivt till refinansieringsvinsten och landstingets ekonomi. För att identifiera den mest gynnsamma nivån på engångsinbetalningen prövades engångsinbetalningar på 1 mdkr, 2 mdkr och 3 mdkr. De bedömningar som har gjorts har inte baserats på dokumenterade ekonomiska analyser utan på beräkningar av vad alternativen innebär, exempelvis risken för att finansieringen av engångsinbetalningen skulle kunna påverka landstingets övriga upplåning negativt. Av underlaget från landstingsstyrelsen framgår att en återbetalning på 3 mdkr bedömdes som mest fördelaktig för landstinget.

Av ärendet inför landstingsstyrelsens beslut om tilläggsavtal till projektavtalet[58] anges att det samlade resultatet av refinansieringen och engångsinbetalningen på 3 mdkr innebär att vederlaget fram till 2040 kommer att reduceras med 2,1 mdkr. För att kunna få en uppfattning av det totala nettoresultatet bör dock kostnaden för finansieringen av engångsinbetalningen läggas till. I landstingsdirektörens tjänsteutlåtande[59] framgår att ett lån med samma förfalloprofil som det som ligger till grund för det sänkta vederlaget skulle innebära ökade räntekostnader med 0,8 miljarder över resterande avtalsperiod givet aktuellt marknadsläge. Det skulle innebära en nettoeffekt av refinansieringen och engångsinbetalningen på 1,3 mdkr.

Bedömning
Revisionen bedömer att refinansieringsprocessen i allt väsentligt genomförts i enlighet med projektavtalet. Arbetsgruppen har bedrivit ett strukturerat arbete, trots att en plan för genomförandet saknats, för att bereda underlaget till landstingsstyrelsens beslut. För att säkerställa en tillräcklig styrning och kontroll i processen borde dock uppdraget att bereda refinansiering och engångsinbetalning ha definierats tillsammans med hur genomförandet skulle organiseras med tydliga ansvar och roller samt krav på att riskanalyser skulle upprättas.

En brist i processen och i det underlag som har legat till grund för landstingsstyrelsen beslut är att ekonomiska analyser, av vilken nivå på engångsinbetalningen som är mest fördelaktig för landstinget, inte har redovisats. För att ge en korrekt bild av nettoresultatet för landstinget borde också en beräkning ha gjorts av de förväntade finansiella kostnaderna för engångsinbetalningen och ha redovisats som en del av den totala effekten.

Fullmäktige godkände att en engångsutbetalning på högst 3 mdkr fick göras om den bidrog positivt till refinansieringsvinst och landstingets ekonomi. Slutsatsen om storleken på återbetalningen grundar sig inte på en ekonomisk analys utan på en mer översiktlig bedömning av alternativ som övervägdes. Revisionen bedömer att de underlag som låg till grund för beslutet i landstingsstyrelsen i relativt begränsad utsträckning redovisar konsekvenserna av refinansieringen och engångsinbetalningen.

Revisionen bedömer sammantaget att den interna kontrollen i huvudsak har varit tillräcklig under processen. Det är dock en brist att ett tydligt uppdrag inte

[58] Tilläggsavtal till projektavtalet med anledning av refinansieringen i enlighet med projektavtalet mellan SLL och Swedish Hospital Partners, LS 2018-0105
[59] Under rubriken ekonomiska konsekvenser

definierades för arbetet med refinansieringen tillsammans med en plan för genomförandet. Vidare har inte fullständiga och dokumenterade riskanalyser upprättats inför och under genomförandet.

3.6 Styrning av regional utveckling

Revisionens tidigare granskningar[60] har under flera år pekat på att uppföljningen av den regionala utvecklingsplanen för Stockholmsregionen (RUFS) i större utsträckning kan ta upp landstingsverksamheternas bidrag till den regionala utvecklingen. Revisionens tidigare granskningar har också visat att det finns vissa oklarheter i tillväxt- och regionplanenämndens (TRN) uppdrag kopplat till landstingsverksamheternas eget genomförande av RUFS. Revisionen rekommenderade därför landstingsstyrelsen 2015 att förtydliga ansvarsfördelning för planering, genomförande och uppföljning av landstingsverksamheternas bidrag till RUFS samt att utveckla former för hur landstingets verksamheter ska bidra till målen i nuvarande och kommande RUFS.

I fullmäktiges budget för 2018[61] framgår bl.a. att det är avgörande för både trovärdigheten och ett kraftfullt genomförande av RUFS att landstingets nämnder och länets övriga aktörer delar målbilden, stärker inriktningen och är aktiva i genomförandet av planen utifrån sina respektive ansvarsområden.

Revisionen noterar att TRN fått uppdrag gällande den regionala utvecklingsplanen dels i fullmäktiges budget 2018 och 2019, dels i fullmäktiges antagande av RUFS 2050 samt i reglemente 2019. Det görs dock ingen tydlig distinktion mellan det samlade arbetet i regionen respektive landstingets och nämndens eget arbete.

Från den 1 januari 2019 har landstinget övergått till region (Region Stockholm). Det utökade uppdraget innebär att landstinget har ansvar för det regionala tillväxtarbetet och ett större ansvar än tidigare för att samordna regionens aktörer. Stockholms läns landsting har flera roller i förhållande till regionens utveckling. Dels som regionplaneorgan, dels som en av regionens största offentliga aktörer med ansvar för de grundläggande samhällstjänsterna hälso- och sjukvård och kollektivtrafik samt det övergripande ansvaret för länskulturfunktionerna. Landstinget är således en viktig regional aktör som aktivt behöver medverka i genomförandet av regionplanen. En stor del av detta arbete ligger dock inom ramen för andra landstingsverksamheter än TRN vilka ytterst styrs av den samlade planeringen och prioriteringen av insatser på landstingsövergripande nivå.

Revisionens granskning visar vidare att TRN:s beslutsunderlag för antagandet av RUFS 2050 och landsbygd- och skärgårdsstrategin framhållit att det är önskvärt att landstingsstyrelsen i sin beredning av ärendet tydliggör hur nämnder och bolag ska arbeta med genomförandet av RUFS 2050. I landstingsstyrelsens förslag till beslut[62] för fullmäktige framgår dock inte de tydliggöranden som TRN efterfrågat i sitt

[60] RK 201505-0053, RK201604-0023, RK 2018-0027, RK 2018–0036 Årsrapport 2015-2018 Tillväxt- och regionplanenämnden, Landstingsrevisorerna
[61] LS 2017-0452, Stockholms läns landsting Mål och Budget 2018
[62] LS 2018-0279

beslutsunderlag. I underlag lyfts det istället bl.a. fram att varje berörd aktör, inklusive landstingets olika verksamheter, behöver konkretisera vad inriktningen i regionplanen och de kompletterande dokumenten innebär för den egna verksamheten. Vidare lyfts att det i många fall handlar om att i planeringen av den egna verksamheten använda principerna i RUFS 2050 och de kompletterande dokumenten som vägledning.

I intervjuer framkommer behov av att ytterligare konkretisera RUFS olika delar för att kunna styra/vägleda, samordna och följa upp hur verksamheterna inom Region Stockholm bidrar till RUFS. I landstingsstyrelsens tjänsteutlåtande till uppföljningsrapporten av RUFS 2050 framhålls exempelvis att uppföljningsrapporten endast beskriver läget i regionen i förhållande till de delmål som finns i RUFS 2050 och inte något om RUFS effekt på regionens utveckling. Skillnaden beskrivs som viktig att framhålla så att det inte felaktigt kan uppfattas som att utvecklingen inom ett område beror på RUFS 2050 och därmed kopplas till vissa åtgärder från t.ex. Region Stockholm eller länets kommuner. Vidare framhålls att felaktiga slutsatser då riskerar att dras om vilka åtgärder som är effektiva och vilka aktörer som bär ansvaret. Detta eftersom RUFS delmål berör mycket komplexa frågor där det krävs djup och bred expertkompetens för att bedöma varför utvecklingen inom olika områden utvecklas i en viss riktning. Vidare framhålls i tjänsteutlåtandet att arbetet med konsekvensanalyser[63] med koppling till RUFS bör prioriteras och kan ge underlag till beslut om hur regionens resurser kan användas för att bidra till resurseffektiv måluppfyllelse.

Bedömning
Revisionen bedömer att regionstyrelsen fortsatt behöver arbeta tillsammans med TRN för att ta ett samlat grepp för Region Stockholms övergripande styrning av genomförandet av RUFS, till exempel genom att föreslå för fullmäktige hur kopplingen mellan RUFS och budget kan stärkas både vad gäller planering och uppföljning av Region Stockholms verksamheters bidrag. Revisionen menar att fler delar av Region Stockholm behöver involveras i det gemensamma planeringsarbetet. Regionstyrelsens beslutsunderlag till fullmäktige i den årliga budgetprocessen behöver beskriva Region Stockholms ambitionsnivåer och tydligt peka ut hur olika prioriterade insatser ska bidra till RUFS:ens genomförande.

Revisionen noterar att TRN fått uppdrag gällande den regionala utvecklingsplanen dels i fullmäktiges budget 2018 och 2019, dels i fullmäktiges antagande av RUFS 2050 samt i reglemente 2019. Det görs dock ingen tydlig distinktion mellan det samlade arbetet i regionen respektive landstingets och nämndens eget arbete. Revisionen konstaterar att det fortsatt inte går att utläsa gränsdragningen mellan TRN:s ansvar och det regionsövergripande ansvaret för planering, genomförande och uppföljning av Region Stockholms eget bidrag till genomförandet av RUFS. TRN:s roll i förhållande till regionstyrelsen behöver i detta sammanhang fortsatt förtydligas och samordningsformerna utvecklas. Rekommendationen kvarstår därför. Revisionen kommer under 2019 fortsatt att följa utvecklingen inom området.

[63] Enligt ärendet innebär konsekvensanalys systematisk och transparent bedömning av för och nackdelarna med olika åtgärdsalternativ.

Revisionen bedömer sammanfattningsvis att regionstyrelsen i samråd med TRN bör arbeta för att hitta former för hur Region Stockholms verksamheter ska bidra till RUFS. Rekommendationen som tidigare endast riktats mot regionstyrelsen kommer således justeras i enlighet med detta.

Rekommendation:
- Regionstyrelsen bör i samråd med tillväxt- och regionplanenämnden utveckla former för hur Region Stockholms verksamheter ska bidra till målen i RUFS.

3.7 Säkerhet

3.7.1 Informationssäkerhet

Grundläggande informationssäkerhetsarbete

I ett särskilt projekt[64] har revisionen granskat om informationssäkerhetsarbetet på Karolinska Universitetssjukhuset och Stockholms läns sjukvårdsområde (SLSO) är implementerat i sådan grad att verksamheternas lägsta operativa nivå har ett grundläggande systematiskt informationssäkerhetsarbete på plats.

Enligt policy och riktlinjer för informationssäkerhet beslutade av Stockholms läns landsting, ska ett systematiskt säkerhetsarbete bedrivas i syfte att skydda regionens information. Varje nämnd/styrelse har ansvar för informationssäkerheten och ska årligen planlägga och löpande följa upp informationssäkerhetsarbetet som ska säkerställa att viktiga informationstillgångar omfattas av väl avvägda skyddsåtgärder.

Revisionen bedömer att ett grundläggande systematiskt informationssäkerhetsarbete har påbörjats för de flesta av verksamheterna på Karolinska men för SLSO saknas det på flera av de granskade vårdcentralerna. SLSO är i uppstartsfasen och kommer inledningsvis arbeta med gap-analyser, vilket utgör en grundförutsättning för arbetet med riskanalyser. När riskanalysarbetet är avklarat bör tillhörande handlingsplaner upprättas och informationen klassificeras. Det finns ett systematiskt arbete med riskanalyser, handlingsplaner och klassificering av information vid flera verksamheter på Karolinska.

Region Stockholm har en grundläggande e-utbildning (DISA) i informationssäkerhet som är obligatorisk för nyanställda. En generell iakttagelse är att det finns svårigheter att motivera anställda sedan längre tid att genomgå utbildningen. Det är viktigt att samtliga anställda har en grundläggande kunskap om informationssäkerhet och att den generella riskmedvetenheten hos medarbetarna kontinuerligt upprätthålls. Granskningen visar också att det saknas systematisk vidareutbildning inom informationssäkerhetsområdet. Region Stockholm bör därför överväga att ta fram ett en vidareutbildning i syfte att dess verksamheter kontinuerligt ska kunna möta och vara uppdaterad om nya lagar och informationssäkerhetshändelser.

[64] Landstingsrevisorerna, Projektrapport 8/2018 Grundläggande arbetet med informationssäkerhet.

Revisionens samlade bedömning är att Karolinskas och SLSO:s förmåga att hantera informationssäkerhetsfrågor systematiskt i enlighet med identifierat behov och landstingets krav varierar mellan de olika enheterna. Det innebär att det saknas ett grundläggande systematiskt informationssäkerhetsabete som omfattar samtliga verksamheter på Karolinska respektive SLSO. Revisionen anser att det är viktigt att alla verksamheter kommer igång med ett systematiskt informationssäkerhetsarbete som omfattar samtliga verksamheter på alla nivåer och där samtliga medarbetare involveras i förbättringsarbetet.

Uppföljning av informationssäkerhet hos privata utförare

Revisionen har i årsrapport för hälso- och sjukvårdsnämnden avrapporterat en granskning av hur nämnden hanterar informationssäkerheten hos privata vårdgivare. Revisionen bedömer att krav gällande informationssäkerhet och personuppgifter är tydligt formulerade i avtal med privata vårdgivare. Revisionen bedömer däremot att ingen systematiserad och dokumenterad uppföljning av att kraven följs genomförs. Revisionen har sedan tidigare liknande rekommendationer till trafiknämnden om att stärka uppföljningen av informationssäkerhet hos privata utförare.

Efter granskningens genomförande inträffade en informationssäkerhetsincident där inspelade samtal med känslig patientinformation från telefontjänsten på 1177.se har lagrats oskyddade på en server hos en underleverantör. Sjukvårdsrådgivning på telefon är en upphandlad tjänst som utförs av vårdgivaren MedHelp enligt avtal med hälso- och sjukvårdsförvaltningen.

MedHelp har uppgett till Region Stockholm att servern som de inspelade samtalen lagrats på är placerad i Sverige där driften också sköts samt att möjligheten till åtkomst stoppats. Hälso- och sjukvårdsförvaltningen har fått i uppdrag att tillsätta en extern granskning av den del i avtalet med MedHelp som berör informationssäkerhet. Syftet är att granska hur både MedHelp och förvaltningen uppfyllt avtalet kring informationssäkerhet samt vilka åtgärder som krävs av parterna. Myndigheten för skydd och beredskap (MSB) har inlett en inspektion av händelsen och första aktörerna att inspekteras blir MedHelps underleverantör Voice Integrate Nordic och Inera. Fler granskningar kan bli aktuella enligt myndigheten.

Även sårbarhet i det personal- och löneadministrativa systemet Heroma som används av många myndigheter, regioner och kommuner, däribland Region Stockholm har uppmärksammats i media i mars 2019.

Bedömning

Revisionens granskning av privata vårdgivare, händelsen med 1177.se och med Heroma understryker vikten av en systematisk uppföljning av de privata utförarna avseende informationssäkerheten. Revisionen kommer under 2019 följa regionens arbete med anledning av inträffade informationssäkerhetsincidenter.

Rekommendation:

- Regionstyrelsen behöver säkerställa att rutiner för uppföljning av informationssäkerhetskrav gentemot privata vårdgivare tas fram och efterlevs.

3.7.2 Extraordinära händelser – krisberedskap

Arbetet vid extraordinära händelser i fredstid och höjd beredskap styrs både av lagstiftning och interna styrdokument. Hälso- och sjukvårdslagen pekar på att regionerna ska planera[65] sin hälso- och sjukvård så att en katastrofmedicinsk beredskap kan upprätthållas. Ytterligare lagkrav finns i speciallagstiftning[66] som understryker att regioner ska analysera vilka extraordinära händelser i fredstid som kan inträffa och hur dessa händelser kan påverka den egna verksamheten. Resultatet av arbetet ska värderas och sammanställas i en risk- och sårbarhetsanalys och med beaktande av denna analys ska för varje ny mandatperiod en plan fastställas för hur extraordinära händelser ska hanteras. Fullmäktige har bl.a. beslutat om plan för krisberedskap[67] och landstingsstyrelsen om plan för kriskommunikation[68]. Hälso- och sjukvårdsnämnden har beslutat om en regional katastrofmedicinsk beredskapsplan.[69].

Regionstyrelsen har ansvaret för samordning och uppföljning av landstingets krisberedskap och har enligt planen för krisberedskap det övergripande ansvaret. Landstingsstyrelsen ansvarar för att ta fram förslag till krisberedskapsplan inklusive plan för krisledningsnämnden vid extraordinära händelser, hålla dem aktuella samt att samordna planeringsarbetet.[70] Plan för krisberedskap ska fastställas av fullmäktige vid varje ny mandatperiod.

Alla verksamheter inom landstinget ska enligt krisberedskapsplanen arbeta med en helhetssyn för det systematiska säkerhetsarbetet, vilket omfattar områden som krisberedskap, funktions- och driftsäkerhet (robusthet), fysisk säkerhet för personer och egendom, informationssäkerhet, IT-säkerhet och hantering av miljö- och klimatrisker. För att uppnå systematiskt säkerhetsarbete finns fullmäktiges mål, *Säkra processer*, som mäts med tre indikatorer: andelen nämnder och bolag som har infört metoder och verktyg för ett systematiskt arbete med informationssäkerhet, säkerhet och krisberedskap. Målen mäts genom att respektive nämnd/styrelse själv skattar måluppfyllelsen i ett compliance-verktyg. Enligt rapporteringen 2018 nås inte uppsatt mål (se avsnitt 2.2) och landstingsstyrelsen anmodar samtliga nämnder och bolag att se över och intensifiera arbetet med informations-och IT-säkerhet. Införandet av metoder och verktyg är ett viktigt steg. Revisionen menar att minst lika viktigt är dock kännedom om detta inom organisationerna och att säkerställa att dessa delar fungerar i ett skarpt läge.

Systematiskt säkerhetsarbete innebär att varje nämnd/bolag inom regionen ska genomföra risk- och sårbarhetsanalys, upprätta lokala krisberedskapsplaner som inkluderar robusthet och funktions- och driftsäkerhet, kunna rapportera lägesbild, förväntad utveckling och vidtagna åtgärder samt arbeta med planering för civilt försvar. Rapportering av planeringsläget sker årligen till landstingsstyrelsens arbetsutskott av landstingsdirektören. Uppföljningen av delmålen för krisberedskapsarbetet sker

[65] Hälso- och sjukvårdslagen (2017:30)
[66] Lag (2006:544) om kommuners och landstings åtgärder inför och vid extraordinära händelser i fredstid och höjd beredskap
[67] LS 2017-0149
[68] LS 1412-1457
[69] HSN 2016-1431
[70] LS 2017-0149

årligen genom LS:s årsrapport och för 2018 uppges en stor del av förvaltningarna och bolagen ha färdigställt sitt arbete med att utarbetat styrdokument inom området. Regionstyrelsen anmodar samtliga nämnder och bolag att ytterligare intensifiera arbetet med säkerhet och beredskap.

Revisionen har genomfört en särskild granskning av Södertälje sjukhus AB, Karolinska Universitetssjukhuset och Stockholms läns sjukvårdsområde i syfte att bedöma kris- och katastrofberedskapen hos dessa verksamheter[71]. Granskningen har visat att arbetet behöver utvecklas i flera avseenden, främst när det gäller beredskapsarbetet, men också till viss del när det gäller förutsättningar för kriskommunikation. Rekommendationerna till Södertälje, Karolinska och SLSO tar fasta på behovet att säkerställa genomförande av risk- och sårbarhetsanalys samt kontinuitetsplanering vilka tillsammans utgör underlag för att utforma katastrofberedskapen. För båda sjukhusen bör lokala kris- och katastrofmedicinska beredskapsplaner fastställas. För Karolinska Universitetssjukhuset bör en utbildnings- och övningsplan för kris- och katastrofmedicinsk beredskap, inklusive kriskommunikation, tas fram och utbildningar/övningar i kris- och katastrofmedicinsk beredskap genomföra regelbundet. För Södertälje sjukhus rekommenderas att en evakueringsplan ska fastställas.

Bedömning
Revisionen bedömer att regionstyrelsen behöver stärka samordningen och uppföljningen av regionens krisberedskap eftersom revisionens granskning under året visat att granskade verksamheter inte uppfyller grundläggande krav enligt lagstiftning och fullmäktiges styrande dokument. Revisionen kommer fortsatt följa området under 2019.

Rekommendation
- Regionstyrelsen bör ytterligare stärka samordningen och uppföljningen av regionens krisberedskap

3.7.3 Skydd mot otillåten påverkan

Revisionen har granskat om landstingsstyrelsen på koncernnivå säkerställer att det finns ett systematiskt arbete för att skydda högre tjänstemän[72] och förtroendevalda mot otillåten påverkan. Granskningen har förutom landstingsstyrelsen omfattat arbetet på lokal nivå på Karolinska Universitetssjukhuset, Södersjukhuset AB och AB SLL Internfinans och avrapporteras i respektive årsrapport[73].

Med otillåten påverkan menas trakasserier, hot och våld som syftar till att påverka myndighetsutövningen och den demokratiska beslutsprocessen. Detta kan leda till personskada, gynnande av brottsliga företag/organisationer, ökade kostnader, förtroendeskada, trakasserier samt hot och våld i syfte att till exempel bidra till att felaktiga beslut fattas eller att kontroller inte genomförs.

---

[71] Granskning av kris- och katastrofberedskapen vid Karolinska Universitetssjukhuset, Södertälje Sjukhus AB och Stockholms läns sjukvårdsområde, december 2018
[72] Med högre tjänstemän avses chefer i ledande befattningar, exempelvis förvaltningschef/vd, ekonomidirektör eller chefsläkare.
[73] Årsrapport 2018 Karolinska universitetssjukhuset (RK 2018-0032), Årsrapport 2018 Södersjukhuset AB (LS 2018-0028) och Årsrapport 2018 AB SLL Internfinans (RK 2018-0022)

Roll- och ansvarsfördelning

Fullmäktiges policy för säkerhet[74] tydliggör att säkerhet är ett prioriterat område och att säkerhetsaspekter därför alltid ska finnas med i alla beslut och aktiviteter. Säkerhetspolicyn konkretiseras i riktlinjer[75] för säkerhet med tillämpningsanvisningar[76]. I riktlinjerna anges att landstingsdirektören ansvarar för att skydd mot hot och våld upprätthålls gentemot förtroendevalda och att respektive förvaltningschef/vd ansvarar för skyddet av sina arbetstagare samt övriga som kommer i kontakt med respektive verksamhet.

I riktlinjerna slås bland annat fast att arbetet mot hot och våld ska bedrivas så att anställda ska känna att de befinner sig i en trygg och säker omgivning och att förtroendevalda och anställda utan hot om repressalier ska kunna uttrycka sig fritt inom demokratins och yttrandefrihetens gränser. I tillämpningsanvisningarna förtydligas att säkerhetsansvaret är en del av linjeansvaret för samtliga chefer inom landstingskoncernen och att det i detta ligger att svara för att säkerhets- och arbetsmiljöarbetet initieras, samordnas och följs upp. Vidare ligger det i ansvaret att säkerställa att verksamhetens risker inventeras, dokumenteras och åtgärdas. I ansvaret ingår även att se till att medarbetare får information och utbildning utifrån de behov som finns i verksamheten. I tillämpningsanvisningarna lyfts det också fram att verksamheterna ska ha ett internt rapporteringssystem för denna typ av händelser.

Avdelningen för SLL Säkerhet och beredskap hanterar de centrala styrdokumenten på området samt det operativa skyddet för de förtroendevalda inom hela landstinget och säkerheten för medarbetarna inom landstingsstyrelsens förvaltning. Av intervju framgår att avdelningen bedriver ett mer heltäckande proaktivt arbete i form av analyser, samtal och säkerhetsutrustning för landstingsråden, medan övriga förtroendevalda främst får skriftlig information. Ett operativt ansvar tas även för fritidspolitiker vid uppkomna situationer. SLL Säkerhet och beredskap har tagit fram särskilda riktlinjer för förtroendevaldas säkerhet, men dessa är inte beslutade. Enligt intervjuer arbetar verksamheterna i huvudsak enligt dessa riktlinjer. Det är inte uttalat vem som ansvarar för skydd mot hot och våld mot styrelseledamöter som inte är politiker, utan det följer av aktiebolagslagen.

SLL Säkerhet och beredskap har tagit fram en informationsbroschyr till förtroendevalda som innehåller råd och tips för ökad trygghet. En hänvisning sker även till Säkerhetspolisens handbok *Personlig säkerhet*. Det finns även kontaktkort/checklista vid telefonhot som riktar sig till såväl förtroendevalda som anställda.

Det finns inom SLL Säkerhet och beredskap en beredskapsfunktion som är igång dygnet runt året om. Det finns även ett råd ”Rådet för risk och säkerhet” som utgörs av säkerhetsansvariga för respektive förvaltning och bolag, avdelningschefen för SLL Säkerhet och beredskap samt informationssäkerhetschefen på koncernnivå. Rådet är främst ett forum för information, men vid behov tillsätts arbetsgrupper för specifika frågor. Granskningen visar att det generellt finns en bild av att samverkan,

[74]Policy för säkerhet, LS-S-665820, fastställd av landstingsfullmäktige 2016-03-15
[75] Riktlinjer för säkerhet, LS-S-666071, fastställd av landstingsstyrelsen 2016-02-23
[76] Tillämpningsanvisning Skydd mot hot och våld, LS 2017–0417, fastställd av landstingsdirektören mars 2017

samarbetet och utbytet mellan landstingskoncernens olika verksamheter skulle kunna öka betydligt.

Riskanalyser och utbildning

I tillämpningsanvisningarna anges att frågor om våld, hot eller ofredande på arbetsplatserna ska integreras i det förebyggande säkerhetsarbetet genom att verksamheten bland annat genomför risk- och konsekvensanalyser samt ser till att dessa riskanalyser samordnas med övrig riskhantering.

I riktlinjer för säkerhet anges att landstingsdirektören, eller den som denne utser, ansvarar för att inhämta och sammanställa uppgifter om genomförda riskanalyser, konsekvenser och bedömningar av säkerhetsläget som led i uppföljningen av säkerhetsarbetet. I tillämpningsanvisningarna till säkerhetsriktlinjerna anges att frågor om våld, hot eller ofredande på arbetsplatserna ska integreras i det förebyggande säkerhetsarbetet genom att verksamheten bland annat genomför risk- och konsekvensanalyser avseende säkerhet, våld och hot på arbetsplatserna samt ser till att dessa riskanalyser samordnas med övrig riskhantering.

Den senaste koncernövergripande risk- och sårbarhetsanalysen är från år 2015[77], men ska enligt uppgift uppdateras våren 2019. Risk- och sårbarhetsanalysen ska fånga upp risker som kan påverka samhällsviktig verksamhet på ett negativt sätt. Risken för hot och våld är i detta sammanhang en av många parametrar.

I chefers ansvar för det systematiska arbetsmiljöarbetet[78] ingår bland annat att säkerställa att verksamhetens risker inventeras, dokumenteras och åtgärdas. Det är dock inte alltid chefer känner till sitt ansvar för säkerhetsfrågor. Det finns inte heller någon landstingsövergripande utbildning kopplat till hot, våld eller andra former av otillåten påverkan. Utbildningsinsatser är en viktig förebyggande åtgärd för att skapa en medvetenhet kring dessa frågor samt öka kunskapen för hur händelser ska hanteras.

Uppföljning

Enligt riktlinjer för säkerhet ska varje nämnd och styrelse löpande följa upp säkerheten. I tillämpningsanvisningarna anges att verksamheten årligen ska följa upp förändringen av tillbud och händelser med våld, hot eller ofredande genom att se på utvecklingen av inrapporterade incidenter. Landstinget har inte något gemensamt incidentrapporteringssystem, vilket gör att det på koncernnivå är svårt att få en helhetsbild av förekomsten av trakasserier, hot och våld. Den årliga medarbetarundersökningen har dock frågor om medarbetarna har blivit utsatta för våld eller hot.

I samband med rapporteringen av årsbokslutet självskattar varje nämnd/styrelse sitt säkerhetsarbete i den s k compliance-portalen. Aggregerad nivå visar att drygt 65

[77] Avser den risk- och sårbarhetsanalys som ska genomföras enligt 2 kap. lagen (2006:544) om kommuners och landstings åtgärder inför och vid extraordinära händelser i fredstid och höjd beredskap

[78] Våld och hot i arbetsmiljön (AFS 1993:2)

procent av nämnderna/styrelserna infört metoder och verktyg för ett systematiskt säkerhetsarbete 2018, vilket är en kraftig förbättring sedan 2017. I dagsläget görs inga stickprov eller verifieringar av förvaltningarnas/bolagens självskattningar.

I riktlinjer för säkerhet nämns också att landstingsdirektören samt respektive förvaltningschef/vd ska utvärdera hur väl säkerhetskrav har införts och efterlevs. Granskningen visar att inga sådana utvärderingar har genomförts under de senaste åren av landstingsdirektören eller för de granskade verksamheterna (Södersjukhuset AB, Karolinska universitetssjukhuset eller AB SLL Internfinans). Det finns därför ingen kunskap om nämnder/styrelser följer landstingets centrala styrdokument.

Bedömning

Revisionen bedömer att landstingsstyrelsen bedriver ett delvis systematiskt arbete för att skydda högre tjänstemän och förtroendevalda mot otillåten påverkan. Det finns landstingsövergripande styrdokument för hur säkerhetsarbetet ska bedrivas med roll- och ansvarsfördelningen på såväl koncernnivå som i förvaltningar och bolag. Revisionen menar att det tydligare kan framgå i styrdokumenten att det enligt aktiebolagslagen är bolagen själva som ansvarar för säkerhetsarbetet för sina styrelseledamöter. Vidare är riktlinjerna som gäller för förtroendevalda inte fastställda.

Revisionen bedömer att riskanalysarbetet på koncernövergripande nivå behöver formaliseras och stärkas. Förekomsten av riskanalyser, hotbildsanalyser och riskbedömningar varierar dessutom mellan nämnder och styrelser. Det görs inga förebyggande risk- eller hotbildsanalyser för nämnd-/styrelseledamöter, däremot görs omfattande riskbedömningar av landstingsråden inför varje mandatperiod som sedan uppdateras löpande.

I den senaste självskattningen framkom att andelen av landstingets förvaltningar och bolag som har infört metoder och verktyg för ett systematiskt säkerhetsarbete har ökat sedan föregående år. I dagsläget görs dock inga stickprov eller verifieringar av förvaltningarnas/bolagens självskattningar. De senaste åren har det heller inte, inom de granskade förvaltningarna och bolagen, genomförts någon utvärdering av hur väl säkerhetskrav har införts och efterlevs.

Rekommendationer:

- Regionstyrelsen bör fastställa riktlinjer för förtroendevaldas säkerhet och trygghet och säkerställa att dessa är kända av förtroendevalda inom regionen.
- Regionstyrelsen bör tydliggöra roll- och ansvarsfördelningen vad gäller skydd mot otillåten påverkan för styrelseledamöter som inte är politiker.
- Regionledningskontoret bör formalisera och systematisera riskanalysarbetet på koncernövergripande nivå.

3.8 Upphandling

Region Stockholm upphandlar årligen varor och tjänster för betydande belopp. Det totala värdet av upphandlingarna under 2018 uppgick till ca 19,6 mdkr[79] (2016 ca 23 mdkr, 2017 ca 18 mdkr). Fullmäktige har i budget 2018 slagit fast att landstinget noggrant ska följa upp sina kontrakt för att säkerställa att stockholmarna får bästa möjliga leverans i avtalen och för att kunna dra lärdomar inför kommande upphandlingar. Vidare framgår i budgeten att Region Stockholm ska bli Sveriges bästa offentliga upphandlare.

Landstinget har tidigare vid flera tillfällen dömts att betala upphandlingsskadeavgifter på grund av otillåtna direktupphandlingar av vårdtjänster. Revisionen har också i tidigare granskningar konstaterat att risken är stor att flera av landstingets genomförda upphandlingar skulle kunna bedömas som otillåtna direktupphandlingar vid en domstolsprövning. Revisionen framförde i en särskild projektrapport 2017[80] att resultatet av den uppföljning som sker på koncernnivå, genom att samtliga verksamheter i samband med årsbokslutet besvarar frågor om inköp och upphandling, inte används av landstingsstyrelsen för att förbättra upphandlingsprocessen och därmed öka möjligheten att agera affärsmässigt. Även flera andra tidigare lämnade rekommendationer till landstingsstyrelsen gällande upphandling/inköp handlar om behovet av att stärka den centrala styrningen och uppsikten av upphandlingar som utförs av nämnder och styrelser.

Revisionen har under 2018 särskilt granskat direktupphandlingar vid Karolinska universitetssjukhuset och Stockholms läns sjukvårdsområde (SLSO)[81]. Granskningen visar att Karolinska och SLSO anger att de inte har kunnat avropa från det centralt samordnade ramavtalet avseende bemanningstjänster för hälso- och sjukvård[82]. Skälet uppges vara att de tio företag som ramavtalet tecknats med inte varit beredda att leverera aktuella tjänster till de villkor som överenskommits i avtalet. Karolinska och SLSO har då i stället tillfrågat företag direkt om bemanningstjänster utan att det har genomförts en konkurrensutsättning, vilket inneburit betydligt högre priser än de i ramavtalet. På Karolinska har bemanningstjänster för drygt 50 mnkr köpts från samma företag under tre år utan att en upphandling genomförts.

Revisionen konstaterar att ett förbättringsarbete har pågått under 2018. I ärendet effektivare inköp och upphandling (LS 2017-0513) framgår att anskaffningen av varor och tjänster ska samordnas, att inköps- och upphandlingsprocessen ska effektiviseras och att efterlevnad av lagar och policys bättre ska följas upp. Under 2018 har en inköpspolicy beslutats och vissa organisationsförändringar har genomförts.

Bedömning

Revisionen bedömer att regionstyrelsen fortsatt behöver stärka den centrala styrningen och uppsikten av upphandlingar som utförs av nämnder och styrelser och åtgärda tidigare lämnade rekommendationer. Revisionen noterar att ett förbättrings-

[79] Enligt utkast Upphandlingsbokslutet 2018
[80] Landstingsrevisorerna, Projektrapport 5/2017, Förutsättningar för affärsmässighet i upphandlingsprocessen
[81] Granskningen avrapporteras i årsrapport för SLSO respektive Karolinska
[82] Objektnummer SLL1912, dnr LS 2016-0666

arbete gällande upphandling pågått under 2018 och kommer att fortsätta följa utvecklingen.

3.9 Hantering och diarieföring av allmänna handlingar

En av de viktigaste aspekterna med offentlighetsprincipen är rätten för medborgare att få insyn i och ta del av en myndighets allmänna handlingar. Revisionen har granskat om landstingsstyrelsens och hälso- och sjukvårdsnämndens[83] diarieföring uppfyller lagens krav och interna regelverk och om uppföljning och kontroll är tillräcklig. Granskningen har även omfattat stickprov gällande begäran om utlämnande av allmänna handlingar och systematik i diarieföring.

Styrdokument
Dokument- och arkivreglementet[84] samt föreskrift för arkivansvarig[85] ger varje nämnd/styrelse den övergripande inriktningen för arkiv- och dokumenthantering. Föreskriften slår fast att respektive styrelse/nämnd ska fatta beslut om arkivansvarig. Om beslut saknas har dock förvaltningschefen/verkställande direktören detta ansvar. Den arkivansvariga ska informera den egna nämnden/styrelsen i frågor som rör dokument- och informationshanteringen, arkivvården och därtill relaterade frågor om offentlighet och sekretess. Regionstyrelsen har delegerat[86] till regiondirektören att besluta om prövning av utlämnande av allmänna handlingar enligt 6 kap. 2-3 §§ offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) och 2 kap- 14 § tryckfrihetsförordningen (1949:105).

Landstingsstyrelsens förvaltning har ett flertal styrdokument för hantering, diarieföring och utlämnande av allmänna handlingar, bland annat

- riktlinjer registrering av allmänna handlingar vid politiska kanslier, 2018-11-07
- rutin för begäran om allmänna handlingar, 2019-01-02
- hantering av e-post, 2018-01-12
- information om diarieföring på intranätet, 2018-10-15

På intranätet uppges att i princip alla allmänna handlingar ska diarieföras och att detta gäller de handlingar som för ett ärende framåt, exempelvis beslut, rapporter, ansökningar, tjänsteutlåtanden och protokoll. Allmänna handlingar är de handlingar/den information som inkommer eller upprättas hos myndigheten och förvaras där.

Handlingar som omfattas av sekretess måste enligt, 5 kap. 1 § OSL[87] registreras. Det finns inga formaliserade rutiner/riktlinjer som generellt fastställer hur medarbetare ska förhålla sig till allmänna handlingar som omfattas av sekretess.

Inom ramen för granskningen har ett stickprov genomförts för att kontrollera om det i de fall då handlingarna har skickats direkt till berörd handläggare finns en

[83] Avrapporteras i hälso- och sjukvårdsnämndens årsrapport 2018
[84] Landstingsarkivet, LS 0806-0638
[85] Landstingsarkivet, 2015 -07-01
[86] Delegationsordning för regionstyrelsen (LS 2018-1166), fastställd av regionstyrelsen 2018-12-18
[87] OSL – offentlighets och sekretesslagen (2009:400)

systematik i att sända över inkomna handlingar till registraturen för diarieföring. Stickprovet visade inga väsentliga iakttagelser.

Roller och ansvar
Registraturen har huvudansvaret för att diarieföra allmänna handlingar inom förvaltningen. Handläggarna kan endast lägga upp handlingar i ärenden i dokument- och ärendehanteringssystemet EDIT och sedan skicka för registrering. Huvuddelen av den post som fysiskt inkommer till förvaltningen gås igenom av den centrala postöppningsfunktionen som avgör vad som ska diarieföras. Om registraturen inte gått igenom en medarbetares post ska medarbetaren ankomststämpla alla inkomna handlingar och vidarebefordra det som ska diarieföras till registrator. De enskilda handläggarna ansvarar således för att bedöma om en handling som inkommit till dem ska diarieföras eller inte. Det är därför viktigt att alla medarbetare får tillräcklig kunskap om hur handlingar ska hanteras.

De förtroendevalda tillhör politiska kanslier och varje politiskt kansli har ett eget diarium som är underliggande regionstyrelsens diarium. Registreringen av handlingar i dessa diarier hanteras av respektive politiskt kansli. Förvaltningen har tagit fram riktlinjer för hur allmänna handlingar ska registreras vid politiska kanslier och där anges bland annat att handlingar som skickas till de förtroendevalda ska diarieföras i de fall det rör regionstyrelsens verksamhet.

Utlämnande av allmänna handlingar
Det är ofta registratorn som tar emot en begäran om allmän handling, Förvaltningen har en rutin som beskriver hur en sådan begäran ska hanteras av registratorer[88]. Av dokumentet framgår att en inkommen begäran ska hanteras skyndsamt och att sekretessprövning ska göras vid varje ny begäran. Enligt rutinen ska registratorn vid tveksamhet kontakta berörd handläggare eller jurist. Det finns ingen motsvarande rutin som beskriver hur handläggare ska agera om de får ta emot en begäran om utlämnande av allmän handling.

Eftersom det ofta är registratorn som tar emot begäran om utlämnande av handling är det också registratorn som gör den första sekretessprövningen. Enligt rutinen ska vid minsta tveksamhet om handlingen kan lämnas ut berörd handläggare kontaktas och vid behov regionens jurister. Om begärd handling delvis omfattas av sekretess ska handlingen maskas. I det fall det bedöms att en handling inte kan lämnas ut ska en skriftlig hänvisning göras till aktuella paragrafer i OSL och en upplysning om rätten till ett överklagbart beslut. Skriftligt beslut om att inte lämna ut en handling ska fattas av behörig person, vilket enligt delegationsordning är chefsjuristen.

Rutinen tydliggör på ett övergripande sätt de olika stegen i utlämnandeprocessen för registratorer, men är i flera delar förenklad och ofullständig. Till exempel framgår inte vilken instans som ska avgöra om en handling innehåller sekretess, vilka kriterier som används i bedömningen och hur det ska säkerställas att uppgifter som skyddas av sekretess inte sprids.

[88] Rutin för begäran om allmänna handlingar, fastställd 2019-01-02

Inom ramen för granskningen har ett stickprov genomförts där ett antal olika handlingar begärts ut. Alla begärda handlingarna skickades inom rimlig tid.

Utbildning och uppföljning
Styrdokument och annan väsentlig information gällande diarieföring av allmänna handlingar finns tillgängliga för alla medarbetare på intranätet och på kansliets gemensam G:bibliotek. Introduktion i ärendehantering och dokumenthantering ges till nyanställda i den förvaltningskunskapsutbildning som genomförs några gånger per år. I övrigt ges utbildningsinsatser utifrån behov. När det gäller de förtroendevalda genomförs utbildningstillfällen främst i samband med ny mandatperiod.

Det är registraturen som har ansvar för diarieföring och det är således den funktionen som har störst kontroll inom området. Det är inom landstingsstyrelsen inte reglerat hur diarieföringen ska följas upp och kontrolleras. Det finns inte heller några kontroller avseende diarieföring och hantering av allmänna handlingar i landstingsstyrelsens internkontrollplan.

Bedömning
Revisionen bedömer att landstingsstyrelsen i huvudsak har tillräckliga rutiner och riktlinjer för att säkerställa att hantering och diarieföring av allmänna handlingar uppfyller lagens krav och interna regelverk. Några kontroller av att rutiner och riktlinjer följs sker inte. Genomförda stickprov visar att diarieföring och utlämnande av handling i huvudsak följer krav i förvaltningslagen.

Revisionen bedömer att utlämnandeprocessen inte är systematiserad i tillräcklig omfattning i styrdokument. Det handlar om att förtydliga vad som ska hända när en begäran om utlämnande av handling inkommer och vad som är viktigt att beakta i hanteringen. Processer måste vara förutsägbara vilket innebär att hanteringen ska vara konsekvent så att bedömningarna görs på samma sätt i organisationen. Det måste också anses vara en grundläggande rättssäkerhets- och tillitsfråga för en offentlig verksamhet att utlämnandeprocessens olika delar är tydligt systematiserade.

Revisionen bedömer vidare att rutiner för hanteringen och diarieföring av handlingar som omfattas av sekretess bör tas fram. Vid hantering av sekretesskyddade uppgifter är det centralt att det redan vid diarieföring noga bedöms om det finns uppgifter som kan omfattas av sekretess. På så vis kan en sekretessmarkering påföras en handling. Genom detta minskar även risken för att handlingar vid begäran skickas ut innan en tillräcklig sekretessprövning har genomförts. När det gäller prövning av om uppgift omfattas av sekretess är det enligt revisionen väsentligt att det finns fastställda parametrar för när exempelvis jurist eller annan rådgivande funktion ska rådfrågas. Revisionen anser också att förvaltningen bör komplettera rutinen för utlämnande av allmän handling till att gälla alla handläggare, eftersom det inte är säkert att begäran alltid inkommer till registraturen.

Rekommendationer:
- Regionledningskontoret bör systematisera och förtydliga utlämnandeprocessen i sin helhet från att begäran inkommer till dess att handling lämnas ut. Även processen för avslagsbeslut och överklagan behöver förtydligas.

- Regionledningskontoret bör ta fram rutiner för hantering och diarieföring av handlingar som omfattas av sekretess.
- Regionledningskontoret bör se till att regelbunden kontroller av diarieföring och hantering av allmänna handlingar genomförs inom verksamheten.

3.10 Ersättning till förtroendevalda

Revisionen har granskat om landstingsstyrelsen säkerställt en tillräcklig intern styrning och kontroll vid hantering av arvoden och ersättning för förlorad arbetsinkomst till förtroendevalda i nämnderna och styrelserna. Granskningen har avgränsats till de arvoden som hanteras av LSF Kansli (heltidsförtroendevalda hanteras av löneenheten vid Karolinska Universitetssjukhuset).

Granskning har skett av om landstingets arvodesreglemente för mandatperioden 2015-2018[89] kan anses vara i linje med kommunallagen (KL). Enligt 4 kap 16 § KL ska arvode bestämmas till lika belopp för lika uppdrag. Enligt reglementet framgår att ersättning till nytillträtt landstingsråd och nytillträdd gruppledare är 80 procent av gällande statsrådsarvode medan ersättning för ett landstingsråd som har tjänstgjort mer än fyra år är 90 procent av ett statsrådsarvode. Denna bestämmelse kvarstår i arvodesreglementet 2019-2022[90] som fastställdes i regionfullmäktige 2019-02-12. För att bestämmelsen ska vara i linje med KL bör landstinget kunna visa att ett landstingsråd som tjänstgjort mer än fyra år har ytterligare uppgifter som särskiljer dennes uppdrag från landstingsråd som tjänstgjort mindre än fyra år, dvs. att uppdragen inte är lika. Av reglementet framgår vidare även att ledamöter i landstingets bolag och andra organ omfattas. Detta strider mot KL då sådana ledamöter inte räknas som förtroendevalda enligt lagen, jmf 4 kap 1 § KL. I det nya reglementet har det förtydligats att rätten till ersättning för uppdrag i bland andra regionens bolag uteslutande regleras i bilaga 2, dvs. förteckning över arvoden för uppdrag i Region Stockholms bolag m.m.

Vidare saknas dokumenterade riktlinjer och rutiner för hantering och utbetalning av arvoden samt ersättning för förlorad arbetsinkomst. Däremot finns informella rutiner. Fast ersättning som utbetalas löpande utgår till förtroendevalda tills den förtroendevalda anmäler att han/hon slutar. Vad gäller ersättning för mötesnärvaro utgör protokoll eller minnesanteckningar från mötessekreterare underlag för en registrering i lönesystemet Heroma. När det gäller övriga ersättningar är det den förtroendevalda som själv lämnar underlag till kansliet. Enligt reglementet för 2015-2018 finns inget krav på att förtroendevalda ska lämna in kvitton för att styrka resekostnader.

Det görs viss rimlighetsbedömning och kontroll i samband med lönekörning. Kontrollerna genomförs av samma handläggare som manuellt registrerar alla ersättningar. Någon dokumentation av kontrollerna görs inte. Efterhandskontroll saknas helt. Någon avstämning mellan lönesystemet och ekonomisystemet görs inte.

[89] Reglemente med bestämmelser om ekonomiska och andra förmåner till förtroendevalda med uppdrag i Stockholms läns landsting under mandatperioden 2015-2018, LS 1411-1256
[90] Arvodesreglementet för Region Stockholm för mandatperioden 2018-2022, LS 2018-0684

Stickprovskontroll visar att det finns förtroendevalda som erhållit ersättning trots att dessa inte närvarat (enligt justerade protokoll) vid sammanträdet. Detta beror på att antalet närvarande på det protokoll som handläggaren erhållit för registrering i lönesystemet skiljer sig mot det justerade protokollet. För två granskade protokoll skiljer sig antalet närvarande med 15 personer jämfört med det underlag som handläggaren erhållit.

Bedömning
Revisionen bedömer att landstingsstyrelsen inte fullt ut har säkerställt en tillräcklig intern styrning och kontroll när det gäller hantering av arvoden samt ersättning för förlorad arbetsinkomst till förtroendevalda. Bland annat saknas rutiner för kontroll av att rätt ersättning har utbetalats. Det ställs heller inga krav på att kvitton ska lämnas vid ersättning för resa.

Reglementet bedöms i flera delar vara otydligt och svårtolkat. Exempelvis att arvode till landstingsråd och gruppledare baseras på statsrådsarvodet utan att statsrådsarvodet har definierats.

Rekommendationer:
- Regionledningskontoret bör införa kontroller före och efter utbetalning som säkerställer att rätt arvode/ersättning betalas ut.
- Regionledningskontoret bör se till att underlag/kvitto alltid ska lämnas vid ersättning för resa.

3.11 Internkontrollarbetet

3.11.1 Styrdokument

Policyn för internkontroll för Stockholms läns landsting och bolag (LS 1303–0431) är det dokument som landstingets internkontrollarbete utgår från. Det finns planer på att avveckla policyn som ett led i ambitionen att införliva viktiga styrande dokument i budgeten och att minska antalet styrande dokument. Övergripande styrande principer för intern kontroll har därför arbetats in i bilaga till budget 2019 som fastställts av fullmäktige. På regionledningskontoret pågår, i enlighet med verksamhetsplan 2019, ett arbete med att ta fram nya riktlinjer för intern kontroll för Region Stockholm. Planen är att riktlinjerna ska beslutas under 2019.

I anvisningarna[91] till budget finns en vägledning i fem steg för arbete med internkontrollplan. Det första steget är att *överföra risker* där risker som inte åtgärdats under föregående år ska föras över till kommande årsplan. Det andra steget innebär att *identifiera nya risker* med utgångspunkt från lokala rutiner/metodik. Det tredje steget är *riskvärdering* genom en samlad riskbedömning baserad på de multiplicerade värdena (skala 1–4) för bedömning av sannolikhet och konsekvens. Det fjärde steget är *åtgärd och kontrollmoment* där åtgärden ska beskrivas utifrån principerna acceptera, begränsa, dela eller eliminera. Det femte och avslutande steget är *uppföljning*

[91] Anvisningar mål och budget 2018 (LS 2017–0677). Anvisningarna fastställdes fram till sommaren 2018 av ekonomidirektören, därefter föreslår ekonomidirektören anvisningar och överlämnar till landstingstingsdirektör/regiondirektör som fastställer anvisningarna eller delegerar beslutet till ekonomidirektören.

som ska rapporteras enligt anvisningar vid boksluten. Vägledningen förtydligas ytterligare i de anvisningar och vägledningar som finns i Stödet[92] inför uppföljning vid nämnders/styrelsers årsrapportering.

3.11.2 Upprättande av internkontrollplan

En mall för den interna kontrollplanen togs fram inför 2017 i syfte att samordna landstingets internkontrollarbete och underlätta uppföljning. Mallen användes av styrelser och nämnder fram till och med uppföljning vid delårsbokslutet 2018. Mallen har därefter vidareutvecklats i Stödet, exempelvis genom att skilja på kontrollmoment och åtgärder. Kontrollmoment är löpande kontroller för att säkerställa att risknivån inte ökar och åtgärder är enskilda aktiviteter som avser att sänka risknivån. Både status och effekt bedöms enligt trafikljusmodellen. Nämnder och styrelsers internkontrollplaner beslutades samtidigt som budget 2018.

I styrelser och nämnders och budgetarbete identifieras, analyseras och värderas riskers inverkan på möjligheten att uppfylla verksamhetens uppdrag och nå uppsatta mål. Risker och åtgärder sammanställs i en internkontrollplan som bifogas budget. I samband med fullmäktiges budget går internkontrollplanerna som ett informationsärende till landstingsstyrelsen. Landstingsstyrelsens förvaltning gör då en genomgång av och återkopplar i särskilda fall till nämnder och styrelser. En kontroll görs av om landstingsstyrelsens riskperspektiv är samstämmigt med styrelser och nämnders riskperspektiv. Landstingsstyrelsens förvaltning kan vid dessa tillfällen identifiera risker som verksamheterna själva inte beaktat i sitt internkontrollarbete. Sådana risker kommuniceras bland annat vid de avstämningsmöten landstingsstyrelsens förvaltning har med samtliga landstingets verksamheter.

3.11.3 Uppföljning av internkontrollplan

Alla nämnder och styrelser ska följa upp den interna kontrollplanen vid delårs- och årsrapportering. Under 2018 har arbete pågått med att ta fram en systemlösning för interna kontrollplaner i Stödet. En pilotimplementering av Stödet genomfördes till delåret 2018. All vägledning för arbete med intern kontroll finns i Stödet från och med årsbokslut 2018. Inför årsbokslutet har Stödet använts för att ta fram, rapportera och följa upp internkontrollplaner för samtliga styrelser och nämnder. Arbetet har syftat till att förenkla, skapa enhetlighet och spårbarhet i uppföljningen av styrelser och nämnders internkontrollplaner och skapa bättre förutsättningar för analys utifrån landstingets mål, uppdrag och processer. Genom detta ska regionstyrelsens möjlighet till uppsikt stärkas. I uppföljningen av den interna kontrollplanen till årsbokslutet 2018 har riskerna knutits till landstingets mål, för att kunna uttala sig om vilken riskexponering som finns med avseende på fullmäktiges mål. Kopplingen mellan risker och landstingets mål fanns inte vid upprättandet av internkontrollplanerna 2018. Genom införandet av Stödet har dessutom kraven på styrelser och nämnders internkontrollarbete tydliggjorts, exempelvis genom att ansvar för kontrollmoment, åtgärder och riskägarskap förtydligats.

[92] Stödet är ett IT-system som Region Stockholms verksamheter ska använda för uppföljning och rapportering och på sikt även planering.

Landstingsstyrelsen efterfrågar från årsbokslutet 2018 en mer omfattande uppföljning än tidigare av internkontrollplanerna med analyser kring risker och tydligare slutsatser. Landstingsstyrelsens förvaltning gör en översiktlig kontroll av vilka risker nämnder och styrelser arbetar med och om kontroller har utförts som planerat. Kontrollen görs på inrapporterade uppgifter. Enligt uppgift kommer Stödet ge förvaltningen nya förutsättningar och på sikt eventuellt frigöra tid för arbete med att kvalitetssäkra uppgifter från verksamheterna till exempel genom stickprov eller riktade granskningar.

Landstingsstyrelsens förvaltning har beslutat att uppföljningen av nämnder och styrelsers internkontrollarbete 2018 ska redovisas i SLL:s årsredovisning och inte som tidigare i en separat uppsiktsrapport. Rapporteringen är något mindre omfattande 2018 i jämförelse med 2017. Av årsredovisningen framgår att samtliga nämnder och styrelser har inkommit med en försäkran att de har vidtagit nödvändiga åtgärder för att uppnå en tillfredställande intern styrning och kontroll. Det finns inga rapporterade avsteg från gällande policy för Intern kontroll, LS 1303–0431. Samtliga nämnder och styrelser har även bifogat en helårsuppföljning av sina beslutade internkontrollplaner för 2018.

Genomförandet av planerade åtgärder och kontrollmoment har följts upp av regionledningskontoret i SLL:s årsredovisning och en bedömning har gjorts om åtgärderna hanterar de risker som rapporterats. Av SLL:s årsredovisning framgår att uppföljningen av styrelser och nämnders internkontrollplaner framför allt visar på kvarvarande ekonomiska risker, främst inom hälso- och sjukvården.

3.11.4 Utvecklingsarbete på koncernnivå

Inom ramen för uppsiktplikten har landstingsstyrelsen ett övergripande ansvar för hur intern och kontroll hanteras av nämnder och styrelser. Landstingsstyrelsen har under senare år vidtagit ett antal åtgärder för att stärka uppsikten över arbetet med den interna kontrollen. En koncernansvarig för landstingets arbete med risk och intern kontroll finns sedan ett drygt år inom landstingsstyrelsens förvaltning. Denne har bland annat i uppdrag följa upp den interna kontrollen i landstinget, att omarbeta beslutsunderlag för policy för intern kontroll samt riktlinjer till policyn.

Ett regioninternt nätverk för internkontroll har inrättats under ledning av koncernansvarig risk och internkontroll. Nätverket består av processansvariga och chefer, främst redovisningschefer och ekonomichefer, som ansvarar för internkontroll i regionens verksamheter. Alla regionens förvaltningar och bolag är inbjudna till nätverket och ambitionen är att hålla ett möte per halvår. Därtill finns, för framtagandet av den nya riktlinjen, en beredande arbetsgrupp med representanter från trafikförvaltningen, Karolinska Universitetssjukhuset samt informationssäkerhet och säkerhet inom regionledningskontoret. Under 2018 har arbetet i nätverket bland annat ägnats åt digitaliseringen av arbetet med den intern kontrollen och utvecklingen av den nya riktlinjen för Region Stockholm.

3.11.5 Bedömning

Revisionen ser positivt på det pågående utvecklingsarbetet att stärka regionens interna kontrollarbete, exempelvis genom att se över styrande dokument. Revisionens

bedömning är att flera steg redan tagits i arbetet. Exempel på detta är införandet av Stödet och tillsättandet av en koncernansvarig för risk och internkontroll. Revisionen bedömer att detta ger ökade förutsättningarna för ett mer enhetligt internkontrollarbete i regionens styrelser och nämnder.

Revisionen bedömer att det, för att säkerställa ett enhetligt och korrekt arbete med intern kontroll i regionkoncernen, är viktigt att kvalitetssäkra uppgifter från verksamheterna genom att exempelvis genomföra stickprov. Nya riktlinjer för intern kontroll för Region Stockholm är under framtagande. Fram tills riktlinjer har beslutats och en modell för kvalitetssäkring av uppgifter från verksamheterna tagits fram kvarstår revisionens tidigare lämnade rekommendation.

3.12 Konsultanvändningen inom landstingsstyrelsens förvaltning

Fullmäktige har i mål och budget 2018 beslutat att påtagligt minska konsultanvändningen. Av budgeten framgår att konsulter ska användas med förnuft, till exempel vid tillfälliga toppar, när det behövs en temporär specialistkompetens eller för att genomföra korta utredningsuppdrag. En slentrianmässig konsultanvändning och att konsulter agerar som om de vore anställda inom landstinget, ska enligt fullmäktige inte förekomma.

Landstingsdirektören har beslutat om särskild prövning av inköp av konsulttjänster[93]. Av beslutet framgår att generell restriktivitet ska tillämpas för inköp av konsulttjänster, beslut om inköp av lednings- och organisationskonsulter ska ske av förvaltningschefen samt att beslut om inköp av konsulter för arbetsuppgifter där förvaltningen saknar egen kompetens eller resurser ska ske enligt farfarsprincipen (dvs. i samråd med närmast överordnad chef). Beslut ska alltid utförligt motiveras.

Revisionen har mot den bakgrunden granskat i vilken utsträckning landstingsstyrelsens förvaltning använt sig av konsulter under 2018 och om det finns tillräckliga underlag (inkl. behovsanalyser) till grund för beslut om konsultanvändning.

Landstingsstyrelsens förvaltning har under perioden 1 januari – 30 november 2018 köpt konsulttjänster för ca 170 mnkr. Nedan framgår de tre områden där konsultanvändningen är högst.

Område	Inköp (mnkr)	Andel[1)]
SLL Strategisk IT (FVM)	53,6 mnkr	32%
SLL Strategiska fastighetsfrågor och investeringar (SFI)	44,4 mnkr	26%
SLL Kommunikation och press	23,8 mnkr	14%

[1)]Andel av förvaltningens totala inköp av konsulttjänster

[93] Verkställighetsbeslut LDR 7056

Framtidens vårdinformationsmiljö (FVM) har under 2018 haft ca 120 tjänster med en blandning av anställda och konsulter (i december 2018 var 48 procent konsulter). Området köper in konsulter inom en rad områden, främst upphandlare, jurister, projektledare, IT-arkitekter, IT-informatiker och kravanalytiker. Området köper även i mindre omfattning in konsulter som verkar som programstödjare, HR-assistenter och HR-koordinatorer. Området använder sig av ett internt HR-nätverk som träffas varannan vecka för att leta resurser intern inom regionen för att på så sätt minska konsultanvändningen. FVM har under 2018 använt totalt fem leverantörer och samtliga är avropade från SLL-gemensamma avtal.

Strategiska fastighets och investeringsfrågor (SFI) har under 2018 haft ca 90 tjänster varav ungefär hälften var konsulter. Området köper in konsulter som verkar som tekniska projektledare, specialister på driftsättning, specialister inom teknik samt projektadministratörer. SFI har under 2018 använt totalt 15 leverantörer. Tre av dessa genom lokala avtal och 12 genom avrop från SLL-gemensamma avtal.

Kommunikation och press har under 2018 haft 49 tjänster, men samtliga tjänster har inte varit bemannade. Området köper i huvudsak in konsulter inom strategisk kommunikationsrådgivning där medarbetarna får hjälp att genomföra och lägga upp projekt, huvudsakligen projektledare och projektadministratörer. I mindre omfattning köps även IT-konsulttjänster, upphandlingskonsulter och fotografer. Enligt uppgift används kompetensinventeringsverktyg KOLL för att se om behovet kan lösas internt. Området har under 2018 använt totalt 32 leverantörer. Sju av dessa genom lokala avtal eller inköp utan avtal och 25 är avropade från SLL-gemensamma avtal. Tre av dessa 25 leverantörer hade emellertid inte giltiga avtal när avropen gjordes.

Revisionen har kontrollerat totalt 18 verifikationer, sex per område. Granskningen visar att det för samtliga verifikationer finns utförliga underlag och behovsanalyserna bedöms vara tillräckliga som grund för konsultinköpen. För samtliga verifikationer är beslut fattade enligt de principbeslut som är fastställda, dvs. omfattar beräknad kostnad, signerade av behörig person och enligt farfarsprincipen.

Inom *FVM* ansvarar projektledaren för att följa upp konsulternas arbete via leveransplan och tidsplan. Det finns inga skriftliga rutiner, men vid veckovisa möten mellan projektledaren och programledaren görs avstämning av konsulternas arbete. Vid brister i kompetens eller leverans sker en mer regelbunden uppföljning, då också med konsultbolaget. Inom *SFI* har projektledaren ansvar att följa upp konsulter via tidsspecifikation och kvalitet i projektet. Det finns en mall för uppföljningen. SFI uppger att de även har en omfattande dialog med konsultbolaget. Inom *Kommunikation och press* är enhetschefen ansvarig för uppföljning av konsulten. Det finns ingen skriftlig rutin eller mall för detta. Det förs en kontinuerlig dialog med konsultbolaget om dess konsulter och det anges att brister i kompetenskrav, tidplaner och dylikt upptäcks snabbt.

Bedömning

Revisionen bedömer att för samtliga granskade verifikationer finns tillräckliga underlag inför beslut om konsultinköp. De uppdrag som inköpen avser är tydligt reglerade och redovisade och besluten är fattade enligt de principer som är fastställda. Revisionen bedömer vidare att landstingsstyrelsens förvaltning har säkerställt en tillräcklig kontroll och uppföljning av konsulttjänsterna.

3.13 Granskning av landstingets energieffektiviseringsarbete

Revisionen har följt upp tidigare granskning av landstinget styrning av arbetet med energieffektivisering[94] från 2015. Bedömningen var då att landstingsstyrelsen behövde stärka och utveckla styrningen av energieffektiviseringsarbetet för att nå målen[95] i det tidigare miljöprogrammet Miljöutmaning 2016[96] (MU 2016). Revisionen rekommenderade att landstingsstyrelsen bör skapa och tydliggöra ekonomiska incitament samt integrera energieffektiviseringsfrågorna i den samlade verksamhetsstyrningen, med uppföljning av åtgärder/resultat på lokal nivå. Vidare rekommenderades att landstingsstyrelsen bör säkerställa överensstämmelse mellan mål, uppföljning och redovisning avseende energieffektivisering. Detta för att kopplingen mellan skrivningarna i MU 2016 och tillhörande specifikationsdokument[97] var otydlig, exempelvis om all kollektivtrafik och om lokaler som ägs av privata utförare skulle inkluderas.

Sedan revisionen genomförde granskningen har det nya miljöprogrammet Miljöprogram 2017–2021[98] (MP 2017–2021) antagits av fullmäktige. I MP 2017-2021 är det följande två mål som styr mot energieffektivisering:

- Energianvändningen för kollektivtrafiken har minskat med 10 procent år 2021 och med 15 procent år 2030, i jämförelse med år 2011
- Verksamhets- och fastighetsenergi i landstingsägda fastigheter har minskat med 10 procent år 2021 och med 30 procent år 2030, i jämförelse med år 2011.

I SLL:s miljöredovisning för 2017[99] som redovisades under våren 2018 framgår att målet om att minska energianvändningen i landstingsägda fastigheter med 10 procent tills 2021 nåddes redan 2016. MP 2017-2021 antogs av fullmäktige under 2016.

I MU 2016 framgick att landstinget skulle skapa ekonomiska incitament för miljöarbetet, men revisionens granskning från 2015 visade att detta saknades för energieffektivisering. I MP 2017–2021 finns inte denna inriktning för miljöarbetet. Däremot fastslår fullmäktige i budget 2019[100] att ekonomiska incitament för att gynna klimatvänligare alternativ ska införas för verksamheterna i Region Stockholm. I samband med att MP 2017 – 2021 togs fram genomfördes en ekonomisk kalkyl om vad kostnaden skulle bli för landstinget för att nå målen i programmet. När det gäller att minska

[94] RK 201502-0099
[95] Målet i MU 2016 var *År 2016 ska energianvändningen för värme, el och transporter i landstingsfinansierad verksamhet ha minskat med 10 procent jämfört med år 2011*.
[96] LS 1010-0851
[97] LS 1201-0039
[98] LS 2015-0092
[99] LS 2017-1112
[100] LS 2017-1455

verksamhets- och fastighetsenergi i fastigheter framgår att trafiknämnden behöver avsätta tillräckliga budgetmedel för att kunna arbeta mot målen, men samtidigt att energieffektivisering på längre sikt kommer vara kostnadsbesparande. Bedömningen i den ekonomiska kalkylen var att det råder stor osäkerhet om trafiknämnden kan uppnå målen inom dåvarande budgetramar. Vad den beräknade kostnaden skulle bli för trafiknämnden för att nå målet framgår inte. I kalkylen framgår det inte om Locum behöver avsätta tillräckliga budgetmedel eller om det råder stor osäkerhet för Locum att nå målet inom dåvarande budgetramar. Det förtydligas däremot att den totala investeringskostnaden beräknas vara mellan 350 – 700 mnkr för att uppnå målet. Granskningen har visat att investeringskostnaden och kostnadsbesparingen för energieffektiviseringen inte har följts upp sedan den ekonomiska konsekvensbedömningen genomfördes inför framtagandet av nytt miljöprogram.

Landstingsstyrelsen fick i fullmäktiges budget 2015[101] uppdraget att utarbeta en övergripande plan för energianvändning. En nulägesanalys av landstingets energieffektiviseringsarbete genomfördes, men ingen plan togs fram. Förvaltningar och bolag intensifierade dock sitt målarbete efter nulägesanalysen. I samband med framtagande av MP 2017-2021 gjordes till exempel energikartläggningar och förtydligande av mätmetoder som arbetades in i programmet och tillhörande tillämpningsanvisningar. I fullmäktiges budget för 2018[102] finns samma uppdrag formulerat och i fullmäktiges budget för 2019 betonas att arbetet med att ta fram den övergripande planen för hållbar energianvändning ska slutföras under 2019. Eftersom energimålen för 2021 är på god väg att realiseras kommer landstingsstyrelsens förvaltning i planen fokusera på att identifiera åtgärder för att nå målet till 2030.

Landstingets totala energiförbrukning redovisas i landstingets årliga miljöredovisning och ingår i mätningen av fullmäktigesmål *klimatpåverkan från utsläpp av växthusgaser, ton koldioxidekvivalenter.* Det finns inga enskilda mål eller indikatorer som rör energieffektiviseringen. I fullmäktiges budget 2019 är däremot ett av de koncerngemensamma målen att verksamhets- och fastighetsenergi i fastigheter ägda av Region Stockholm ska mätas. Locum och trafiknämnden har utifrån skrivningarna i MP 2017-2021 tagit fram mål och indikatorer som berör energiförbrukningen och informerat landstingets miljöberedning om hur de arbetar med dessa frågor. Vidare har det framgått via intervjuer att Locum anser att det kommer vara problematiskt att nå målnivån om att minska energianvändningen med 30 procent till 2030.

Revisionen har i tidigare granskningar[103] visat på svårigheter att säkerställa överensstämmelse mellan mål, uppföljning och redovisning i MP 2017 – 2021 och exempelvis rekommenderat landstingsstyrelsen att klargöra verksamheternas ansvar för kvalitetssäkring av uppgifter. Granskningen har visat att exempelvis trafiknämnden har haft problem att följa upp energianvändningen i bussdepåer. Uppgifterna som rapporteras in har inte ansetts tillförlitliga och trafiknämnden har inte haft resurser för att kvalitetssäkra uppgifterna. Vidare är ett av målen i MP 2017-2021 att ta fram en plan för hållbar upphandling. I planen är det bland annat planerat att tydliggöra

[101] LS 1403-0399
[102] LS 2017-0452
[103] RK 2017-0029

hur och vilka miljökrav som bör ställas mot externa leverantörer, däribland målen om energieffektivisering. Planen skulle antagits under 2018 enligt MP 2017 – 2021, detta har inte gjorts. Förhoppningen är att den kan antas under 2019.

Bedömning
Revisionen bedömer att insatser planeras under 2019 för att stärka och utveckla styrningen av energieffektiviseringsarbetet i Region Stockholm. Det är enligt revisionen viktigt att regionstyrelsen prioriterar arbetet med att ta fram en plan för hållbar energianvändning, förankrar den hos regionens nämnder och bolag samt ger tydlig vägledning i arbetet eftersom det är utmanande att uppnå målet om att minska energianvändningen med 30 procent till 2030. Vidare noterar revisionen att den tidigare inriktningen om att skapa ekonomiska incitament för att uppnå målen gällande energieffektivisering inte finns i MP 2017 2021. Revisionen anser att det är viktigt att det tydliggörs hur energieffektivisering kan bidra till kostnadsbesparingar i ett längre perspektiv för att kunna driva arbetet för att uppnå målet till 2030.

Vidare bedömer revisionen att skrivningarna i MP 2017-2021 och tillhörande tilllämpningsanvisning tydliggör att det enbart är energi i landstingsägda fastigheter som ska mätas och därmed är det nu tydligare än tidigare hur överenskommelsen mellan mål, uppföljning och redovisning avseende energieffektivisering ska säkerställas. Däremot menar revisionen att problematiken som lyfts fram i tidigare granskningar återstår när det gäller att kvalitetssäkra uppgifterna som lämnas in av de externa leverantörerna.

3.14 Förberedelser inför dataskyddsförordningens ikraftträdande

Den 25 maj 2018 trädde dataskyddsförordningen ikraft. I jämförelse med personuppgiftslagen (PuL) ställer dataskyddsförordningen högre krav på personuppgiftsansvarige att visa att den följer förordningens bestämmelser. Landstingsstyrelsens är personuppgiftsansvarig. Avsteg eller överträdelser från dataskyddsförordningen kan innebära betydande sanktionsavgifter. Mot bakgrund av detta har revisionen granskat landstingsstyrelsens förberedelser inför dataskyddsförordningens ikraftträdande, för att bedöma om styrelsen säkerställer att förordningen kan efterlevas. Därtill har revisionen granskat hur styrelsen samordnat nämnders och bolags anpassningsarbete till förordningen. Revisionens bedömningar grundas på ett urval av dataskyddsförordningens artiklar[104].

Sedan april 2018 driver landstingsstyrelsens förvaltning ett övergripande projekt i syfte att koordinera och erbjuda respektive nämnd och bolag metodstöd i genomförandet och förändringsledning avseende anpassningen till dataskyddsförordningen. Landstingsstyrelsens anpassningsarbete övergick i maj 2018 till ett lokalt projekt, som enligt projektplanen[105] syftar till att förvaltningen ska komma igång med anpassningsarbetet till dataskyddsförordningen på ett strukturerat och samlat sätt. Detta innebar att landstingsstyrelsen och landstingsstyrelsens förvaltnings anpassningsarbete samordnades, intensifierades och formaliserades i ett projekt först i maj 2018,

[104] Artiklarna är följande: 5, 13, 14, 24, 28, 30, 33, 37 och 39.
[105] Projektplanen innehåller ingen datering eller diarienummer.

dvs. i anslutning till dataskyddsförordningens ikraftträdande. Båda projekten drivs i enlighet med landstingets projektmodell och skulle enligt planerna vara färdiga 2018-12-18. Under projektens gång har tidplanen förlängts, vissa projektmål justerats och ytterligare juridisk kompetens tillförts. Från och med september 2018 drivs projekten i ett gemensamt projekt som leds och styrs av en projektorganisation. Roll- och ansvarsfördelning inom projektorganisationen beskrivs tydligt i projektplanerna och i dess mötesanteckningar.

Båda projektplanerna anger dels effektmål och projektmål som överensstämmer med dataskyddsförordningens bestämmelser, dels riskanalyser för projekten. Beskrivna risker är projektens tidpunkt i förhållande till förordningens ikraftträdande och svag förankring i verksamheten. Det lokala projektet beskrivs vara beroende av dels ordentlig förankring i linjeorganisationen, dels linjeresurser i arbetet med inventering och förteckning av personuppgiftsbehandlingar.

Granskningen visar att per februari 2019 är ett av elva lokala projektmål hittills genomförda[106]. När det gäller det övergripande projektet visar samma uppföljning att två av elva projektmål och tre av fem delprojektmål hittills är genomförda[107]. För att följa upp nämnders och bolags anpassningsarbete till dataskyddsförordningen har landstingsstyrelsens förvaltning genomfört en egenkontroll i compliance-portalen. Därtill har förvaltningen månatligen följt upp nämndernas och bolagens anpassningsarbete utifrån ett flertal antal punkter/delar rörande förordningen.

Landstingsstyrelsens förvaltning har tagit fram två förteckningsmallar[108] som är i enlighet med förordningens krav på en registerförteckning. I förteckningsmallarna ska utsedda samordnare per verksamhetsområde inventera och förteckna sina personuppgiftsbehandlingar. Ifylla förteckningsmallar kvalitetssäkras sedan av dataskyddsombudet och överförs sedan till en central registerförteckning. Projektmålet ”identifiera prioriterade personuppgiftsbehandlingar” är därmed genomfört. Däremot är projektmålet ”upprätta en registerförteckning” inte genomfört enligt uppföljning i februari 2019 eftersom endast två funktionsområden och en funktion/avdelning[109] har en färdig förteckning av personuppgiftsbehandlingar.

Landstingsstyrelsens förvaltning har tagit fram en ny avtalsmall och instruktion för personuppgiftsbiträdet som innehåller väsentliga avtalsdelar i enlighet med dataskyddsförordningen. Uppföljning av lokala projektmål visar att dels ”ingå personuppgiftsbiträdesavtal med prioriterade parter”, dels ”ta fram olika rutiner såsom rutin för incidentrapportering” håller på att genomföras.

---

[106] Uppföljningen visar vidare att åtta projektmål genomförs enligt plan, tre genomförs inte enligt plan men hanteras inom ramen för projektet medan ett projektmål kräver åtgärder.
[107] Uppföljningen visar vidare att nio projektmål genomförs enligt plan medan två projektmål inte genomförs enligt plan men hanteras inom projektet.
[108] Ena mallen är registerförteckning för personuppgiftsansvariges personuppgiftsbehandlingar och den andra mallen är för personuppgiftsbiträdets personuppgiftsbehandlingar.
[109] Funktionsområdena/funktion och avdelning är: SLL IT (användarstöd och processledning), SLL IT (applikation), SLL IT (IT-arbetsplats), SLL IT (infrastruktur och drift), SLL IT (verksamhetsstöd), SLL styrning och ekonomi, SLL Juridik och kansli, SLL Inköp och SLL kommunikation och press.

Landstingsstyrelsen beslutade 2018-05-22 att utse ett dataskyddsombud. Enligt dataskyddsförordningens artikel 37 ska dataskyddsombudets kontaktuppgifter offentliggöras och meddelas till datainspektionen. Revisionens kontroll med datainspektionen visar att dataskyddsombudens kontaktuppgifter har skickats in till inspektionen. Kontaktuppgifter till dataskyddsombudet finns både på förvaltningens intranät och på 1177 Vårdguidens webbplats. För dataskyddsombudet finns en framtagen rollbeskrivning[110] som beskriver ombudets ansvar, uppdrag, arbetsuppgifter, befogenheter och kompetenskrav på ombudet. Vidare finns ett förslag till ansvarsmatris som beskriver fördelning i roller och ansvar mellan landstingsstyrelsen, tjänstemän på förvaltningen och funktioner[111] inom åtta områden[112].

Bedömning
Revisionen bedömer att landstingsstyrelsen driver ett i huvudsak strukturerat och dokumenterat arbete, såväl på övergripande som på lokal nivå för att säkerställa följsamhet till dataskyddsförordningen. Revisionen bedömer dock att arbetet kommit igång sent. Därigenom har det inte funnits rimliga förutsättningar för styrelsen att hinna genomföra samtliga projektmål innan förordningen trädde i kraft. Projektet är fortfarande inte avslutat och de flesta projektmål återstår att genomföra. Revisionen menar att landstingsstyrelsen behöver vidta åtgärder så att fastställda effektmål uppnås.

Revisionen bedömer vidare att inventering och förteckning av personuppgiftsbehandlingar inte är fullt ut genomfört. Mot bakgrund av förordningens krav bör inventering och förteckning av personuppgiftsbehandlingar prioriteras.

Förvaltningen håller på att ta fram ett antal dokument som visar hur dataskyddsförordningen ska efterlevas. Det finns dock inget fastslaget, vare sig av nämnden eller av ledningen, styrdokument som definierar t.ex. hantering av personuppgifter samt roller och ansvar i arbetet. Med utgångspunkt i styrelsens omfattning och dataskyddsförordningens krav på att kunna visa hur förordningen efterlevs är bedömningen att styrelsen bör fastställa ett styrdokument motsvarande en dataskyddspolicy.

Revisionens sammantagna bedömning är att landstingsstyrelsen i huvudsak säkerställt att förberedelserna inför dataskyddsförordningens ikraftträdande är tillräckliga.

Rekommendationer:
- Regionstyrelsen bör fastställa ett sammanhållet dokument som beskriver styrelsens behandling av personuppgifter.
- Regionledningskontoret bör vidta åtgärder så kvarvarande projektmål genomförs och effektmål uppnås i såväl det övergripande som i det lokala projektet.
- Regionledningskontoret bör inventera och förteckna samtliga personuppgiftsbehandlingar.

[110] Av dokumentet framgår inte datum eller diarienummer.
[111] Beskrivna funktioner är: Objektägare (även system-, process- informationsägare), ansvarig dataskyddsförordning, dataskyddsombud, dsf-stöd och informationssäkerhetssamordnare/controller.
[112] Exempel på områden är: organisation och styrning, efterlevnad och kontrol, korrekt behandling av personuppgifter och incidentrapportering.

3.15 Gröna obligationer

Revisionen har granskat om AB SLL Internfinans (Internfinans) och landstingsstyrelsen säkerställer att det finns förutsättningar för en tillräcklig intern kontroll när det gäller emissioner av gröna obligationer. Under 2014–2018 har landstinget emitterat sex gröna obligationer genom Internfinans till ett värde av 9,9 mdkr med en genomsnittslängd per obligation på ca 5 år. I Sverige har under 2018 emitterats gröna obligationer till ett värde av 70 mdkr (2017, 38 mdkr) vilket idag utgör ca 10 procent av den svenska nyemitterade obligationsmarknaden[113].

Gröna obligationer har samma finansiella egenskaper som traditionella obligationer, men likviden från den gröna obligationen ska finansiera miljö- och klimatvänliga projekt, t.ex. miljövänliga byggnader, förnybar energi, vattenrening och skog. Vanligen ställer emittenten sin balansräkning som säkerhet vid emissionen av obligationer vilket medför att risk, kreditbetyg och avkastning bör vara identisk mellan gröna och traditionella obligationer emitterade av samma emittent. Med samma riskförhållanden finns egentligen inga ekonomiska incitament för en investerare att investera i gröna obligationer. För närvarande finns dock en stark efterfrågan på gröna obligationer vilket medför att en investerare kan tänka sig avstå från riskpremien och vill marknadsföra sig som miljöinvesterare vilket resulterar i lägre upplåningsränta för emittenten. Enligt uppgift från landstingsstyrelsens förvaltning har under de senaste åren besparingar för landstingets gjorts motsvarande ca 3-4 räntepunkter vilket innebär en årlig besparing på ca 3-4 mnkr med nuvarande utestående volym (9,9 mdkr).

Emission av gröna obligationer kan ge både miljömässiga och finansiella fördelar för landstinget. Miljömässiga fördelar avser genomförande av hållbara investeringar men även förbättrad måluppfyllelse av Miljöprogram 2017–2021. Finansiella fördelar med gröna obligationer kan ses i en breddning av investerarbasen, men även en breddning av regionens låneportfölj vilket bidrar till riskspridning av upplåningsprogrammet. För en investerare kan fördelar ses i en ökad transparens av investeringsflödet och minskning av projektrisken då emittenten vanligen ställer sin balansräkning som säkerhet vid emissionen.

Utvärdering och urval av gröna projekt initieras av Internfinans som startar en projektgrupp. Projektgruppen tar bland annat fram förslag till gröna projekt som potentiellt kan finansieras av en grön obligation med utgångspunkt i landstingets investeringsplan. SLL Hållbarhet vid landstingsstyrelsens förvaltning utvärderar miljöprojekten för att säkerställa efterlevnad av lagar, regelverk, policyer, riktlinjer och regionens Miljöprogram 2017–2021. Underlag i form av tidsplan, projektvolym och kommunikation beslutas på övergripande nivå av en styrgrupp[114]. Internfinans genomför bland annat emission och bestämmer tidpunkt samt likviditetsbehov. Det slutliga urvalet av gröna projekt som ska finansieras av en grön obligation beslutas av styrgruppen.

---

[113] Danske Bank – nyhetsportal, 22 januari 2019
[114] Styrgrupp – Representanter från AB SLL Internfinans, SLL Hållbarhet, Locum AB, trafikförvaltningen och SLL Kommunikation.

En utmaning har under de senaste åren varit bristen på standardisering av styrdokument. Enligt uppgift har dock det globala regelverket Green Bond Principles[115] (GBP) blivit branschstandard. GBP innehåller grundläggande riktlinjer som förordar transparens, redovisning och rapportering och som underlättar tillgång till information för att öka kapitalflödet till gröna investeringar. Det finns ett dokument (Green Bond Framework) som beskriver regionen som emittent. Dokument granskas och kvalitetssäkras av en extern oberoende part, CICERO[116], som ger en ”second opinion” av dokumentet. Aktuellt dokument har högsta betyg från CICERO. Det finns också en processbeskrivning framtagen vilken beskriver arbetet med emission och återrapportering av gröna obligationer.

Som emittent av gröna obligationer gäller tillit och trovärdighet inför investerarna. Risken finns att emittenter vilseleder investerare och konsumenter med falsk marknadsföring för att kunna dra fördel av det växande miljöintresset i samhället, s.k. greenwashing. Det vill säga att ett företag marknadsför sig själv som miljövänligt trots att det inte tar hänsyn till miljön. För att motverka greenwashing har Internfinans och SLL Hållbarhet tillsammans med flera nordiska emittenter bland annat tagit fram en guide[117] med förhoppning om att öka transparensen och skapa en enhetlig återrapportering till intressenter och investerarna. Vidare anordnar Internfinans och SLL Hållbarhet studiebesök för investerarna till något grönt projekt.

Internfinans och SLL Hållbarhet har tillsammans tagit fram ett dokument för hur uppföljning ska ske i enlighet med guiden (Stockholm County Council Green Bond Impact Report 2018). Uppföljningen är samtidigt återrapportering till intressenter och investerare. Dialog sker med investerarna via mail, möten och telefon. Information kommuniceras löpande om de gröna obligationerna på sll.se. Utbetalningar från gröna obligationerna till miljöprojekten sker kvartalsvis.

Bedömning
Revisionen bedömer att landstingsstyrelsen och Internfinans har säkerställt att det finns förutsättningar för intern kontroll när det gäller emissioner av gröna obligationer. Bland annat följer landstinget det globala regelverket och har också tagit fram egna riktlinjer. Uppföljning av investeringarna sker årligen.

3.16 Avrapporterade granskningar i delrapport

Delar av årets granskning har tidigare avrapporterats i delrapport för landstingsstyrelsen. Nedan sammanfattas väsentliga iakttagelser från denna rapport.

Förutsättningar för klinisk forskning

[115] Green Bond Principles – är ett globalt regelverk som bland annat innehåller fyra principer under vilka gröna obligation ska hanteras nämligen användningsområden, process för utvärdering, val av projekt, spårbarhet av emissionslikvid och rapportering.
[116] CICERO – Center for International Climate Research (norskt klimatforskningscenter som bland annat granskar gröna obligationer).
[117] Nordic Public Sector Issuers: Position paper on Green Bonds Impact Reporting (uppdaterad January 2019).

Revisionen har granskat om landstinget och Karolinska institutet (KI) tillsammans skapar förutsättningar som främjar klinisk forskning. Granskningen visade att landstinget och KI i huvudsak strävar efter att tillsammans skapa förutsättningar som främjar klinisk forskning, men att de inte helt delar vision kring vad den kliniska forskningen kan och ska bidra med eller hur detta ska åstadkommas. Revisorerna har till landstingsstyrelsen framfört att styrelsen gemensamt med KI bör säkerställa att det finns en strategi för den kliniska forskningen, att forskningen i större utsträckning integreras i den kliniska verksamheten för att underlätta parallell produktion av forskning och vård samt att de administrativa funktionerna kan ge kliniska forskare relevant stöd. Vidare framförde revisorerna att landstingsstyrelsen också bör säkerställa att adekvata krav på, och förutsättningar för, vårdgivarnas medverkan i klinisk forskning formuleras i vårdavtalen.

Ansvar för skärgårds- och sjötrafikfrågor
En granskning har genomfört av tillväxt- och regionplanenämndens respektive trafiknämndens ansvar för skärgårds- och sjötrafiksfrågor. Granskningen har visat att landstingsstyrelsen tillsammans med tillväxt- och regionplanenämnden behöver förtydliga hur landsbygds- och skärgårdsstrategin ska genomföras av landstingets nämnder och styrelser samt vilka aktörer i landstinget som ska bidra till att följa upp den.

Bidrag till organisationer som företräder personer med funktionsnedsättning
Revisionen har granskat den interna kontrollen i landstingsstyrelsens bidragsgivning till organisationer som företräder personer med funktionsnedsättning. Granskningen visade att den interna kontrollen i huvudsak var tillräcklig, men att riktlinjerna för beredningen av bidragen bör beslutas av landstingsstyrelsen. Vidare bedömdes att riktlinjerna borde uppdateras inför beslutet. Revisionen ansåg vidare att uppföljningen av landstingsstyrelsens beslut om intressepolitiska bidrag bör återrapporteras till landstingsstyrelsen och att beslutsunderlag för intressepolitiska bidrag bör bli mer tydligt.

3.17 Uppföljning av tidigare lämnade rekommendationer

I tidigare revisionsrapporter har framförts ett antal rekommendationer avseende den interna styrningen och kontrollen. I bilaga 1 framgår hur rekommendationerna har hanterats. I bilagan redovisas de rekommendationer som under flera år givits till landstingsstyrelsen. Mot bakgrund av den nya nämndorganisationen som beslutats av fullmäktige kommer rekommendationerna att fördelas ut på de nämnder som från och med 2019 ansvar för respektive område.

3.18 Samlad bedömning av intern styrning och kontroll

Revisionen har utifrån en risk- och väsentlighetsbedömning granskat ett antal områden under 2018 för att bedöma landstingsstyrelsens övergripande ansvar för styrning, samordning och kontroll av landstingets verksamheter. Under 2018 har fokus framför allt legat på landstingets styrning bland annat av vård- och trafikinvesteringar.

Landstingsstyrelsen har ansvar för att bland annat tydliggöra förutsättningarna för ekonomistyrningen på kort och lång sikt. Revisionen ser därför allvarligt på att landstingsstyrelsen i den övergripande styrningen inte lyckats minska de kommande årens investeringsutgifter i enlighet med fullmäktiges uppdrag. Revisionen bedömer mot bakgrund av de fortsatta ökningarna av investeringsvolymerna att landstingsstyrelsens investeringsplanering inte utgått från de långsiktiga ekonomiska förutsättningar som fullmäktige beslutat om i budget 2018. Revisionen bedömer vidare att landstingsstyrelsens övergripande styrning och kontroll av vård- och trafikinvesteringarna inte säkerställt en god ekonomisk hushållning på sikt.

Landstinget positiva resultat de senaste åren beror främst på externa faktorer som ökade statsbidrag och skatteintäkter samt en låg ränta. När det gäller kostnadskontrollen bedömer revisionen att landstingsstyrelsen inte lyckats dämpa kostnadsutvecklingstakten enligt fullmäktiges intentioner. Styrningen av kostnadsutvecklingen har dessutom tonats ned under 2018. Ingen uppföljning av kostnadsutvecklingen har skett i delårsrapport eller årsredovisning. Detta trots att de ökande investeringsvolymerna innebär att förutsättningarna för att dämpa kostnadsökningstakten försämrats väsentligt samtidigt som bedömningar görs av att skatteintäkterna kan komma att utvecklas i lägre takt framöver. Revisionen bedömer därför att risken för en framtida obalans i ekonomin har ökat påtagligt.

Revisionen anser att det är väsentligt att landstingsstyrelsen inom ramen för sitt övergripande ekonomiska ansvar tydliggör hur en begäran om tillskott från en nämnd eller styrelse ska hanteras i landstinget för att det inte ska uppstå otydligheter mellan berörd nämnd/styrelse och landstingsstyrelsens förvaltning respektive hälso- och sjukvårdsförvaltningen. Detta för att undvika att besked drar ut på tiden så att nämnden/styrelsen får rimliga förutsättningar för att vidta åtgärder i tid. I det ligger också att tydliggöra i vilket skede som ärendet ska lyftas på politisk nivå. Det är särskilt viktigt när landstingsstyrelsen är en av tre parter i omställningsavtalen med sjukhusen.

Vidare bedömer revisionen att ägarstyrningen behöver stärkas och förtydligas på den politiska nivån genom att regionstyrelsen tar ett aktivt ansvar för styrningen och uppföljningen av regionens bolag och förvaltningar i bolagsliknande former.

När det gäller genomförandet av framtidens hälso- och sjukvård (FHS) bedömer revisionen att arbetet behöver stärkas inom flera områden för att genomförandet ska leda till att målen som helhet säkerställs. Revisionen konstaterar bland annat att det inte finns något politiskt organ som har en samlad bild av utvecklingen av FHS.

Vidare bedömer revisionen att finns behov av åtgärder bland annat när det gäller områdena framtidens vårdinformationsmiljö och informationssäkerhet.

Revisionen bedömer, utifrån genomförd granskning, att landstingsstyrelsens samordning, styrning och kontroll sammantaget inte varit helt tillräcklig. Revisionen vill betona att landstingsstyrelsens långsiktiga ekonomiska styrning bedöms vara otillräcklig.

4 Räkenskaper

I detta avsnitt görs en bedömning av om redovisningen är upprättad i enlighet med lagstiftning och god redovisningssed så att räkenskaperna ger en rättvisande bild av resultat och ställning. Bedömningsmålen och bedömningskriterierna framgår av bilaga 2.

4.1 SLL:s sammanställda årsredovisning

Landstingsstyrelsen upprättar en sammanställd årsredovisning för Stockholms läns landsting. Årsredovisningen innehåller 2018 en sammanhållen förvaltningsberättelse. I förvaltningsberättelsen har även landstingsstyrelsens uppsiktsrapport inarbetats, vilken tidigare redovisats som ett separat dokument.

4.1.1 Förvaltningsberättelse

I förvaltningsberättelsen redogör landstingsstyrelsen för landstingets nämnders och styrelsers resultat och verksamhet med utgångspunkt från deras respektive uppdrag från fullmäktige. Detta inkluderar både köpt och egenproducerad. Förvaltningsberättelsen innehåller, i enlighet med KRL, väsentlig information och förhållanden som inte resultat- och balansräkningen tar upp, men som är viktiga för bedömningen av landstingets resultat och ställning. Förvaltningsberättelsen innehåller också information om landstingets förväntade utveckling, en samlad redovisning av landstingets investeringsverksamhet, en redovisning av hur utfallet förhåller sig till den budget som fastställs för den löpande verksamheten och en utvärdering av om målen för god ekonomisk hushållning har uppnåtts. Det finns även information när det gäller pensionsförpliktelser och pensionsmedelsförvaltning, avsättningar och ansvarsförbindelser, säkringsredovisning m.m.

Förvaltningsberättelsen innehåller analyser och orsakssamband när det gäller beskrivningen av det ekonomiska resultatet, dock inte om kostnadsutvecklingstakten i förhållande till fullmäktiges mål (se även avsnitt 2.1). Även om analyserna av måluppfyllelsen har förbättrats i vissa avseenden kvarstår merparten av revisionens tidigare iakttagelser och rekommendationer (se även avsnitt 2.2).

Landstingsstyrelsen har tidigare tagit fram en separat rapport ”Uppsiktsrapport” för avrapportering till fullmäktige av den uppsikt som genomförts under året. Denna avrapportering har nu inarbetats i förvaltningsberättelsen, vilket innebär att rapporteringen för 2018 även innefattar landstingsstyrelsen syn på hur väl nämnder och bolag har följt fullmäktiges beslut och vid identifierade brister lämnas en anmodan.

Bedömning

Revisionen bedömer att förvaltningsberättelsen i enlighet med KRL innehåller viktiga förhållanden för bedömningen av landstingets resultat och ställning samt andra förhållanden som är av betydelse för styrningen och uppföljningen av verksamheten. Förvaltningsberättelsen bör, vilket revisionen tidigare framfört, innehålla en analys av kostnadsutvecklingen kopplat till fullmäktiges intentioner om den långsiktiga kostnadsutvecklingstakten och hur detta påverkar förutsättningarna för god ekonomiska hushållning framöver.

Revisionen bedömer att förvaltningsberättelsen i allt väsentligt uppfyller lagens krav.

4.1.2 Räkenskaper sammanställd redovisning

I enlighet med KRL finns det i årsredovisningen för SLL en resultat- och balansräkning för de sammanställda räkenskaperna som omfattar landstinget och dess koncernbolag. Balansräkningen redovisar samtliga tillgångar, avsättningar och skulder samt eget kapital per balansdagen. Ansvarsförbindelser tas upp inom linjen. Balansräkningen innehåller sedan 2007 en avsättning för framtida pensionskostnader på 700 mnkr som inte följer god redovisningssed, vilket revisionen påpekat sedan år 2007. Denna post bör enligt god redovisningssed upplösas. Årsredovisningen uppfyller i övrigt kraven i Rådet för kommunal redovisnings rekommendation om Sammanställd redovisning (RKR 8.2).

Landstingsstyrelsen anger under redovisningsprinciper i sin årsredovisning att lånekostnader redovisas enligt den alternativa metoden som innebär att lånekostnaden får inräknas i tillgångens anskaffningsvärde under byggtiden om de direkt kan hänföras till inköp, konstruktion eller produktion av en tillgång. I landstingsfastigheter används en beräknad fiktiv kreditivränta som är ett avsteg från RKR:s rekommendation 15.1 som anger att kreditivräntan ska utgå från verklig ränta på upplåningen.

Resultatpåverkande avvikelser som har uppmärksammats i granskningen av landstingets verksamheter uppgår inte till väsentliga belopp och påverkar därmed inte bedömningen av den sammanställda redovisningen.

Revisionen har också under året bedömt SLL:s säkringsredovisning. Dokumentationen har granskats för att säkerställa att den är utformad i enlighet med kraven i RKR:s rekommendation nr 21. Genomgången omfattar också den effektivitetsbedömning som görs inklusive dokumentationen, se vidare avsnitt 5.3.3. Inga väsentliga avvikelser har noterats.

Bedömning

Årsredovisningen för Stockholms läns landsting bedöms i allt väsentligt vara upprättad enligt god revisionssed, enligt lagen om kommunal redovisning och RKR:s rekommendationer. Årsredovisningen bedöms i allt väsentligt ge en rättvisande bild av årets resultat och ställning.

Revisionen har tidigare framfört att avsättningen för pensioner på 700 mnkr, som inte är redovisad i enlighet med god redovisningssed, bör upplösas och att rättelse av fel ska redovisas över eget kapital.

4.1.3 Balanskravet

Kommunallagen ger kommuner och landsting möjligheten att reservera medel i en resultatutjämningsreserv för att utjämna intäkter över en konjunkturcykel. Landstingsstyrelsen har tidigare inte kunnat utnyttja denna möjlighet då landstingets ekonomi inte klarat kravet för en sådan redovisningsmässig reservering.

För omstruktureringskostnader i samband med genomförandet av framtidens hälso- och sjukvård har landstingsfullmäktige istället beslutat att under 2011–2013 reservera medel inom det egna kapitalet på sammanlagt 5 300 mnkr. Kostnaderna för

omställningskostnader har budgeterats till 3 500 mnkr under perioden 2015-2018 eller senare. Omställningskostnaderna för åren 2015-2018 har sammanlagt uppgått till 2 933 mnkr, vilket innebär att 567 mnkr av de budgeterade medlen på 3 500 mnkr kvarstår. Enligt tilläggsupplysning avseende reserverat eget kapital i landstingsstyrelsens årsredovisning (not 14) framgår dock att endast 159 mnkr av de reserverade medlen tagits i anspråk och att resterande 2 774 mnkr har finansierats inom resultatet i boksluten under perioden 2016-2018.

4.2 Revisionens samlade bedömning

Förvaltningsberättelsen är i allt väsentligt upprättad i enlighet med KRL. Årsredovisning för Stockholms läns landsting bedöms, med undantag för de avsteg från god redovisningssed som skett tidigare år, i allt väsentligt vara upprättat enligt god redovisningssed, enligt KRL och RKR:s rekommendationer samt ge en rättvisande bild av årets resultat och ekonomiska ställning.

5 Resultatenheter inom landstingsstyrelsen

I detta avsnitt görs en bedömning av ekonomiskt och verksamhetsmässigt resultat, intern styrning och kontroll samt räkenskaperna för landstingsstyrelsens redovisningsenheter; landstingsstyrelsens förvaltning, landstingsfastigheter och koncernfinansiering.

5.1 Ekonomiskt och verksamhetsmässigt resultat

5.1.1 Landstingsstyrelsens förvaltning

Ekonomiskt resultat
Årets resultat uppgår till 119 mnkr, vilket är 119 mnkr högre än fastställt resultatkrav. Resultatet är 29 mnkr högre än 2017 års utfall. Intäkterna för 2018 är 20 miljoner kronor lägre än budgeterat, främst på grund av lägre försäljning av IT-tjänster samt lägre övriga intäkter som främst hänförs till Nya Karolinska Solna. Verksamhetens kostnader är drygt 18 miljoner kronor lägre än budget. Detta förklaras av att landstingsstyrelsens medel för oförutsedda utgifter inte har nyttjats under året samt av lägre kostnader för egen personal, fastighetsservice samt köpta IT-tjänster. Lägre kapitalkostnader på 233 mnkr beror till största delen på lägre marknadsräntor än budgeterat samt lägre avskrivningar på IT-utrustning. Avskrivningarna är 112 mnkr högre än budget vilket förklaras av att 2018 års resultat inkluderar en nedskrivning på 148,7 mnkr av investeringsutgifter i Framtidens vårdinformationsmiljö vilken i delårsbokslutet redovisades som pågående investering avseende immateriella tillgångar.

Årets investeringar uppgår till 839 mnkr, att jämföra med fullmäktiges budget på 3 584 mnkr. Budgetavvikelsen på 2 745 mnkr beror bland annat på att de strategiska utrustningsinvesteringarna som budgeterats inom landstingsstyrelsens förvaltning redovisas på berörda nämnder och bolag och därmed inte belastar landstingsstyrelsens förvaltnings investeringsutfall (1 479 mnkr). Vidare är utfallet inom programmet Framtidens vårdinformationsmiljö lägre än budget som en effekt av bokförd

nedskrivning av pågående nyinvestering. Utfallet för NKS Bygg är lägre än budget för året, främst på grund av lägre investeringar för ny- och ombyggnation av N-kvarteret då projektet har överlämnats till Landstingsfastigheter i Stockholm.

Jämförelse med budget 2018
Intäkterna uppgår till 5 596 mnkr, vilket är 20 mnkr (0,4 procent) lägre än budgeterat. Intäkterna för försäljning av IT-tjänster och övriga intäkter, som främst hänförs till Nya Karolinska Solna, understiger budget med 57 mnkr samtidigt som övriga bidrag överstiger budget med 36 mnkr.

Verksamhetens kostnader, exkl. avskrivningar och finansiella poster, uppgår till 3 783 mnkr, vilket är 18 mnkr (ca 0,5 procent) lägre än budgeterat. I budgetavvikelsen ryms flera positiva och negativa avvikelser jämfört med budget. Detta förklaras av lägre kostnader på 97 mnkr för lämnade bidrag, 7 mnkr för lokaler och fastigheter samt 55 mnkr för IT och telefoni. Bemanningskostnaderna överstiger budget med 68 mnkr, merparten av denna avvikelse förklaras av att inhyrd personal i stor utsträckning tidigare bokfördes som konsultkostnader inom IT-verksamheten. Övriga kostnader överstiger budget med 72 mnkr.

Avskrivningar och finansnetto uppgår till 1 694 mnkr vilket är 121 mnkr lägre än budgeterat. Resultatet inkluderar en bokförd nedskrivning (-148,7 mnkr) av den nyinvestering som löpande bokförts under året inom Framtidens vårdinformationsmiljö. 233 mnkr lägre räntekostnader förklaras av lägre marknadsräntor än budgeterat.

Avvikelser i förhållande till budget har i huvudsak analyserats och kommenterats på ett tillfredställande sätt i styrelsens årsrapport.

Jämförelse med 2017 års utfall
Jämfört med 2017 har intäkterna ökat med 7 mnkr (0,1 procent). I detta ryms en minskning av verksamhetsanslaget på 732 mnkr samt en ökning av IT-tjänster och övriga intäkter har ökat med 721 mnkr, vilket i huvudsak hänförs till driftsättningen av Nya Karolinska Solna. Övriga bidrag har ökat med 17 mnkr jämfört med 2017.

Verksamhetens kostnader har jämfört med 2017 minskat med 526 mnkr (12,2 procent), vilket i huvudsak beror på lägre kostnader för lämnade bidrag och IT- och telekostnader. Samtidigt finns ökade bemanningskostnader och ökade lokal- och fastighetskostnader. Medräknat kapitalkostnader, vilka har ökat genom driftsättningen av nya Karolinska Solna, har kostnaderna minskat med 23 mnkr (0,4 procent) jämfört med föregående år.

Verksamhetsmässigt resultat
Av fullmäktiges mål tillämpar landstingsstyrelsens förvaltning två mål förutom hållbar ekonomisk utveckling (se ovan); hållbar verksamhet och tryggad kompetensförsörjning.

Måluppfyllelsen är uppnådd för delmålens samtliga tillämpliga indikatorer bortsett från två. När det gäller tryggad kompetensförsörjning har bara en av tre indikatorer för medarbetarenkäten uppnått målnivåerna vilket innebär att målet attraktiv

arbetsgivare inte har uppnåtts. Revisionen noterar dock att målvärdet är mycket nära att nås för de två övriga indikatorerna.

Måluppfyllelsen har i huvudsak analyserats och kommenterats på ett tillfredsställande sätt i landstingsstyrelsens årsrapport.

Bedömning
Årets resultat uppgår till ca 119 mnkr, vilket är 119 mnkr högre än fastställt resultatkrav. Revisionen bedömer att fullmäktiges mål om en ekonomi i balans har uppnåtts och att det verksamhetsmässiga resultatet i huvudsak har uppnåtts. Revisionen noterar att målet attraktiv arbetsgivare inte har nåtts under året. Det ekonomiska och verksamhetsmässiga resultatet för landstingsstyrelsens förvaltning bedöms, i likhet med 2017, vara tillfredsställande.

5.1.2 Landstingsfastigheter i Stockholm (LFS)
Årets resultat uppgår till 666 mnkr, vilket är 331 mnkr högre än fastställt resultatkrav. Resultatet har påverkats positivt av jämförelsestörande poster i form av reavinst med 348 mnkr. Resultatet exklusive reavinster uppgår till 317 mnkr och understiger därmed fullmäktiges resultatkrav med 18 mnkr. Resultatet med hänsyn taget till reavinsterna är 299 mnkr högre än 2017 års utfall.

Årets investeringar uppgår till 4 590 mnkr, att jämföra med fullmäktiges ursprungliga investeringsbudget på 4 500 mnkr. Den 1 mars 2018 överfördes ansvaret för NKS Bygg från landstingsstyrelsen till Locum. I samband med detta överfördes även investeringsmedel på 361 mnkr gällande NKS Byggs verksamhet från landstingsstyrelsen till Locum/LFS. Därmed har LFS:s investeringsbudget ökat till 4 861 mnkr. Utfall och upparbetningsgraden i förhållande till den ursprungliga budgeten uppgår till 4 350 mnkr, 97 procent. I förhållande till den utökade budgeten är utfall och upparbetningsgrad 4 590 mnkr, 94,4 procent.

Budgetavvikelsen i förhållande till den ursprungliga investeringsbudgeten består av flera avvikelser som delvis går i motsatta riktningar. Dels har utfallen ökat jämfört med budget beroende på att fullmäktige har tagit förnyade genomförandebeslut för ett antal investeringsprojekt efter det att investeringsramen för 2018 beslutades av fullmäktige. Dels har en del projektarbeten också påbörjats senare än planerat. Dessutom har bygglov överklagats vilket lett till förseningar. Det finns också investeringsutgifter som bedömts som ej aktiverbara vilket lett till ett lägre investeringsutfall. Locum har löpande under året signalerat om ett lägre utfall för LFS jämfört med den fastställda budgeten. Av de tillkommande budgetmedlen på 361 mnkr som avser NKS Bygg har 240 mnkr förbrukats.

Fullmäktige har ett långsiktigt avkastningskrav på eget kapital exklusive fastighetsförsäljningar för LFS på 6 procent. Under 2018 uppgick avkastningen till 6,1 procent och under de senaste fem åren (2014 – 2018) har den genomsnittliga avkastningen uppgått till 5,8 procent.

Jämförelse med budget 2018

Verksamhetens intäkter uppgår till 3 174 mnkr, vilket är 147 mnkr (4,9 procent) högre än budgeterat. Intäkterna för hyror överstiger budgeten med ca 69 mnkr. Fastighetsservice och övriga intäkter överstiger budget med 53 mnkr vilket till största del beror på en underbudgetering avseende fastighetsservice. Bidraget för omställningskostnader inom ramen för framtidens hälso- och sjukvård är 26 mnkr högre än budget. Effekten av de ökade omställningsbidragen i resultaträkningen neutraliseras av motsvarande ökning av omställningskostnaderna.

Verksamhetens kostnader, exkl. avskrivningar och finansiella poster, uppgår till 1 895 mnkr, vilket är 452 mnkr (ca 31 procent) högre än budgeterat. Av budgetavvikelsen är 341 mnkr hänförbart till förvaltningskostnader som till största delen består av kostnadsförda investeringsutgifter som inte bedömts vara möjliga att aktivera. Avvikelser i förhållande till budget har i huvudsak analyserats och kommenterats på ett tillfredställande sätt i Locums styrelses årsrapport avseende LFS.

Jämförelse med 2017 års utfall
Jämfört med 2017 har verksamhetens intäkter ökat med 96 mnkr (3,1 procent), vilket framför allt beror på högre hyresintäkter. Verksamhetens kostnader, exklusive avskrivningar och finansiella poster, har jämfört med 2017 ökat med 106 mnkr (5,9 procent), vilket i huvudsak beror på högre förvaltningskostnader, samt högre kostnader för drift, skötsel och löpande underhåll.

Bedömning
Revisionen bedömer att fullmäktiges mål om ekonomi i balans har uppnåtts i och med att resultatet överstiger resultatkravet. Det ekonomiska resultatet för LFS bedöms, i likhet med 2017, vara tillfredsställande.

5.1.3 Revisionens samlade bedömning
Revisionen bedömer att fullmäktiges mål om en ekonomi i balans uppnåtts för landstingsstyrelsens förvaltning och landstingsfastigheter. Måluppfyllelse och avvikelser mot budget har i huvudsak analyserats och kommenterats på ett tillfredsställande sätt i årsrapporten.

Det ekonomiska och verksamhetsmässiga resultatet för landstingsstyrelsens förvaltning bedöms, utifrån genomförd granskning, sammantaget som tillfredsställande. Det ekonomiska resultatet för landstingsfastigheter bedöms, utifrån genomförd granskning, som tillfredsställande

5.2 Intern styrning och kontroll

5.2.1 Landstingsstyrelsens förvaltning

Internkontrollplan 2018
Landstingsstyrelsen fastställde den 14 november 2017 en internkontrollplan för 2018 upprättad utifrån en dokumenterad risk- och väsentlighetsanalys. Efter prioritering och värdering av risker innehåller 2018 års internkontrollplan 14 väsentliga riskområden. Uppföljning och rapportering av riskarbetet till landstingsstyrelsen sker vid

delårs- och årsrapporteringen enligt ”trafikljus-modellen” som beskriver om riskerna åtgärdats enligt plan och om åtgärderna fått önskad effekt.

Vid årsbokslutet 2018 bedöms elva av tretton planerade åtgärder pågå enligt plan och två har avslutats. Landstingsstyrelsen menar att majoriteten av åtgärderna för hantering av risker har fått önskad effekt. Vid delårsbokslutet innehöll internkontrollplanen 14 risker. Revisionen noterar att risken behovsstyrd läkarplanering och bemanning av 24/7 verksamheter inte ingår i den fördjupade sammanställningen av risker, åtgärder och kontrollmoment. Risken kompetensförsörjningsstrategin redovisas inte heller i årsuppföljningen på grund av att riskvärdet är för lågt.

Elva av riskerna i intern kontrollplanen bedöms vara omhändertagna (grön status) och en är ännu inte omhändertagen (röd status). Jämfört med rapporteringen i delårsrapporten har en risk omvärderats från grön till röd och denna avser besparingar inom FoU. För sex risker bedöms vidtagna åtgärder kunna ge den avsedda effekten (grön trend). För fyra risker görs bedömningen att effekterna delvis kommer att uppnås (gul trend) och för en risk att vidtagna åtgärder inte bedöms ge avsedd effekt (röd trend). En risk, strategiska investeringar, saknar angiven effekt av åtgärd på grund av att ansvaret för risken överförts till Locum AB.

2018 års uppföljning innehåller, till skillnad mot tidigare år, nu utförliga kommentarer till hanteringen av riskerna. Riskerna har även kopplats till landstingets mål.

Huvudsakliga riskområden inom landstingsstyrelsens förvaltnings ansvar är ekonomiska risker i form av kostnadsutveckling för landstinget samt följsamhet till beslutade investeringsramar. Beslutade åtgärder för att minimera dessa risker är omvärldsbevakning och dialog med nämnder och bolag inom landstingskoncernen. Pågående arbete inom programmet Framtidens vårdinformationsmiljö kräver också löpande bevakning och hantering av risker. Revisionen noterar att riskerna i landstingsstyrelsens internkontrollplan i huvudsak är av landstingsövergripande karaktär och att interna risker för landstingsstyrelsens förvaltning saknas. Enligt uppgift har riskerna prioriterats efter den påverkan de har på landstinget i stort. De stora riskerna för landstinget har ansetts mest väsentliga och är också de som ledningsgruppen för landstingsstyrelsens förvaltning valt ut till landstingsstyrelsens internkontrollplan.

Organisation och process för internkontroll
Arbetet med 2018 års internkontrollplan inleddes med att landstingsstyrelsens förvaltnings ledningsgrupp utförde ett riskidentifieringsarbete som en del i budgetarbetet. Ledningsgruppen utgick från 2017 års internkontrollplan, fortfarande aktuella risker behölls och nya risker adderades. Riskerna bedömdes utifrån sannolikhet och konsekvens i enhetlighet med policy för intern kontroll. Landstingsstyrelsens ledningsgrupp prioriterade riskerna och beslutade om vilka risker som ska inkluderas i internkontrollplanen. Internkontrollsamordnaren på landstingsstyrelsens förvaltning sammanställde kontrollmoment och åtgärder i en internkontrollplan efter ledningsgruppens beslut.

Enligt uppgift har processen med att identifiera risker förändrats under arbetet med 2019 års verksamhetsplan och internkontrollplan. Medarbetare på landstingsstyrelsens förvaltnings olika funktionsområden involveras nu i högre utsträckning i riskarbetet. Detta innebär dock inte att alla funktionsområden har risker med i internkontrollplanen, det är fortfarande ledningsgruppen som beslutar vilka risker som ska ingå i internkontrollplanen. Internkontrollsamordnaren på landstingsstyrelsens förvaltning sammanställer kontrollmoment och åtgärder i Stödet[118].

Riskerna i internkontrollplanen ligger på funktionsområdesnivå, för varje funktionsområde finns en utsedd medarbetare, oftast ansvarig chef, som ansvarar för att rapportera risken. De flesta funktionsområden uppges arbeta aktivt med riskerna under året. Tydligheten i förvaltningens interna roll- och ansvarsfördelning samt tidpunkter för rapportering har enligt uppgift ökat i och med införandet av Stödet. Ansvaret för att rapportera in i Stödet åligger funktionsområdenas risksamordnare. I Stödet är det tydligt angivet vilka risker som respektive risksamordnare ska rapportera. Förvaltningen arbetar med att ytterligare tydliggöra vilka uppgifter som ska rapporteras.

Utvecklingsarbete intern kontroll på landstingsstyrelsens förvaltning
Av landstingsstyrelsens årsuppföljning av internkontrollplanen framgår att det inom förvaltningen finns ett behov av att fortsatt stärka och tydliggöra processen för intern styrning och kontroll i enlighet med den koncernövergripande utvecklingen. Ansvaret för detta arbete ligger inom förvaltningens ledningsprocess. Arbetet har pågått under 2018 och ska fortsätta under 2019 inom ett pågående arbete med kartläggning och utveckling av delprocesserna i regionledningskontorets ledningsprocess.

Landstingsstyrelsens förvaltning deltog i en pilot och följde redan i delåret 2018 upp planen för intern kontroll i Stödet. Under 2018 har landstingsstyrelsens förvaltning även utsett en särskilt ansvarig för internkontrollarbetet samt utveckling och effektivisering av detta.

Bedömning
Likt tidigare år bedömer revisionen att den röda tråden i internkontrollplanen, dvs. möjligheten att följa områden från risk till åtgärd och uppföljning, ytterligare har förbättrats. Revisionen noterar att landstingsstyrelsens uppföljning av internkontrollplanen vid årsbokslutet har en tydlig koppling mellan risker och landstingets mål, något som tidigare har saknats och efterfrågats av revisionen.

Revisionen konstaterar även att kommentarerna kring hantering av riskerna som landstingsstyrelsens förvaltning anger i samband med uppföljning av internkontrollplan nu är utförligare vilket underlättar landstingsstyrelsens förståelse av utvecklingen av risker. I huvudsak bedömer revisionen att kontroller och åtgärder enligt intern kontrollplanen täcker identifierade risker och att kontrollmomenten har varit rimliga.

Riskarbetet har breddats till att i högre utsträckning involvera medarbetare på regionledningskontorets olika funktionsområden. Landstingsstyrelsens

[118] Stödet är ett IT-system som Region Stockholms verksamheter ska använda för upp följning och rapportering och på sikt även planering.

internkontrollplan innehåller dock i huvudsak risker som är övergripande för landstinget. Revisionen anser att även landstingsstyrelsens förvaltnings interna risker bör beaktas i arbetet.

Ledningsnära kostnader och representation
Revisionen har granskat den interna kontrollen för ledningsnära kostnader och representation 2018 avseende landstingsstyrelsens förvaltning, SLL-IT och NKS Bygg. Totalt har 31 leverantörsfakturor granskats med avseende på syfte, antal och namn på deltagare, momsavdrag och behörig attestant. Avvikelser noterades för tio av de granskade fakturorna. Avvikelserna avser bland annat bristande underlag avseende kontering, att moms inte är korrekt avdragen eller att namn på deltagare inte framgår vilket bland annat försvårar bedömning av oberoende attestant. Mot bakgrund av detta bedömer revisionen att landstingsstyrelsens hantering av ledningsnära kostnader och representation inte är helt tillräcklig.

Rekommendation:
- Regionledningskontoret bör stärka internkontrollarbetet avseende ledningsnära kostnader och representation.

Lönehantering
I genomförd granskning under 2017 bedömdes den interna kontrollen avseende lönehanteringen inte vara tillräcklig. Bedömningen baserades bland annat på iakttagna brister i de nyckelkontroller inför och efter lönekörning som respektive chef ansvarar för att genomföra. Årets granskning har inriktats på att nyckelkontroller sker i enlighet med fastställda rutinbeskrivningar (före och efter löneutbetalning) och att det finns rutiner för löpande uppföljning och avstämning av löneutbetalningar. Granskningen har genomförts genom intervjuer, genomgång av rutiner/riktlinjer samt en verifiering av signering av utanordningslistor för 2018.

Lönehanteringen inom landstingsstyrelsens förvaltning hanteras dels av landstingets centrala personalavdelning, dels av lönekontoret på Karolinska Universitetssjukhuset. Personalavdelningen hanterar bland annat lönetillägg och ger stöd till förvaltningens chefer medan lönekontoret sköter traditionell löneadministration och gör lönekörning. I löneutbetalningsprocessen skickas en utanordningslista till alla chefer som har ansvar för ett kostnadsställe för granskning och signering. Cheferna ska bland annat kontrollera om det är rätt person på listan samt om rätt lön och rätt frånvaro är registrerad.

I löneutbetalningsprocessen finns nyckelkontroller som respektive chef ansvarar för att genomföra. Nyckelkontrollerna är inte dokumenterade i någon rutinbeskrivning eller checklista. I 2017 års granskning noterades att utanordningslistan för november inte signerats av 42 procent av kostnadsställena. I årets uppföljande granskning gjordes en analys för samtliga årets månader. Revisionen noterar att det varje månad är mellan 6 och 33 procent av utanordningslistorna som inte signeras.

Rekommendationerna till landstingsstyrelsens förvaltning om att de kontroller som ska genomföras i löneutbetalningsprocessen dokumenteras i en

rutinbeskrivning/checklista som stöd till cheferna och att det behöver säkerställas att samtliga ansvariga chefer granskar och signerar sina utanordningslistor varje månad kvarstår.

Granskningar utan väsentliga iakttagelser
Under året har även intäktsrutiner (SLL-IT) bidrag till FOU och annan verksamhet granskats utan väsentliga iakttagelser.

Revisionens bedömning
Revisionen bedömer att det finns riktlinjer och rutiner för att säkerställa en tillräcklig styrning och intern kontroll inom förvaltningens verksamhetskritiska processer. Den interna kontrollen är dock inte helt tillräcklig då det gäller hantering av ledningsnära kostnader och representation. Ledningen bör därför se över och stärka internkontrollarbetet avseende detta, exempelvis genom att införa regelbundna stickprovskontroller. Den interna kontrollen behöver, liksom föregående år, även stärkas när det gäller löneutbetalningsprocessen. Framförallt behöver nyckelkontroller genomföras och dokumenteras. Identifierade avvikelser bedöms dock inte vara av sådan karaktär att de påverkar den samlade bedömningen av styrelsens interna styrning och kontroll gällande landstingsstyrelsens förvaltning.

Styrelsens interna styrning och kontroll av landstingsstyrelsens förvaltning bedöms, utifrån genomförd granskning, sammantaget vara tillräcklig i likhet med 2017.

5.3 Räkenskaper

5.3.1 Årsbokslut landstingsstyrelsens förvaltning

Årsbokslutet för landstingsstyrelsens förvaltning (inkl. NKS-bygg och Skadekontot) är i allt väsentligt upprättad enligt lagen om kommunal redovisning, god redovisningssed, enligt landstingets anvisningar och bedöms ge en rättvisande bild av årets resultat och ställning. Räkenskaperna bedöms vara rättvisande.

Konsultkostnader
Revisionen har genom stickprov granskat bokföring av konsultkostnader. Granskningen omfattar konteringar som gjorts under hela år 2018. I stickprovet har totalt 15 fakturor granskats varav sju fakturor avser landstingsstyrelsens förvaltning, sex fakturor avser SLL-IT och två fakturor avser NKS-bygg. Samtliga fakturor har granskats utan väsentliga avvikelser.

Anläggningstillgångar
Revisionen har granskat tio fakturor som avser resurskostnader till ett värde av 28,2 mnkr för perioden 2018. Revisionen bedömer, utifrån de kontroller och det stickprov som genomförts, att anläggningstillgångar klassificerats i enlighet med god redovisningssed samt att utgifter aktiveras i enlighet med de redovisningsprinciper som är framtagna inom landstinget. Revisionen kan dock inte bedöma om väsentliga avvikelser mellan verkligt utfall och tillämpad schablon föreligger eftersom arbetet med hur fördelningen ska hanteras inte är färdigställt.

5.3.2 Årsbokslut landstingsfastigheter i Stockholm (LFS)

Under 2015 till 2018 uppstår betydande kostnader för vårdens omstrukturering som en följd av genomförandet av Framtidsplanen för hälso- och sjukvården. Omställningskostnaderna beräknas uppgå till totalt 3 500 mnkr för hela landstinget. Enligt fullmäktiges beslut ska dessa täckas genom ianspråktagande av reserverade medel och kommer därmed på central nivå inte att belasta årets resultat. Styrelsen för Locum har i budgeten för LFS för 2018 kompenserats genom ett omställningsbidrag på 115 mnkr för att täcka planerade omställningskostnader. De faktiska utfallet avseende omställningskostnader och erhållet omställningsbidrag uppgick dock till 141 mnkr under 2018. Revisionen har stickprovsvis granskat redovisade omställningskostnader mot verifierande underlag samt säkerställt att motsvarande intäkt finns bokförd i huvudboken. För en post (16 mnkr) rörande Södertälje Sjukhus har revisionen erhållit en upprättad sammanställning över kostnaderna men inte kunnat spåra dessa till huvudbok eller fakturering.

Revisionen har även granskat hanteringen av LFS:s pågående investeringsprojekt. Granskningen har visat att när det aktiveras tillgångar saknas det tydlighet i anläggningsregistret om vad som faktiskt aktiveras. För att kunna identifiera eventuella komponenter av en byggnad som ska utrangeras när ombyggnation/rivning sker krävs att det i anläggningsregistret tydligt framgår vilken byggnad som en aktivering är hänförlig till. Detta blir framförallt av vikt då sjukhusen ofta består av flera olika byggnader eller att det avser olika delar av en byggnad.

Vid tidigare granskning har revisionen påtalat att rutiner bör stärkas för att undvika att utgifter bokförs på fel projekt och för att ytterligare öka spårbarheten i omförda utgifter. Revisionen har tidigare också framfört vikten av att i LFS:s räkenskaper löpande gå igenom pågående projekt för att identifiera ej aktiverbara utgifter och säkerställa att dessa kostnadsförs i rätt period. Av granskningen framkommer att det fortfarande saknas dokumenterad inventering av samtliga pågående projekt samt genomlysning och bedömning avseende om utgifterna är aktiverbara. Brister i inventeringsrutinen skulle kunna medföra en förhöjd risk att eventuella, ej aktiverbara utgifter, kostnadsförs i fel period.

Bedömning

Årsrapporten för landstingsfastigheter är i allt väsentligt upprättad i enlighet med lagar och god redovisningssed, enligt landstingets anvisningar och bedöms ge en rättvisande bild av årets resultat och ställning.

Likt föregående år bedömer revisionen att den interna kontrollen i redovisningen av pågående investeringsprojekt inom LFS behöver stärkas.

Räkenskaperna bedöms vara rättvisande.

5.3.3 Årsbokslut koncernfinansiering

Koncernfinansiering är en resultatenhet under landstingsstyrelsen där poster av landstingsövergripande karaktär redovisas. Enheten har inga anställda och bedriver inte någon egen verksamhet. Förvaltningsberättelsen är därför begränsad till förklaringar av de olika finansiella posternas förändringar.

I årsbokslutet finns en post med en resultatpåverkan för koncernfinansiering på 226 mnkr som är hänförlig till hälso- och sjukvårdsnämndens verksamhet. Landstinget erhåller, genom en överenskommelse mellan staten och SKL[119], bidrag avseende kostnader för läkemedelsförmånen. Dessa intäkter har fördelats till hälso-och sjukvårdsnämnden i form av landstingsbidrag. Det finns även en reglering av återbäring innebärande att staten och landstingen ska dela på den återbäring som sidoöverenskommelser genererar. För 2018 har intäkterna på koncernfinansiering reducerats med statens andel av återbäringen (226 mnkr). Eftersom läkemedelskostnaderna belastar hälso-och sjukvårdsnämnden borde även statens del av återbäringen på 226 mnkr ha belastat hälso- och sjukvårdsnämnden.

Skuldförvaltning
Revisionen har granskat säkringsredovisningen inklusive dokumentation och effektivitetsbedömning av att den görs i enlighet med RKR:s rekommendation 21. SLL har en swap-portfölj (anges i normportföljen) för att säkra en portfölj av lån, vilket är förenligt med RKR 21. I enlighet med RKR 21 är det godtagbart att betrakta en del av en skuld som säkrad, dvs. den behöver inte vara 100 procent. Revisionen bedömer att SLL:s säkringsdokumentation är utformad enligt god redovisningssed.

Statsbidrag
Rutiner för redovisning av statsbidrag har granskats 2016 och 2017 och då bedömts vara inte helt tillfredsställande. Under 2018 har ett nytt rutindokument upprättats, rutin för *redovisning av statsbidrag och övriga bidrag* (daterad 2018-10-24) och ingår i ekonomihandboken för koncerngemensamma rutiner. Rutinen syftar till att säkerställa en rättvisande hantering och resultatredovisning avseende statsbidrag och övriga bidrag. Av riktlinjerna framgår att koncernfinans mottar huvuddelen av de generella och specialdestinerade statsbidragen som landstinget erhåller. Granskning av ett antal statsbidrag under 2018 visar att redovisningen i allt väsentligt sker i enlighet med god redovisningssed, med undantag för intäktsreduceringen av läkemedelsförmånen, se ovan.

Bedömning
Årsredovisningen bedöms i allt väsentligt vara upprättad i enlighet med lagstiftning och god redovisningssed. Årsredovisningen för koncernfinansiering är i allt väsentligt rättvisande. En post med en resultatpåverkan för koncernfinansiering uppgående till 226 mnkr borde dock ha redovisats på hälso- och sjukvårdsnämnden. Revisionen bedömer att SLL:s säkringsdokumentation är utformad enligt god redovisningssed.

Revisionen bedömer att de upprättade rutinerna för redovisning av statsbidrag överensstämmer med god redovisningssed. Genomförd verifiering visar även att rutinen är implementerad och efterlevs.

Räkenskaperna bedöms vara rättvisande.

[119] Sveriges kommuner och landsting

6 Regionstyrelsens yttrande över delrapport 2018

Regionstyrelsen har 2019-02-19 lämnat yttrande över delrapporten för 2018[120]. När det gäller revisionens synpunkt om behovet av en översyn av målstyrningen anges i yttrandet att ett utvecklingsarbete kommer att ske under 2019. Målstyrningen ska stärkas och tydliggöras i budget 2019 och målen bryts ner på nämnd- och bolagsnivå. Regionstyrelsen har också fått i uppdrag att ta fram delvis nya indikatorer och målvärden för fullmäktiges mål.

Även revisionens synpunkter om den långsiktiga kostnadsutvecklingen kommenteras i yttrandet, bland annat framhålls att Region Stockholm av Sveriges Kommuner och Landsting anses vara den region i landet som haft bäst ordning och reda och bäst marginaler i ekonomin under en lång följd av år. Det är enligt yttrandet avgörande att både hålla kostnadsutvecklingen på en nivå som ekonomin tål långsiktigt och tydligt prioritera vad resurserna ska användas till. Vidare anges att arbetet med uppdraget Effektivare landsting ska leda till att minst 2 miljarder kronor frigörs under fyra år genom minskade kostnader för administration, lokaler, konsulter och genom att bli Sveriges bästa offentliga inköpare.

I revisionens delrapport lämnas sex nya rekommendationer. Av yttrandet framgår flera rekommendationer omhändertas i reglemente för den nya nämndstrukturen och i budget 2019. I övrigt pågår arbete eller så ska arbete med rekommendationerna påbörjas.

[120] Yttrande över landstingsrevisorernas delrapport 2018 för Landstingsstyrelsen, LS 2018-1160

Sammanställning och uppföljning av lämnade rekommendationer avseende tidigare år och innevarande år: Landstingsstyrelsen, Årsrapport 2018

Gransk-ningsår	Rekommendation	Åtgärdat			Kommentar
		Ja	Del-vis	Nej	
Administration i vården					
2014 (Projekt 16/2014) ID: 563	Administration i vården Landstingsstyrelsen och HSN bör systematiskt se över och samordna sina sammantagna krav på inrapportering och uppföljning gentemot vårdgivarna i syfte att minska den administrativa belastningen inom hälso- och sjukvården.		X		Det landstingsgemensamma systemet för planering och uppföljning, Stödet, har implementerats. I samband med det har har en översyn gjorts om vad som ska rapporteras in, när och i vilken omfattning i syfte att minska och underlätta det administrativa arbetet för landstingets nämnder och bolag. Arbetet med att lägga in tidigare manuella bilagor i Stödet har påbörjats och arbete med att utveckla nya funktioner i Stödet kommer att fortsätta. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
Ansvar och befogenheter					
2016 Årsrapp ID: 1001	Ansvar och befogenheter Landstingsstyrelsen bör föreslå fullmäktige att besluta om revidering av reglemente för styrelsen och nämnderna så att utskott och beredningar inte kan uppfattas ha visst ansvar för verksamheten.				2019-03: Rekommendationen följs upp i särskild granskning av ansvar och befogenheter våren 2019 Följs upp i samband med delårsgranskningen 2019.
2016 Årsrapp ID: 1002	Ansvar och befogenheter Landstingsstyrelsen bör säkerställa att gränsen mellan beslut och verkställighet är tydlig i delegationsordningen.				2019-03: Rekommendationen följs upp i särskild granskning av ansvar och befogenheter våren 2019. Följs upp i samband med delårsgranskningen 2019.
2017 Delår ID: 1068	Ansvar och befogenheter Landstingsstyrelsen bör i samverkan med tillväxt- och regionplanenämnden förslå landstingsfullmäktige att uppgiften att besluta om bidrag från miljö- och skärgårdsanslag regleras i reglementet för tillväxt- och regionplanenämnden.	X			2019-03: I reglementet som fastställdes av fullmäktige i december 2018 framgår att TRNska besluta om Region Stockholm regionala hållbarhets- och skärgårdsbidrag.
2017 Delår ID: 1069	Ansvar och befogenheter Landstingsstyrelsen bör i samverkan med Karolinska och SLSO föreslå landstingsfullmäktige att revidera reglementena för Karolinska och SLSO så att verksamhet och arbetsformer regleras i enlighet med kommunallagen				2019-03;: Rekommendationen följs upp i särskild granskning av ansvar och befogenheter våren 2019 Följs upp i samband med delårsgranskningen 2019.
2017 Delår ID: 1070	Ansvar och befogenheter Landstingsstyrelsen bör inom ramen för sitt uppsiktsansvar säkerställa att kommunallagens regler för bl.a. delegation följs och att det i nämndernas styrdokument inte används begrepp för en kommunal nämnd som exempelvis "löpande förvaltning".				2019-03: Rekommendationen följs upp i särskild granskning av ansvar och befogenheter våren 2019. Följs upp i samband med delårsgranskningen 2019.
2017 Delår ID: 1077	Ansvar och befogenheter Landstingsstyrelsen bör i förslag till övriga styrdokument till landstingsfullmäktige ge nämnder förutsättningar att följa kommunallagen, exempelvis genom att inte använda begrepp som ägande och hänvisa till ledningens ansvar				2019-03: Rekommendationen följs upp i särskild granskning av ansvar och befogenheter våren 2019. Följs upp i samband med delårsgranskningen 2019.

Sammanställning och uppföljning av lämnade rekommendationer avseende tidigare år och innevarande år: Landstingsstyrelsen, Årsrapport 2018

Granskningsår	Rekommendation	Åtgärdat			Kommentar
		Ja	Delvis	Nej	
Ansvar och befogenheter					
2018 Delår ID: 1332	Ansvar och befogenheter Landstingsstyrelsen bör komplettera reglemente för landstingsstyrelse och nämnder så att hälso- och sjukvårdsnämnden ansvar för kunskapsstyrning och läkemedelskommittén framgår.				Ny rekommendation. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
Bidrag till Konserthuset					
2016 Delår ID: 891	Bidrag till konserthuset Landstingsstyrelsen bör i samverkan med kulturnämnden tydliggöra ansvarsfördelning för beredning och riktlinjer för hantering av stöd/bidrag till konserthuset så att stödet blir transparent och tydligt.		X		2019-03: Kulturnämndens ansvar för bidrag till konserthuset har förtydligats i reglementet som fastställdes av fullmäktige i december 2018. Dialog om nytt avtal sker mellan kulturförvaltningen och regionledningskontoret. Ett interimsavtal är beslutat i väntan på ett ordinarie avtal 2019-2022. Avtalet ska innehålla en ekonomiskt hållbar finansieringsmodell på längre sikt inkl. bidragsnivåer. Volym av verksamhetsbidrag och underhåll ska ingå i modellen. Finansieringsmodellen är den fråga som kvarstår att lösa. Rekommendationen kvarstår tills nytt avtal med tydlig ansvarsfördelning är beslutad. Följs upp i samband med delårsgranskningen 2019.
2016 Delår ID: 892	Bidrag till konserthuset Landstingsstyrelsen bör säkerställa att uppdraget att följa upp genomförandet av planerade renoveringsåtgärder i konserthuset ligger inom ramen för kulturnämndens reglemente.	X			2019-03: I reglementet som fastställdes av regionsfullmäktige 2018-12-12 framgår att kulturnämnden framgår att kulturnämnden ansvarar för Regions Stockholms åtaganden gentemot Stockholms Konserthusstiftelse och säkerställa att avtal och överenskommelser samt ekonomiskt bidrag till stiftelsen används resurseffektivt och ändamålsenligt i förhållande till fullmäktiges mål.
2016 Delår ID: 893	Bidrag till konserthuset Landstingsstyrelsen bör säkerställa att rätt kompetens finns i bedömningen av bidragen och därefter uppföljningen av genomförandet av renoveringsåtgärderna i konserthuset.	X			2019-03: För att säkerställa kompetensen i uppföljningsarbetet med konserthusets renoveringsprojekt har ett samarbete med Locum etablerats och rutiner och mallar för uppföljning renovering och tillbyggnad har tagits fram. I det nya avtalet med Konserthusstiftelsen för 2019-2022 används en finansieringmodell som täcker både verksamhets- och investeringsbidrag. Avtalet har ännu inte träffats mellan parterna.
Dataskyddsförordningen					
2018 Årsrapp ID: 1495	Regionstyrelsen bör fastställa ett sammanhållet dokument som beskriver styrelsens behandling av personuppgifter.				Ny rekommendation. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.

Sammanställning och uppföljning av lämnade rekommendationer avseende tidigare år och innevarande år: Landstingsstyrelsen, Årsrapport 2018

Granskningsår	Rekommendation	Åtgärdat			Kommentar
		Ja	Delvis	Nej	
E-hälsa					
2014 (Projekt 7/2014) ID: 567	E-hälsoarbetet Landstingsstyrelsen och hälso- och sjukvårdsnämnden bör i samarbete med vårdgivarna presentera en plan på övergripande nivå för hur kommande vårdinformationssystem ska etableras inom SLL. Planen bör konkretisera, tidsätta och beräkna kommande investeringar för e-hälsa.		X		ITstrukturärendet LS 2018-0197, ”Utvecklad IT-styrning inom SLL, inriktning för fortsatt arbete” adresserar revisorernas rekommendation vilket innebär att åtgärd sker i och med genomförande av LS 2018-0197. Genom att insatsområdet: Målarkitektur och infrastruktur planeras utarbeta en målarkitektur som blir en vision för ehälsoarbete inom SLL. Målarkitekturen ska vara konstruerad på ett sådant sätt att den möjliggör ett lokalt digitaliseringsarbete. Vi skapar genom detta förutsättningar för hantering av ehälsa inom SLL. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
2014 (Projekt 7/2014) ID: 568	E-hälsoarbetet Landstingsstyrelsen och hälso- och sjukvårdsnämnden bör stärka informations- och kunskapsöverföringen mellan såväl egna som privata vårdgivare, för att utveckla samarbetet i e-hälsofrågor.		X		ITstrukturärendet LS 2018-0197, ”Utvecklad IT-styrning inom SLL, inriktning för fortsatt arbete” adresserar revisorernas rekommendation vilket innebär att åtgärd sker i och med genomförande av LS 2018-0197. Arbetet har fortsatt genom en ett omfattande strategiarbete i samarbete med regionens it-chefer/CIO:er. Strategin planeras beslutas i fullmäktige under 2019. En handlingsplan kommer ingå med aktiviteter för att realisera strategin och stärka regionens styrning och samverkansförmåga både avseende nätverkssjukvården och den egenägda vården. Följs upp i samband med delårsgranskningen 2019.
2016 (Projekt 5/2016) ID: 900	Styrning inom e-hälsa Landstingsstyrelsen bör stärka styrningen och samordningen av utvecklingen inom e-hälsa genom att samlat tydliggöra ansvar och roller på e-hälsoområdet (LS, HSN och FOA IT/E-hälsa SLL Sjukvård).		X		ITstrukturärendet LS 2018-0197, ”Utvecklad IT-styrning inom SLL, inriktning för fortsatt arbete” adresserar revisorernas rekommendation vilket innebär att åtgärd sker i och med genomförande av LS 2018-0197. Arbetet har fortsatt genom en ett omfattande strategiarbete i samarbete med regionens it-chefer/CIO:er. Strategin planeras beslutas i fullmäktige under 2019. En handlingsplan kommer ingå med aktiviteter för att realisera strategin. Strategin och handlingsplanen kommer omfatta en stärkt styrning och samordning där ett viktigt område är fydliggjorda ansvar och roller. Följs upp i samband med delårsgranskningen 2019.
2016 (Projekt 5/2016) ID: 901	Styrning inom e-hälsa Landstingsstyrelsen bör stärka styrningen och samordningen av utvecklingen inom e-hälsa genom att säkerställa en länk mellan SLL innovation och styrgruppen för FOA IT/E-hälsa SLL Sjukvård.		X		Att stärka kopplingen mellan SLL innovation och det arbete som pågår inom FOA E-hälsa pågår för att säkerställa att vi både i innovation, utveckling och förvaltning bedriver arbetet samordnad och effektivt. Följs upp i samband med delårsgranskningen 2019.

Sammanställning och uppföljning av lämnade rekommendationer avseende tidigare år och innevarande år: Landstingsstyrelsen, Årsrapport 2018

Granskningsår	Rekommendation	Åtgärdat			Kommentar
		Ja	Delvis	Nej	
E-hälsa					
2016 (Projekt 5/2016) ID: 902	Styrning inom e-hälsa Landstingsstyrelsen bör stärka styrningen och samordningen av utvecklingen inom e-hälsa genom att etablera en landstingsövergripande styrning och samordning av landstingets IT-infrastruktur och grunddataförvaltning.		X		ITstrukturärendet LS 2018-0197, ”Utvecklad IT-styrning inom SLL, inriktning för fortsatt arbete” adresserar revisorernas rekommendation vilket innebär att åtgärd sker i och med genomförande av LS 2018-0197. Arbetet har fortsatt genom en ett omfattande strategiarbete i samarbete med regionens it-chefer/CIO:er. Strategin planeras beslutas i fullmäktige under 2019. En handlingsplan kommer ingå med aktiviteter för att realisera strategin bland annat stärka styrningen av IT-infrastrutkur och hanteringen av data. Följs upp i samband med delårsgranskningen 2019.
2016 (Projekt 5/2016) ID: 903	Styrning inom e-hälsa Landstingsstyrelsen bör stärka styrningen och samordningen av utvecklingen inom e-hälsa genom att genomföra riskanalyser inom IT-infrastruktur, grunddataförvaltning samt definitioner och begrepp inför införande av ny vårdinformationsmiljö		X		Process för att hantera förutsättningarskapande aktiviteter har etablerats inom FOA för att säkerställa att dessa hanteras på rätt sätt och att det blir tydlig vad som ingår i programmet samt vad som ska göras utanför programmet. Hantering sker löpande. Följs upp i samband med delårsgranskningen 2019.
2016 (Projekt 5/2016) ID: 904	Styrning inom e-hälsa Landstingsstyrelsen bör stärka styrningen och samordningen av utvecklingen inom e-hälsa genom att formalisera arbetet med portföljstyrning på landstingsövergripande nivå		X		Arbetet med att etablera en sammanhållen portföljhantering för utveckling och förvaltning avseende eHälsa inom SLL fortsätter under 2019. I samarbete med respektive bolag/förvaltning etableras enhetliga processer och systemstöd för hantering respektive bolag/förvaltnings portfölj. Följs upp i samband med delårsgranskningen 2019.
Ekonomistyrning					
2014 Årsrapp ID: 591	Ekonomistyrning - resultatdispositionsregler Landstingsstyrelsen bör ändra resultatdispositionsreglerna för akutsjukhusen, som frångåtts för tredje året i rad.	X			Av årsredovisningen framgår att alla sjukhus utom Karolinska klarar de ekonomiska kraven enligt sanktionsreglerna. Enligt reglerna ska fullmäktige pröva frågan om att utse ny styrelse och styrelseordförande samt göra en ekonomisk genomlysning av verksamheten. Regionstyrelsen anser att fullmäktige prövat styrelsen vid beslut om val av ny styrelse den 8 maj LS 2018–0433 och 12 december LS 2018-1045 2018 och även genomfört en genomlysning av verksamheten. Sanktionsreglerna anges därmed vara fullt ut prövade. Fullmäktige beslutade i budget 2019 att reglerna om soliditetskrav och sanktionsregeler upphävs (LS 0901-0012 och LS 0705-0451) fr.o.m. 2019.

Sammanställning och uppföljning av lämnade rekommendationer avseende tidigare år och innevarande år: Landstingsstyrelsen, Årsrapport 2018

Granskningsår	Rekommendation	Åtgärdat			Kommentar
		Ja	Delvis	Nej	
Ekonomistyrning					
2016 (Projekt 9/2016) ID: 1072	LS övergripande ekonomistyrning Landstingsstyrelsen behöver ta fram en ekonomistyrningsstrategi som förklarar och motiverar hur styrningen ska kunna upprätthållas i praktiken med finansiella mål anpassade till landstingets förutsättningar och riktlinjer för god eknomisk hushållning som långsiktigt kan leda till en god ekonomisk hushållning		X		Landstinget har en utvecklad modell för ekonomistyrning som behöver utvecklas ytterligare. Som ett första steg beslutade fullmäktige om styrande principer för beräkning av resultatkrav. Som komplement till styrande principer för styrning och ledning som beslutades i samband med budget 2019 kommer RLK (tidigare LSF) arbeta fram riktlinjer för ekonomi- och verksamhetsstyrning. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
2016 (Projekt 9/2016) ID: 1073	LS övergripande ekonomistyrning Landstingsstyrelsen behöver komplettera det ekonomiska regelverket med principer eller strategier som säkerställaer landstingets kostnadskontroll över omfattande och långsiktiga driftavtal.		X		Arbete pågår att bereda en ny policy för styrning och ledning där ekonomistyrning ingår som en viktig komponent. Ett av syftena med policyn och tillhörande riktlinjer är att uppnå förstärkt kostnadskontroll. För att detta ska kunna ske ska samtliga beslut i Region Stockholm (landstinget, SLL) fattas på väl underbyggda ekonomiska grunder. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
2016 (Projekt 9/2016) ID: 1074	LS övergripande ekonomistyrning Landstingsstyrelsen behöver utveckla sin beräkningsmodell så att den tar hänsyn till demografiska skillnader i befolkningens långsiktiga sammansättning.			X	Förvaltningens, RLK (tidigare LFS) bedömning är att nuvarande modell täcker det behov som finns eftersom den har sin utgångspunkt i landstingskoncernens utfall och räknas upp med faktorer för pris-, löne- och befolkningsutveckling samt tillkommande drifts- och kapitalkostnader för investeringar. I enlighet med landstingets reglemente är det, enlikt RLK, beställarnämnderna för hälso- och sjukvård och kollektivtrafik som har till uppgift att genomföra bedömning av befolkningens behov vilket ska återrapporteras till landstingsstyrelsen. Revisionens rekommendation handlar dock om att denna information från HSN, som RLK hänvisar till, ska användas i Region Stockholms beräkningsmodell. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
2016 (Projekt 9/2016) ID: 1075	LS övergripande ekonomistyrning Landstingsstyrelsen behöver ta fram tydliga principer för hur de framtida lokalkostnaderna som uppstår till följd av de beslutade strategiska investeringarna ska beräknas och fördelas mellan landstingets verksamheter.				Under revisionsår 2019 kommer revisionen att genomföra två projekt, dels ett avseende god ekonomisk hushållning inom vårdområdet, dels ett kring strategisk fastighetsplanering. Rekommendationen kommer att följas upp inom ramen för dessa. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
2017 Delår ID: 1083	Resultatkrav Landstingsstyrelsen bör, exempelvis i en ekonomistyrningsstrategi, tydliggöra vilka principer som ska gälla för resultatkraven och under vilka förutsättningar som ett resultatkrav omprövas för att långsiktigt kunna hantera resultatkraven.		X		2019-03: Landstingsstyrelsen beslutade i budget 2019 om principer för beräkning av resultatkrav. Under 2019 avser revisionen att följa upp vilka bedömningar som ligger till grund för resultatkraven för nämnder och bolag. Följs upp i samband med delårsgranskningen 2019.

Sammanställning och uppföljning av lämnade rekommendationer avseende tidigare år och innevarande år: Landstingsstyrelsen, Årsrapport 2018

Gransk-ningsår	Rekommendation	Åtgärdat			Kommentar
		Ja	Del-vis	Nej	
EU:s strukturfond					
2016 Årsrapp ID: 1003	EU:s strukturfond Landstingsstyrelsen bör i samverkan med tillväxt- och regionplanenämnden uppdatera landstingets internationella riktlinjer för att förtydliga ansvar och roller för nämnderna när det gäller landstingets strategi gentemot EU.			X	2019-02: Landstingsstyrelsen har i uppdrag att se över policyer och styrande dokument. Översyn av styrdokumenten pågår men ännu har inte en översyn av landstingets internationella riktlinjer genomförts. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
2016 Årsrapp ID: 1004	EU:s strukturfond Landstingsstyrelsen bör säkerställa att den årliga uppföljningen av landstingets deltagande i EU-finansierade projekt utförs enligt riktlinjerna och att en samlad bild ges av hur mycket medel SLL tar emot via EU:s strukturfonder.		X		2019-03: Tillväxt- och regionplaneförvaltningen har i ett informationsärende till tillväxt-och regionplanenämnden sammanställt vilka EU-organisationer som SLL är delaktiga i. Ärendet anmäldes till landstingsstyrelsen 19 juni 2018 (LS 2018-0704). Ärendet beskriver hur landstinget är organiserat kring arbetet med EU-frågor, vilka projekt landstinget är delaktiga i och om regionalt strukturfondspartnerskap. Ingen uppföljning har genomförts av hur mycket medel SLL tar emot via EU:s strukturfonder. Följs upp i samband med delårsgranskningen 2019.
Fastigheter					
2016 (Projekt 8/2016) ID: 951	Fastigheter - lokalanpassning på mindra sjukhus Landstingsstyrelsen bör säkerställa att processen för lokalanpassningar är samordnad, transparent och tydlig för att undvika att projekt blir dyrare än budgeterat och att omtag måste ske.				2018-10: Mot bakgrund av landstingsstyrelsens översyn av landstingets investeringsprocess kommer rekommendationen att följas upp i anslutning till att den nya investeringsprocessen beslutats. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
2016 (Projekt 8/2016) ID: 952	Fastigheter - lokalanpassning på mindre sjukhus Landstingsstyrelsen och hälso- och sjukvårdsnämnden bör gemensamt förtydliga nämndens roll och insatser i strategiska fastighetsinvesteringar och prioriteringar i enlighet med investeringsstrategin.	X			Utifrån genomförd granskning under 2018 bedömer revisionen att hälso- och sjukvårdsnämnden, till skillnad från tidigare, nu tar en mer aktiv roll i den övergripande planeringen av vårdens fastighetsinvesteringar och även genomfört prioriteringar mellan möjliga investeringsobjekt. Från och med 2019 finns det inga skrivningar i nämndens reglemente som kopplar något ansvar för nämnden till regionens fastighets- och investeringsstrategiska frågor avseende vårdens fastigheter.
2017 (Projekt 7/2017) ID: 1234	Byggprojekt i vårdens fastigheter Landstingsstyrelsen bör säkerställa att det i stora och komplexa projekt som pågår i direkt närhet till boenden finns en tidsmässig och kostnadsmässig beredskap för överklaganden redan i planeringsskedet.				2018-10: Mot bakgrund av landstingsstyrelsens översyn av landstingets investeringsprocess kommer rekommendationen att följas upp i anslutning till att den nya investeringsprocessen beslutats. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.

Sammanställning och uppföljning av lämnade rekommendationer avseende tidigare år och innevarande år: Landstingsstyrelsen, Årsrapport 2018

Granskningsår	Rekommendation	Åtgärdat			Kommentar
		Ja	Delvis	Nej	
Fastigheter					
2017 (Projekt 7/2017) ID: 1235	Byggprojekt i vårdens fastigheter Landstingsstyrelsen bör tillsammans med Locum säkerställa att signaler om fördyringar fångas upp i ett tidigt skede och att förnyade genomförandebeslut tas upp i fullmäktige i ett skede där det är möjligt att omprioritera eller omvärdera projektens genomförande.				2018-10: Mot bakgrund av landstingsstyrelsens översyn av landstingets investeringsprocess kommer rekommendationen att följas upp i anslutning till att den nya investeringsprocessen beslutats. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
2017 Delår ID: 1079	Fastighetsägaransvar Landstingsstyrelsen bör tillsamans med Locum respektive trafiknämnden i styrdokument tydliggöra vilka krav som följer av ansvaret som fastighetsägare för att säkerställa att ansvaret hanteras i sin helhet inom och mellan respektive organisation.			X	I och med tillskapandet av den nya fastighets- och servicenämnden (FSN) fom 2019 har resultatenheten LFS flyttats från landstingsstyrelsen till FSN. I och med den flytten har Locum och FSN ingått ett avtal som reglerar villkoren för genomförande av fastighetsverksamheten. I det avtalet regleras byggherreansvaret, men ej fastighetsägaransvaret. Således har inte landstings-/regionstyrelsen tillsammans med Locum/FSN i styrdokument tydliggjort vilka krav som följer av ansvaret som fastighetsägare för att säkerställa att ansvaret för vårdens fastigheter hanteras i sin helhet inom och mellan respektive organisation. När det kommer till fastighetsägaransvaret för trafikens fastigheter och anläggningar har revisionen inteunder 2018 genomfört någon uppföljning av huruvida landstings-/regionstyrelsen och trafiknämnden tagit fram något styrande dokument som reglerar fastighetsägaransvaret. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
Fastighetsförsäljningar					
Årsrapp ID: 1244	Landstingsstyrelsen bör i tillämpningsanvisningar för fastighetsförsäljningar bl.a. beskriva hur risken för oegentligheter ska minimeras i samband med fastighetsförsäljningar.		X		Landstingets/regionens handbok för fastighetsförsäljningar är nu uppdaterad med ett avsnitt kring riktlinjer för anti korruption, där man hänvisar till gällande policy inom området, samt beskriver hur berörda medarbetare inom fastighetsförsäljningsområdet utbildas i frågan. Handboken är dock inte beslutat av vare sig fullmäktige, eller av landstings-/regionstyrelsen utan en ren tjänstemannaprodukt. Mot bakgrund av att revisionen bedömer att innehållet i rekommendationen är åtgärdad, men att den inte är politiskt hanterad tas rekommendationen bort i och med slutrevisionen 2018 och ersätts av rekommendation 1360.

Sammanställning och uppföljning av lämnade rekommendationer avseende tidigare år och innevarande år: Landstingsstyrelsen, Årsrapport 2018

Granskningsår	Rekommendation	Åtgärdat			Kommentar
		Ja	Delvis	Nej	
Fastighetsförsäljningar					
2017 Årsrapp ID: 1243	Landstingsstyrelsen bör föreslå att fullmäktige beslutar om landstingsövergripande principer för fastighetsöverlåtelser för att säkerställa att bestämmelserna i kommunallagen och EU:s statsstödsregler efterlevs.		X		Landstingets/regionens handbok för fastighetsförsäljningar är nu uppdaterad med ett avsnitt kring tillämpningen av kommunallagen och EU:rätens statsstödsregler vid fastighetsförsäljningar. Handboken är dock inte beslutat av vare sig fullmäktige, eller av landstings-/regionstyrelsen utan en ren tjänstemannaprodukt. Mot bakgrund av att revisionen bedömer att innehållet i rekommendationen är åtgärdad, men att den inte är politiskt hanterad tas rekommendationen bort i och med slutrevisionen 2018 och ersätts av rekommendation 1360. Följs upp i samband med årsgranskningen 2018.
2018 Årsrapp ID: 1360	Regionstyrelsen bör förelägga fullmäktige övergripande riktlinjer för fastighetsöverlåtelser för beslut.				Landstingsstyrelsens förvaltning har sedan tidigare beslutat om en handbok för fastighetsförsäljningar som både övergripande och mera detaljerat beskriver hur fastighetsförsäljningar ska gå till i SLL/Region Stockholm. Revisionen har i tidigare granskning av landstingets fastighetsförsäljningar rekommenderat landstingsstyrelsen att ta fram landstingsövergripande principer för fastighetsöverlåtelser. Dels för att säkerställa att bestämmelserna i kommunallagen och i EU:s statsstödsregler efterlevs, dels för att beskriva hur risken för oegentligheter ska kunna minimeras i samband med fastighetsförsäljningar. Revisionen kan konstatera att Region Stockholms handbok för fastighetsförsäljningar har kompletterats med kapitel rörande dessa frågor, men handboken är en tjänstemannaprodukt som ej är beslutat av politiken. Därför menar revisionen fortfarande att det behöver tas fram regionövergripande riktlinjer inom fastighetsförsäljningsområdet som beslutas politiskt. Ett sådant dokument skulle kunna innehålla flera av delarna i dagens handbok. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
Forskning					
2018 (Projekt 1/2018) ID: 1368	Landstingsstyrelsen och Konsistoriet bör säkerställa att en gemensam strategi, i enlighet med det regionala ALF-avtalet, utarbetas och antas.				Ny rekommendation Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
2018 (Projekt 1/2018) ID: 1369	Landstingsstyrelsen och Konsistoriet bör tillse att befintliga FoU-fördelningssystems konsekvenser ses över i förhållande till den stipulerade gemensamma strategins ambitioner med klinisk forskning samt att korrigerande åtgärder vidtas vid behov.				Ny rekommendation. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.

Sammanställning och uppföljning av lämnade rekommendationer avseende tidigare år och innevarande år: Landstingsstyrelsen, Årsrapport 2018

Granskningsår	Rekommendation	Åtgärdat			Kommentar
		Ja	Delvis	Nej	
Forskning					
2018 (Projekt 1/2018) ID: 1370	Landstingsstyrelsen och Konsistoriet bör tillse att forskningen i större utsträckling integreras i den kliniska verksamheten för att underlätta parallell produktion av forskning och vård.				Ny rekommendation. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
2018 (Projekt 1/2018) ID: 1371	Landstingsstyrelsen och Konsistoriet bör säkerställa att de administrativa funktionerna kan ge kliniska forskare relevant stöd.				Ny rekommendation. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
2018 (Projekt 1/2018) ID: 1372	Landstingsstyrelsen bör säkerställa att adekvata krav på och förutsättningar för vårdgivarnas medverkan i klinisk forskning formueleras i vårdavtalen.				Ny rekommendation. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
Framtidens hälso- och sjukvård					
2016 (Projekt 12/2016) ID: 1076	Framtidens hälso- och sjukvård Landstingsstyrelsen bör sammanfatta nuläget i FHS-arbetet, utvärdera och analysera hur det ska vidareutvecklas utifrån dagens förutsättningar			X	2019-03: Revisionen konstaterar i FHS rapporten 14/2018 att arbetet inom flera områden behöver stärkas för att genomförandet av FHS ska leda till att målen säkerställs. Revisionen konstaterar bland annat att det inte finns något politiskt organ som som har en samlad bild av utvecklingen av FHS. Det politiskska ansvaret för styrningen av uppdraget förutsäytter kontinuerlig uppföljning och återrapportering av hur arbetet fortskrider. Det finns fortsatt oklarheter i ansvarsfördelningen mellan HSN och RS inom vissa områden. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
Framtidens vårdinformationsmiljö					
2018 (Projekt 9/2018) ID: 1479	Regionstyrelsen bör tydliggöra beskrivningar över ansvarfördelningenoch beslutsstrukturen i programmet, framför allt vilka beslut som ska fattas på tjänstemanna- respektive politisk nivå.				Ny rekommendation, Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
2018 (Projekt 9/2018) ID: 1480	Regionstyrelsen bör se till att en strategi tas fram för att kunna hantera ersättning (avslut eller utfasning) av alla existerande it-system/avtal.				Ny rekommendation. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
2018 (Projekt 9/2018) ID: 1481	Regionstyrelsen bör se till att beräkningar av förberedande åtgärder, nödvändiga it-uppgraderingar o dyl. genomförs inom kort för att ha full kontroll över kostnaderna.				Ny rekommendation. Följs upp i samband med delårsgranskningen 2019.
Förlossningsvård					
2017 (Projekt 2/2017) ID: 1124	Förlossningsvård Hälso- och sjukvårdsnämnden och landstingsstyrelsen bör gemensamt analysera orsaker till både hög personalomsättning och andel deltidsarbete i förlossningsvården för att säkerställa bemanning och patientsäkerhet på sikt		X		LSF har genomfört en kartläggning av orsakerna till att en del medarbetare inom SLL väljer att arbeta deltid. Personalomsättningen har ej analyserats. På HSF tas varje månad fram statistik gällande förlossningsvården. Analys över antalet personer som börjat eller slutat, heltid eller deltid samt fördelning av yrkeskategorier har påbörjats. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.

Sammanställning och uppföljning av lämnade rekommendationer avseende tidigare år och innevarande år: Landstingsstyrelsen, Årsrapport 2018

Gransk-ningsår	Rekommendation	Åtgärdat			Kommentar
		Ja	Del-vis	Nej	
Informationssäkerhet					
2018 Årsrapp ID: 1484	Regionstyrelsen behöver säkerställa att rutiner för uppföljning av informationssäkerhet gentemot privata vårdgivare tas fram och efterlevs.				Ny rekommendation. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
Intern kontroll					
2014 Årsrapp ID: 599	Interna kontrollarbetet Landstingsstyrelsen bör i samband med utveckling av tillämpningsanvisningarna även utveckla en modell för landstingsstyrelsens uppföljning av den interna kontrollen inom SLL inkluderande en kvalitetssäkring av uppgifter från verksamheterna.		X		2018-03: Revisionen ser positivt på det arbete som pågår inom landstingsstyrelsens förvaltning när det gäller översyn av policy för intern kontroll med tillhörande riktlinjer/anvisningar. SLL Styrning och strategi har sedan årsredovisningen 2016 utvecklat analysen av förvaltningars och bolags internkontrollplaner som lämnas in till landstingsstyrelsens förvaltning genom att lyfta risker av koncernövergripande karaktär för omedelbar hantering inom landstingsstyrelsens förvaltning. En gemensam mall för internkontrollplan och anvisningar för denna mall finns i anvisningarna till slutlig budget 2017. Revisionen menar att dessa anvisningar borde ses som en del i arbetet med internkontroll och därmed finnas under styrdokument för just intern kontroll. Vidare bedömer revisionen att dessa anvisningar inte kan ses som tillämpningsanvisningar till den av fullmäktige beslutade policyn om internkontroll. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
2017 Årsrapp ID: 1240	Regler och rutiner Landstingsstyrelsen bör ta fram landstingsgemensamma regler och rutiner för hanteringen av jävs- och karantänsfrågor.		X		En översyn har gjorts av hanteringen och bedömningen av bisysslor. Översynen har bland annat visat på behovet av en uppdaterad vägledning för bedömning av medarbetares bisysslor. Den tidigare vägledningen har ersatts av tillämpningsanvisningar för bisysslor. I tillämpningsanvisningarna lyfts frågan om intressekonflikter och jäv. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
2018 Delår ID: 1334	Bidrag Landstngsstyrelsen bör besluta om uppdaterade riktlinjer för bidrag till organisationer som företräder personer med funktionsnedsättning.				Ny rekommendation. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
2018 Delår ID: 1335	Bidrag Landstingsstyrelsen bör efterfråga uppföljningen av intressepolitsiska bidrag.				Ny rekommendation Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
Investeringar					
2014 Årsrapp ID: 594	Beredning av investeringsbeslut Landstingsstyrelsen bör ställa krav på att riskanalys och hantering av risker ska framgå av underlag inför beslut i fullmäktige.		X		2018-10: Mot bakgrund av landstingsstyrelsens översyn av landstingets investeringsprocess kommer rekommendationen att följas upp i anslutning till att den nya investeringsprocessen beslutats. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.

Sammanställning och uppföljning av lämnade rekommendationer avseende tidigare år och innevarande år: Landstingsstyrelsen, Årsrapport 2018

Gransk-ningsår	Rekommendation	Åtgärdat			Kommentar
		Ja	Del-vis	Nej	
Investeringar					
2015 (Projekt 7/2015) ID: 731	Investeringar - styrning och samordning inom SLL Landstingsstyrelsen bör omarbeta investeringsstrategin så att den utgör en tydlig vägledning i strategiska ställningstaganden t.ex. om landstinget ska äga eller hyra lokaler.		X		2018-10: Mot bakgrund av landstingsstyrelsens översyn av landstingets investeringsprocess kommer rekommendationen att följas upp i anslutning till att den nya investeringsprocessen beslutats. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
2015 (Projekt 7/2015) ID: 732	Investeringar - styrning och samordning inom SLL Landstingsstyrelsen bör säkerställa att processen för prioriteringar och konsekvenser av föreslagna investeringar är transparent och tydlig inför beslut i fullmäktige.		X		2018-10: Mot bakgrund av landstingsstyrelsens översyn av landstingets investeringsprocess kommer rekommendationen att följas upp i anslutning till att den nya investeringsprocessen beslutats. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
2015 (Projekt 7/2015) ID: 733	Investeringar - styrning och samordning inom SLL Landstingsstyrelsen bör säkerställa att föreslagna investeringars framtida ekonomiska konsekvenser framgår i underlag inför beslut om budget i fullmäktige.		X		2018-10: Mot bakgrund av landstingsstyrelsens översyn av landstingets investeringsprocess kommer rekommendationen att följas upp i anslutning till att den nya investeringsprocessen beslutats. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
2015 (Projekt 7/2015) ID: 735	Investeringar - styrning och samordning inom SLL Landstingsstyrelsen bör se till att det finns tydliga uppföljningsbara mål avseende kvalitet och tid för alla investeringsprojekt och -program inför beslut i fullmäktige för att kunna följa upp och klargöra ansvar.		X		2018-10: Mot bakgrund av landstingsstyrelsens översyn av landstingets investeringsprocess kommer rekommendationen att följas upp i anslutning till att den nya investeringsprocessen beslutats. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
2015 Årsrapp ID: 812	Intern kontroll av investeringsprocessen Landstingsstyrelsen bör i riktlinjer för investeringar besluta om principer för när Miljöbyggnad guld, silver respektive brons ska gälla, samt i vilka fall avsteg kan göras från dem.		X		2018-10: Mot bakgrund av landstingsstyrelsens översyn av landstingets investeringsprocess kommer rekommendationen att följas upp i anslutning till att den nya investeringsprocessen beslutats. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
2016 Delår ID: 888	Uppföljning av investeringar Landstingsstyrelsen bör utveckla formerna för uppföljning och återrapportering av investeringar med bedömning av totala utgifter, sluttid och eventuella avvikelser i utförandet.		X		2018-10: Mot bakgrund av landstingsstyrelsens översyn av landstingets investeringsprocess kommer rekommendationen att följas upp i anslutning till att den nya investeringsprocessen beslutats. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
2016 Årsrapp ID: 997	Ersättningsinvesteringar Landstingsstyrelsen behöver stärka styrningen av trafikens ersättningsinvesteringar.		X		2018-10: Mot bakgrund av landstingsstyrelsens översyn av landstingets investeringsprocess kommer rekommendationen att följas upp i anslutning till att den nya investeringsprocessen beslutats. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.

Sammanställning och uppföljning av lämnade rekommendationer avseende tidigare år och innevarande år: Landstingsstyrelsen, Årsrapport 2018

Gransk-ningsår	Rekommendation	Åtgärdat			Kommentar
		Ja	Del-vis	Nej	
Investeringar					
2016 Årsrapp ID: 998	Ospecificerade investeringar Landstingsstyrelsen behöver stärka beredningen av ospecificerade investeringar så att det inför beslut i fullmäktig framgår hur föreslagna investeringsvolymer säkerställer värde och funktionalitet i landstingets fastigheter och övriga tillgångar.		X		2018-10: Mot bakgrund av landstingsstyrelsens översyn av landstingets investeringsprocess kommer rekommendationen att följas upp i anslutning till att den nya investeringsprocessen beslutats. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
2016 Årsrapp ID: 999	Investeringar Landstingsstyrelsen bör tillsammans med trafiknämnden analysera effekterna av och utveckla den nuvarande styrningen av investeringar med stora variationer i upparbetningsgraden för enskilda projekt.			X	2018-10: Mot bakgrund av landstingsstyrelsens översyn av landstingets investeringsprocess kommer rekommendationen att följas upp i anslutning till att den nya investeringsprocessen beslutats. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
2017 (Projekt 11/2017) ID: 1210	Vård- och trafikinvesteringar Landstingsstyrelsen bör tydliggöra ansvaret för vårdens investeringar så att hälso-och sjukvårdsförvaltningen och Locum har förutsättningar att ta ansvar för dessa.				2018-10: Mot bakgrund av landstingsstyrelsens översyn av landstingets investeringsprocess kommer rekommendationen att följas upp i anslutning till att den nya investeringsprocessen beslutats. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
2017 (Projekt 11/2017) ID: 1211	Vård- och trafikinvesteringar Landstingsstyrelsen bör säkerställa att enskilda specificerade investeringars prognostiserade totala utgifter framgår i landstingsstyrelsens månads-, tertial- och delårsrapporter.				2018-10: Mot bakgrund av landstingsstyrelsens översyn av landstingets investeringsprocess kommer rekommendationen att följas upp i anslutning till att den nya investeringsprocessen beslutats. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
2017 (Projekt 11/2017) ID: 1212	Vård- och trafikinvesteringar Landstingsstyrelsen bör säkerställa att fastighets- och investeringsberedningen följer upp och rapporterar prognostiserade avvikelser för såväl vårdens som trafikens specificerade investeringar till landstingsstyrelsen som i sin tur kontinuerligt bör rapportera till fullmäktige.				2018-10: Mot bakgrund av landstingsstyrelsens översyn av landstingets investeringsprocess kommer rekommendationen att följas upp i anslutning till att den nya investeringsprocessen beslutats. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
2017 (Projekt 11/2017) ID: 1213	Vård och trafikinvesteringar Landstingsstyrelsen bör säkerställa att förnyade genomförandebeslut snarast föreläggs fullmäktige för beslut när beräknade utgiftsnivåer prognosticeras överskrida tidigare beslutade nivåer.				2018-10: Mot bakgrund av landstingsstyrelsens översyn av landstingets investeringsprocess kommer rekommendationen att följas upp i anslutning till att den nya investeringsprocessen beslutats. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
2018 (Projekt 13/2018) ID: 1387	Regionstyrelsen bör identifiera behov av tillkommande investeringar inom både vård- och trafikområdet för att ge en heltäckande bild av investeringsutgifterna i förhållande till beräknat ekonomiskt utrymme				Ny rekommendation. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.

Sammanställning och uppföljning av lämnade rekommendationer avseende tidigare år och innevarande år: Landstingsstyrelsen, Årsrapport 2018

Granskningsår	Rekommendation	Åtgärdat			Kommentar
		Ja	Delvis	Nej	
Investeringar					
2018 (Projekt 13/2018) ID: 1388	Regionstyrelsen bör säkerställa att prioriteringar av ersättnings-investeringar och underhållsåtgärder görs inom ramen för regionens möjliga investeringsutrymme. Detta för att behålla värdet och funktionaliteten i både trafikens och vårdens fastigheter och anläggningar				Ny rekommendation. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
2018 (Projekt 13/2018) ID: 1389	Regionstyrelsen bör skapa en hanteringsordning för hur regionen ska hantera risken att Stockholmsöverenskommelsens beslutade investeringsutgifter kan komma att överskridas				Ny rekommendation. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
IT					
2014 (Projekt 2/2014) ID: 457	IT-säkerhet i nätverksanalusten medicinteknisk utrustning Landstingsstyrelsen bör komplettera regelverket för informationssäkerhet med specifika krav för nätverksansluten medicinteknisk utrustning (MTU) så att stöd finns för praktisk tillämpning i verksamheten för exempelvis anslutningsprocesser, uppdateringar och styrning av fjärråtkomst.		X		ITstrukturärendet LS 2018-0197, ”Utvecklad IT-styrning inom SLL, inriktning för fortsatt arbete” adresserar revisorernas rekommendation vilket innebär att åtgärd sker i och med genomförande av LS 2018-0197. Arbetet har fortsatt genom en ett omfattande strategiarbete i samarbete med regionens it-chefer/CIO:er. Strategin planeras beslutas i fullmäktige under 2019. En handlingsplan kommer ingå med aktiviteter för att realisera strategin. Strategin omfattar både IT och MT samt fastgihets-IT för att säkerställa att all teknik kan samverka på ett säkert och effektivt sätt. Krav för it-system (inkl MT-utustning) finns landstingets it-stöd för informationssäkerhet, complianceportalen. Krav enligt SS-EN 80001-1 för nätverksuppkopplad MT-utrustning är även inlagd som en central kravkatalog i Compliance-portalen. Arbetet med att uppdatera regelverket för informationssäkerhet pågår. Arbetet är beroende av den pågående översynen av de landstingsövergripande styrande dokumenten. Följs upp i samband med delårsgranskningen 2019.
2014 (Projekt 2/2014) ID: 458	IT-säkerhet i nätverksansluten medicinteknisk utrustning Landstingsstyrelsen bör stärka och tydliggöra ansvaret för IT-säkerhet kopplat till MTU på landstingsövergripande nivå och tydliggöra hur den organisatoriska samverkan mellan SLL IT och akutsjukhusens MT-avdelningar ska ske vad gäller säkerhetskrav. Samverkan mellan SLL IT och akutsjukhusen bör även omfatta utveckling av supportprocesser anpassade för MTU.		X		2019-02: ITstrukturärendet LS 2018-0197, ”Utvecklad IT-styrning inom SLL, inriktning för fortsatt arbete” adresserar revisorernas rekommendation vilket innebär att åtgärd sker i och med genomförande av LS 2018-0197. Arbetet har fortsatt genom en ett omfattande strategiarbete i samarbete med regionens it-chefer/CIO:er. Strategin planeras beslutas i fullmäktige under 2019. En handlingsplan kommer ingå med aktiviteter för att realisera strategin. Strategin omfattar både IT och MT samt fastgihets-IT för att säkerställa att all teknik kan samverka på ett säkert och effektivt sätt. Följs upp i samband med delårsgranskningen 2019.

Sammanställning och uppföljning av lämnade rekommendationer avseende tidigare år och innevarande år: Landstingsstyrelsen, Årsrapport 2018

Granskningsår	Rekommendation	Åtgärdat			Kommentar
		Ja	Delvis	Nej	
IT					
2015 Delår ID: 677	Landstingsstyrelsen bör stärka den formella kopplingen mellan organisationen FSTC och landstingsstyrelsen för att säkerställa dels att styrning sker samordnat, dels att kraven i policy och riktlinjer för informationssäkerhet följs.		X		ITstrukturärendet LS 2018-0197, ”Utvecklad IT-styrning inom SLL, inriktning för fortsatt arbete” adresserar revisorernas rekommendation vilket innebär att åtgärd sker i och med genomförande av LS 2018-0197. Arbetet har fortsatt genom en ett omfattande strategiarbete i samarbete med regionens it-chefer/CIO:er. Strategin planeras beslutas i fullmäktige under 2019. En handlingsplan kommer ingå med aktiviteter för att bland annat säkerställa styrningen av vården olika applikationer där FSTC är en aktör. Följs upp i samband med delårsgranskningen 2019.
2017 Årsrapp ID: 1246	Skalskydd för IT-installationer Landstingsstyrelsen bör i styrande dokument specifikt reglera skalskyddsfrågor för informationstillgångar som grundar sig på vedertagna standarder inom området samt ta fram en gemensam sammanhållen strategi för datahallar och skyddsvärda tekniska lokaler.			X	Arbetet är beroende av den pågående översynen av de landstingsövergripande styrande dokumenten och kommer att påbörjas hösten 2019. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
2017 Årsrapp ID: 1247	Skalskydd för IT-installationer Landstingsstyrelsen bör säkerställa att risk och sårbarhetsanalyser avseende skalskyddet för datahallar och skyddsvärda tekniska lokaler sker regelbundet och att uppföljning av skalskyddsarbetet sker systematiskt.			X	Förändringar sker från årsskiftet så att allt ansvar för teknisk bevakning samlas hos Locum. En översyn och åtgärdsplan är framtagen, och arbete sker med riskreducerande åtgärder. Arbete med att säkerställa systematik i uppföljning pågår men är beroende av de förändringar som genomförs genomförs inom det övergripande uppföljningsområdet samt inom IT-området. Följs upp i samband med delårsgranskningen 2019.
Konst					
2014 Årsrapp ID: 598	Ansvar för landstingets konst Landstingsstyrelsen bör tydliggöra ansvarsfördelningen för tillsyn av konst inom landstinget där praxis och reglemente inte helt överensstämmer, särskilt inför kommande inköp av konstnärliga gestaltningar inom utbyggnaden av tunnelbanan.		X		Avdelningen Analys och Utveckling på LSF har utrett hur konsten hanteras i landstinget samt för- och nackdelar med att flytta ansvaret för anskaffning av konst från trafik- till kulturförvaltningen. Utredarnas rekommendation är att samma modell ska etableras som den som idag finns mellan Locum och kulturförvaltningen, det vill säga att Locum beställer konstprojekt av kulturförvaltningen. Sedan utredningen blev klar har kulturförvaltningen haft dialog med trafikförvaltningen i frågan som kommer att fortgå med deltagande från Regionledningskontoret. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.

Sammanställning och uppföljning av lämnade rekommendationer avseende tidigare år och innevarande år: Landstingsstyrelsen, Årsrapport 2018

Granskningsår	Rekommendation	Åtgärdat			Kommentar
		Ja	Delvis	Nej	
Konst					
2017 Årsrapp ID: 1248	Landstingsstyrelsen bör, tillsammans med kulturnämnden och Locum, tydliggöra hur kostnaderna som relateras till evakueringen av konst ska hanteras och vilken verksamhet som har ansvaret fr konsten medan den lagerhålls.		X		Ansvaret för konsten medan den lagerhålls har förtydligats och åligger kulturnämnden. Rekommendationen kvarstår tills otydligheten i vem som äger regionens konst och som därmed bör stå för förvaring av konsten är utredd. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019. Följs upp i samband med delårsgranskningen 2019.
Krisberedskap					
2018 Årsrapp ID: 1485	Regionstyrelsen bör ytterligare stärka samordningen och uppföljningen av regionens krisberedskap.				Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
Miljö					
2015 (Projekt 6/2015) ID: 750	Styrning av energiefektiviseringar Landstingsstyrelsen bör skapa och tydliggöra ekonomiska incitament samt integrera energieffektiviseringsfrågorna i den samlade verksamhetsstyrningen, med uppföljning av åtgärder/resultat på lokal nivå.		X		2019-01: Insatser planeras under 2019 för att stärka och utveckla styrningen av energieffektiviseringsarbetet i landstinget. Revisionen noterar att det inte längre framgår i MP 2017-2021 att ekonomiska incitament bör skapas, men revisionen bedömer att ett viktigt steg för att nå målen för energieffektiviseringsarbetet är att tydliggöra kostnadsbesparingsperspektiv av att uppnå målen. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
2015 (Projekt 6/2015) ID: 751	Styrning av energieffektiviseringar Landstingsstyrelsen bör säkerställa överensstämmelse mellan mål, uppföljning och redovisning avseende energieffektiviseringen.	X			2019-01: Revisionen bedömer att överensstämmelsen mellan mål, uppföljning och redovisning avseende energieffektivisering har stärkts i och med skrivningarna i MP 2017-2021 och tillhörande tillämpningsanvisning. Revisionen noterar däremot att kvalitetssäkringen av uppgifterna som rapporteras in avseende energieffektiviseringen behöver stärkas
2017 Årsrapp ID: 1250	Miljöredovisning Landstingsstyrelsen bör, för att öka transparensen i redovisningen, ange kriterier för när det är relevant att externa leverantörer ska omfattas av miljömålen och ingå i den landstingsövergripande miljöredovisningen.				Våren 2019 genomförs en fördjupad granskning om kvalitetssäkring av miljödata. I granskningen kommer rekommendationen att följas upp. Följs upp i samband med delårsgranskningen 2019.
2017 Årsrapp ID: 1251	Miljöredovisning Landstingsstyrelsen bör klargöra verksamheternas ansvar för kvalitetssäkring av de uppgifter/miljödata som rapporteras in till central nivå i landstinget.				Våren 2019 genomförs en fördjupad granskning om kvalitetssäkring av miljödata. I granskningen kommer rekommendationen att följas upp. Följs upp i samband med delårsgranskningen 2019.

Sammanställning och uppföljning av lämnade rekommendationer avseende tidigare år och innevarande år: Landstingsstyrelsen, Årsrapport 2018

Granskningsår	Rekommendation	Åtgärdat			Kommentar
		Ja	Delvis	Nej	
NKS					
2015 Delår ID: 676	Uppföljning av NKS-projektet Landstingsstyrelsen bör skapa förutsättningar för en systematisk uppföljning och avtalsförvaltning för att säkerställa arbeten, tjänster och leveranser med den kvalitet som följer av OPS-avtalet.		X		Under 2017 genomfördes en granskning med syfte att bevaka utvecklingen av NKS-byggs avtalsorganisation. Inflyttningen till NKS beräknas vara klar under 2018. En särskild projektgranskning av avtalsförvaltning och avtalsuppföljning är planerad till 2019. Följs upp i samband med årsgranskningen 2018.
Personal					
2013 (Projekt 10/2013) ID: 352	Kompetensförsörjning i vården LS bör säkerställa att ansvaret tydliggörs vad gäller hur utbildningsåtagandet inklusive VFU ska hanteras och av vem i syfte att säkerställa tillräcklig tillgång till VFU av god kvalitet		X		2019-03: Samarbetet LSF-HSF har resulterat i att alla vårdgivare, oavsett driftsform, ska medverka i och tillhandhålla utbildning och att detta ska tillämpas i vårdavtalen i enlighet med det som beskrivs i tjänsteutlåtandet och SLL:s utbildningsdirektiv. En pilot av den gemensamma kvalitetsuppföljningen av VIL, verksamhetsintegrerat lärande, är genomförd under hösten 2018. Utvärdering väntas inför fortsatt drift. Kompetensförsörjningsstrategin, med dess syfte att ha ett tydligare koncernperspektiv i bl a utbildningsfrågor,har omsatts i uppdrag. T ex konsekvensanalyser avseende påverkan på utbildning ska göras innan beslut fattas som påverkar hälso- och sjukvården. Granskning under 2018 visar dock att detta inte alltid görs. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
2013 (Projekt 5/2013) ID: 351	Kompetensförsörjning i vården Landstingsstyrelsen och HSN bör i arbetet med kompetensförsörjningen även utarbeta strategier som innefattar effekter av konkurrens om personal		X		2018-03: Det har tagits fram strategier men den innefattar inte någon strategi för att hantera effekter av konkurrens om personal från externa utförare. 2019-03: Hälso- och sjukvårdsverksamheternas uppdrag att genomföra konsekvensanalyser avseende effekter på kompetensförsörjning och utbildning inför att beslut fattas, genomförs inte i så hög utsträckning och har inte tydligt inkluderat effekter av konkurrens om personal. RLK avser att ta fram ett stöd kring hur en sådan konsekvensanalys kan utformas som kan användas av samtliga verksamheter. Arbete pågår med närliggande frågor som exvis inhämta underlag från hälso- och sjuvårdsleverantörer för prognosticering av framtida kompetensbehov, införliva tillämpliga delar av kompetensförsörjningsstrategin i avtal inom hälso- och sjukvård. Konkurrensen med privata vårdgivare berörs dock fortfarande inte. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.

Sammanställning och uppföljning av lämnade rekommendationer avseende tidigare år och innevarande år: Landstingsstyrelsen, Årsrapport 2018

Granskningsår	Rekommendation	Åtgärdat			Kommentar
		Ja	Delvis	Nej	
Personal					
2015 (Projekt 10/2015) ID: 745	Kompetensförsörjning i vården Landstingsstyrelsen bör, i syfte att stärka genomförandet och få underlag för uppföljning, tydliggöra förväntade effekter av åtgärder kopplade till kompetensförsörjning.		X		Handlingsplanen utifrån kompetensförsörjningsstrategin gäller t.o.m. 31 mars 2019. Fokus i handlingsplanen är de områden som personalutskottet bedömt som de mest prioriterade att arbeta med under planens giltighetstid. I planen anges vilka aktiviteter som nämnder och styrelser ska genomföra och när när arbetet ska vara avslutat. Handlingsplanen har rioriterade. Uppföljning av aktiviteterna i handlingsplanen har genomfördts i samband med årsbokslut 2017. RLK följer enligt uppgift upp genomförandet kontinuerligt med nämnder och styrelser och redovisar enligt uppdrag till Personalutskottet. De förväntade sammantagna effekterna av flera av åtgärderna är på längre sikt, men revisionen menar att förvätningarna kring åtgärdernas resultat och effekter behöver tydliggöras för att kunna avläsa om och hur genomförda aktiviteter bidrar till övergripande mål och de mer långsiktiga effekterna. Ordinarie uppföljning i form av personalstatistik mäter inte heller den enskilda aktivitetens resultat. När handlingsplanens giltighetstid närmar sig sitt slut bör en summering göras kring vilka resultat som åstadkommits med valda aktiviteter. Rekommendationen kvarstår som delvis genomförd. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
2015 (Projekt 10/2015) ID: 746	Kompetensförsörjning i vården Landstingsstyrelsen bör säkerställa att insatser i högre grad prioriteras utifrån landstingets övergripande behov och inkluderar samtliga verksamheter.		X		Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
2018 (Projekt 7/2018) ID: 1346	Landstingsstyrelsen bör analysera verksamheternas nuläge och framtida behov av kompetensförsörjning så att väl avvägda aktiviteter kan genomföras.				Ny rekommendation. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
2018 (Projekt 7/2018) ID: 1347	Landtingsstyrelsen bör säkerställa att de åtagande som styrelsen har genom handlingsplanen och omställningsavtalen genomförs.				Ny rekommendation. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
Redovisning					
2010 Årsrapp ID: 353	Redovisning: LS bör tydliggöra att god redovisningssed ska följas och att RKR:s rekommendationer ska tillämpas i redovisningen. Avsättningen för pensioner med 700 mnkr som inte är balansgill enligt god redovisningssed bör lösas upp.			X	2019-03: Den icke korrekta balansposten består och har inte ändrats under 2018. Påverkar dock inte resultatet för 2018. Följs upp i samband med årsgranskningen 2018.

Sammanställning och uppföljning av lämnade rekommendationer avseende tidigare år och innevarande år: Landstingsstyrelsen, Årsrapport 2018

Granskningsår	Rekommendation	Åtgärdat			Kommentar
		Ja	Delvis	Nej	
Regional utveckling					
2015 Årsrapp ID: 809	Styrning av regional utveckling Regionstyrelsen bör förtydliga ansvarsfördelningen för planering, genomförande och uppföljning av Region Stockholms verksamheters bidrag till RUFS.			X	Region Stockholm är en viktig regional aktör som aktivt behöver medverka i genomförandet av regionplanen. En stor del av de områden och möjliga insatser som finns i RUFS och som kopplas till Region Stockholm som aktör ligger inom ramen för andra verksamheter än TRN vilka ytterst styrs av den samlade planeringen och prioriteringen av insatser på regionövergripande nivå. Revisionens uppföljning visar att det fortsatt inte på ett tydlig sätt går att utläsa gränsdragningen mellan TRN:s ansvar och det regionsövergripande ansvaret för planering, genomförande och uppföljning av Region Stockholms eget bidrag till genomförandet av RUFS. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
2015 Årsrapp ID: 810	Styrning av regional utveckling Regionstyrelsen bör i samråd med tillväxt- och regionplanenämnden utveckla former för hur Region Stockholms verksamheter ska bidra till målen i RUFS.		X		Revisionens uppföljning visar att TRN har lyft behovet av att regionstyrelsen i beredningen till fullmäktige förtydligar hur nämnder och bolag ska arbeta med genomförandet av RUFS 2050. Revisionen noterar att regionstyrelsen hänvisar till varje nämnds ansvar och därmed inte hörsammat det behov som har lyfts fram av TRN. Revisonen bedömer att regionstyrelsen fortsatt behöver arbeta tillsammans med TRN för att utveckla former samt ta ett samlat grepp för Region Stockholms övergripande styrning av genomförandet av RUFS såväl vad gäller planering, samordning som uppföljning av Region Stockholms verksamheters bidrag. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
2018 Delår ID: 1333	Landsbygds- och skärgårdsstrategi Landstingsstyrelsen bör tillsammans med tillväxt- och regionplanenämnden tydliggöra vilken roll landstinget har när det gäller genomförandet av landsbygds- och skärgårdsstrategin samt vilka aktörer i landstinget som löpande ska följa upp strategin.				Ny rekommendation. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
2018 Årsrapp ID: 1483	Regionstyrelsen bör i samråd med tillväxt- och regionplanenämnden utveckla former för hur Region Stockholms verksamheter ska bidra till målen i RUFS.				Ny rekommendation. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
Skydd mot otillåten påverkan					
2018 Årsrapp ID: 1486	Regionstyrelsen bör fastställa riktlinjer för förtroendevaldas säkerhet och trygghet samt säkerställa att dessa är kända av förtroendevalda inom regionen.				Ny rekommendation. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
2018 Årsrapp ID: 1488	Regionstyrelsen bör tydliggöra roll- och ansvarsfördelningen vad gäller skydd mot otillåten påverkan för styrelseledamöter som inte är politiker.				Ny rekommendation. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.

Sammanställning och uppföljning av lämnade rekommendationer avseende tidigare år och innevarande år: Landstingsstyrelsen, Årsrapport 2018

Granskningsår	Rekommendation	Åtgärdat			Kommentar
		Ja	Delvis	Nej	
Styrning av IT					
2010 (Projekt 18/2010) ID: 328	LS bör säkerställa att landstingets samtliga verksamheter involveras i de fora som bereder IT-frågor.		X		ITstrukturärendet LS 2018-0197, ”Utvecklad IT-styrning inom SLL, inriktning för fortsatt arbete” adresserar revisorernas rekommendation vilket innebär att åtgärd sker i och med genomförande av LS 2018-0197. Arbetet har fortsatt genom en ett omfattande strategiarbete i samarbete med regionens it-chefer/CIO:er. Strategin planeras beslutas i fullmäktige under 2019. En handlingsplan kommer ingå med aktiviteter för att etablera erfoderliga fora/styrgrupper för styrning av IT." Följs upp i samband med årsgranskningen 2018.
2010 (Projekt 18/2010) ID: 330	LS bör säkerställa att det genomförs regelbundna systematiska mätningar av IT-kostnaderna för hela landstinget för att kunna följa de uppnådda besparingarna inom IT i landstinget		X		2019-02: Arbete påbörjas nu med att se över finansieringsmodellen för de grundläggande it-tjänster som kommer att tillhandahållas från Fastighets- och servicenämnden. Rekrytering av it-controller pågår som kommer att ha uppföljning av it-kostnader som en av sina primära arbetsuppgifter. Följs upp i samband med delårsgranskningen 2019.
Styrning och planering av trafiken					
2013 Årsrapp ID: 385	Fastighetsstrategiska frågor Landstingsstyrelsen bör se över befintliga styrdokument för SL, trafiknämnden och landstingsstyrelsen så att dessa är samstämmiga med avseende på ansvars- och rollfördelning rörande trafikens fastighetsstrategiska frågor.	X			2019-01: Av reglemente för fastighets- och servicenämnden framgår av 1 § "Nämnden ansvarar för Region Stockholms fastighetsbestånd, med undantag för kollektivtrafikens fastigheter." Av trafiknämndens reglemente framgår att: 2 § Nämnden ska 1. svara för trafikplanering av och löpande följa upp den regionala kollektivtrafiken samt bedöma vilka åtgärder, inklusive investeringar, som är nödvändiga och effektiva för att vidmakthålla och utveckla kollektivtrafiken enligt gällande regionalt trafikförsörjningsprogram, regionplan och regional utvecklingsstrategi, 2. genomföra beslutade utbyggnader av och investeringar i kollektivtrafiksystemet, 7. sköta förvaltningen av AB Storstockholms Lokaltrafiks och Waxholms Ångfartygs AB:s avtal och tillgångar och därvid företräda bolagen i frågor hänförliga till sådan förvaltning, 9. företräda Region Stockholm i frågor om investeringar i och förvärv av anläggningar, fast och lös egendom för kollektivtrafiken. Mot bakgrund av dessa skrivningar bedöms rekommendationen vara åtgärdad.

Sammanställning och uppföljning av lämnade rekommendationer avseende tidigare år och innevarande år: Landstingsstyrelsen, Årsrapport 2018

Granskningsår	Rekommendation	Åtgärdat			Kommentar
		Ja	Delvis	Nej	
Styrning och planering av trafiken					
2016 (Projekt 3/2016) ID: 1018	Trafikplanering Landstingsstyrelsen bör i samverkan med berörda nämnder tydliggöra ansvarsfördelningen för den övergripande trafikplaneringen och trafikpolitiken.		X		ÅR 2018: Revisionen konstaterar att ansvaret för trafikplanering (exklusive kollektivtrafik) har flyttats tillbaka till TRN fr o m 2019. Revisionen kommer under 2019 följa upp om gränsdragningen nu upplevs tydlig. Vidare om, och i så fall hur, förändringen är reglerad resursmässigt samt om det finns andra behov att hantera kopplat till ansvarsförändringen. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
Upphandling					
2014 (Projekt 1/2014) ID: 452	Upphandling av IKT-infrastruktur NKS Landstingsstyrelsen bör tydliggöra hur ansvaret ska fördelas och hur intern samverkan ska ske inom landstinget för att säkerställa en aktiv uppföljning av avtalet avseende IKT-infrastruktur på NKS.		X		En ny inköpspolicy (LS 2017-1197) beslutades i maj 2018 med föreskrift bland annat om att upphandlingar, avtal och leverantörer ska följas upp systematiskt, aktivt och ändamålsenligt för att säkerställa att landstinget får rätt värde enligt avtal, att avtal efterlevs och att landstinget inte använder oseriösa leverantörer. Området uppföljning av avtal ingår i revisionens kontinuerliga arbete för kommande granskningar som bygger på en prioritering av granskningar utifrån risk- och väsentlighet. Rekommendationen härrör från en granskning 2014 och rör upphandlingar av IKT-infrastruktur till NKS, som numera är avslutade. Revisionen har bedömt att den delvis är åtgärdad. Med hänsyn till nämnda omständigheter och att revisionen kontinuerliga granskar området tas rekommendationen bort.
2014 (Projekt 13/2014) ID: 569	Landstingsstyrelsen bör med utgångspunkt i de förtydligade riktlinjerna för upphandling implementera ansvarsfördelning, arbetssätt och rutiner för att öka antalet samordnade upphandlingar av medicinteknisk utrustning (MTU).		X		2019-03: Revisionen avser att under 2019 översiktligt granska om regionens nuvarande organisation för inköp och inköpspolicy säkerställer att ansvarsfördelning, arbetssätt och rutiner verkar för att öka antalet samordnade upphandlingar av medicinteknisk utrustning (MTU). Frågorna kommer att ingå i revisionens granskning (Se revisionsplanen 2019) av hur regionstyrelsen och övriga nämnder/styrelser arbetar för att uppnå fullmäktiges mål att bli Sveriges bästa offentliga upphandlare. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.

Sammanställning och uppföljning av lämnade rekommendationer avseende tidigare år och innevarande år: Landstingsstyrelsen, Årsrapport 2018

Granskningsår	Rekommendation	Åtgärdat			Kommentar
		Ja	Delvis	Nej	
Upphandling					
2014 (Projekt 13/2014) ID: 571	Samordning och styrning av akutsjukhusens upphandlingar Landstingsstyrelsen bör säkerställa att avtalsuppföljning av exempelvis samtliga MTU-upphandlingar inom landstinget, kontinuerligt blir genomförda.		X		2019-03: Revisionen avser att under 2019 översiktligt granska hur regionens nuvarande organisation för inköp säkerställer att avtalsuppföljning av exempelvis upphandlingar av medicinteknisk utrustning inom regionen, kontinuerligt blir genomförda. Frågorna kommer att ingå i revisionens granskning (Se revisionsplanen 2019) av hur regionstyrelsen och övriga nämnder/styrelser arbetar för att uppnå fullmäktiges mål att bli Sveriges bästa offentliga upphandlare. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
2016 (Projekt 2/2016) ID: 907	Styrning och kontroll av direktupphandlingar Landstingsstyrelsen bör stärka uppföljningen av att policyn och riktlinjerna för upphandling följs, t.ex. genom att höja kvaliteten på de uppgifter som inhämtas i samband med årsbokslutet.		X		Revisionen konstaterar att ett förbättringsarbete pågår inom landstinget bland annat genom ärendet effektivare inköp och upphandling (LS 2017-0513). En inköpspolicy har beslutats under 2018 och organisations-förändringar har genomförts. Frågorna kommer att ingå i revisionens granskning (Se revisionsplanen 2019) av hur regionstyrelsen och övriga nämnder/styrelser arbetar för att uppnå fullmäktiges mål att bli Sveriges bästa offentliga upphandlare. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
2016 (Projekt 2/2016) ID: 908	Styrning och kontroll av direktupphandlingar Landstingsstyrelsen bör i ett systematiskt förbättringsarbete utarbeta riktlinjer och verktyg för uppföljning som syftar till att minska risken för överträdelser av upphandlingslagstiftningen.		X		Revisionen konstaterar att ett förbättringsarbete pågår inom landstinget bland annat genom ärendet effektivare inköp och upphandling (LS 2017-0513). En inköpspolicy har beslutats under 2018 och organisations-förändringar har genomförts. Frågorna som rekommendationen berör kommer att ingå i revisionens granskning (Se revisionsplanen 2019) av hur regionstyrelsen och övriga nämnder/styrelser arbetar för att uppnå fullmäktiges mål att bli Sveriges bästa offentliga upphandlare. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
2017 (Projekt 5/2017) ID: 1102	Affärsmässighet i upphandlingsprocessen Landstingsstyrelsen bör säkerställa att upphandlingar påbörjas i så god tid att rimliga möjligheter ges att genomföra alla delar av upphandlings-processen affärsmässigt och i enlighet med styrdokument.				Revisionen konstaterar att ett förbättringsarbete pågår inom landstinget bland annat genom ärendet effektivare inköp och upphandling (LS 2017-0513). En inköpspolicy har beslutats under 2018 och organisations-förändringar har genomförts. Frågorna som rekommendationen berör kommer att ingå i revisionens granskning (Se revisionsplanen 2019) av hur regionstyrelsen och övriga nämnder/styrelser arbetar för att uppnå fullmäktiges mål att bli Sveriges bästa offentliga upphandlare. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.

Sammanställning och uppföljning av lämnade rekommendationer avseende tidigare år och innevarande år: Landstingsstyrelsen, Årsrapport 2018

Granskningsår	Rekommendation	Åtgärdat			Kommentar
		Ja	Delvis	Nej	
Upphandling					
2017 (Projekt 5/2017) ID: 1103	Affärsmässighet i upphandlingsprocessen Landstingsstyrelsen bör säkerställa att rutiner och arbetssätt finns för att genomföra systematiska utvärderingar av genomförda upphandlingar i syfte att kontinuerligt utveckla upphandlingsprocessen.				Revisionen konstaterar att ett förbättringsarbete pågår inom landstinget bland annat genom ärendet effektivare inköp och upphandling (LS 2017-0513). En inköpspolicy har beslutats under 2018 och organisations-förändringar har genomförts. Frågorna som rekommendationen berör kommer att ingå i revisionens granskning (Se revisionsplanen 2019) av hur regionstyrelsen och övriga nämnder/styrelser arbetar för att uppnå fullmäktiges mål att bli Sveriges bästa offentliga upphandlare. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
2017 (Projekt 5/2017) ID: 1104	Affärsmässighet i upphandlingsprocessen Landstingsstyrelsen bör säkerställa att det finns egna system som källa för uppgifter om genomförda köp, t.ex. totala upphandlingsvolymer, kostnader, köpmönster i syfte att ge förutsättningar för strategiska affärsmässiga över väganden.				Revisionen konstaterar att ett förbättringsarbete pågår inom landstinget bland annat genom ärendet effektivare inköp och upphandling (LS 2017-0513). En inköpspolicy har beslutats under 2018 och organisations-förändringar har genomförts. Frågorna som rekommendationen berör kommer att ingå i revisionens granskning (Se revisionsplanen 2019) av hur regionstyrelsen och övriga nämnder/styrelser arbetar för att uppnå fullmäktiges mål att bli Sveriges bästa offentliga upphandlare. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
Verksamhetsstyrning					
2014 Årsrapp ID: 590	Verksamhetsstyrning - målstyrning Landstingsstyrelsen bör vidareutveckla indikatorer för måluppfyllelse för att i högre utsträckning ge en mer täckande bild samt utveckla analys av utfallet på indikatorerna för att få tillfredsställande underlag för bedömning av om fullmäktiges övergripande mål är uppnådda.		X		Inom landstingsstyrelsen pågår ett kontinuerligt arbete kring utveckling av mål och indikatorer. Revisionen bedömer dock att ytterligare utveckling behövs när det gäller formulering av mätbara indikatorer eller indikatorer som bättre svarar mot det övergripande målet. Följs upp i samband med delårsgranskningen 2019.
2016 Delår ID: 890	Verksamhetsstyrning - uppdrag Landstingsstyrelsen bör i underlaget till fullmäktiges budgetbeslut tydliggöra vad som är specifika uppdrag till respektive nämnd och som i så fall ska återrapporteras.		X		Budget 2018 pekar tydligt ut fullmäktiges givna uppdrag och målkoppling av uppdragen har skett under året. I budget 2019 återgår formen till löptext för uppdrag, vilket otydliggör vilka de är. Uppdragen behöver fortsatt förtydligas när återrapportering ska ske. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
Ägarstyrning					
2018 (Projekt 5/2018) ID: 1353	Landstingsstyrelsen bör i styrdokument tydliggöra - ansvaret för ägarstyrningen av moderbolaget LISAB - ansvaret för specifika ägardirektiv för LISAB:s dotterbolag - ägarstyrningen av SL och WÅAB				Ny rekommendation. Följs upp i samband med delårsgranskningen 2019.

Sammanställning och uppföljning av lämnade rekommendationer avseende tidigare år och innevarande år: Landstingsstyrelsen, Årsrapport 2018

Granskningsår	Rekommendation	Åtgärdat			Kommentar
		Ja	Delvis	Nej	
Ägarstyrning					
2018 (Projekt 5/2018) ID: 1354	Landstingsstyrelsen bör i beredningen av ändrade ägardirektiv tydligare ange mål och strategisk inriktning för respektive bolag				Ny rekommendation. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
2018 (Projekt 5/2018) ID: 1355	Landstingsstyrelsen bör tydliggöra ägarrepresentanternas uppdrag och roll samt ange hur uppdraget ska återrapporteras.				Ny rekommendation. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
2018 (Projekt 5/2018) ID: 1356	Landstingsstyrelsen bör i sin roll som ägare och genom utskott ta ett aktivt ansvar i styrning och uppföljning av SL och förvaltningar i bolagsliknande former.				Ny rekommendation. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
2018 Årsrapp ID: 1482	Regionstyrelsen bör komplettera ägarpolicy och bolagsstyrningsprinciper med generella principer för hur delägda bolag ska styras.				Ny rekommendation. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.

BEDÖMNINGSMÅL OCH BEDÖMNINGSKRITERIER FÖR 2018

Ekonomiskt och verksamhetsmässigt resultat

Nämnden/styrelsen har uppnått fullmäktiges mål samt följt de beslut, riktlinjer och föreskrifter som gäller för verksamheten. Verksamhetens resultat och resurser står i ett rimligt förhållande till varandra.

Bedömningsmål:

1. Nämnden/styrelsen har uppnått fullmäktiges resultatkrav och övriga ekonomiska mål.

2. Nämnden/styrelsen har uppnått fullmäktiges mål för verksamheten och genomfört tilldelade uppdrag.

3. Nämndens/styrelsens verksamhet har bedrivits i enlighet med för verksamheten gällande lagar, föreskrifter, riktlinjer m.m.

Bedömningskriterier:

Tillfredsställande
Bedömningsmålen bedöms i allt väsentligt vara uppfyllda. Avvikelser kan förekomma.

Inte helt tillfredsställande
Bedömningsmålen bedöms delvis vara uppfyllda. Det finns större och/eller flera avvikelser.

Otillfredsställande
Bedömningsmålen bedöms inte vara uppfyllda. Det finns allvarliga avvikelser som måste åtgärdas snarast.
Kommentar: Avvikelserna är så stora att frågan om anmärkning eller avstyrkt ansvarsfrihet bör prövas.

Intern styrning och kontroll

Nämnden/styrelsen ansvarar för att det finns en intern styrning och kontroll som med rimlig grad av säkerhet leder till måluppfyllelse, effektiv verksamhet och regelefterlevnad.

Bedömningsmål:

1. Nämnden/styrelsen har fastställt en organisation med tydlig fördelning av ansvar och befogenheter.

2. Nämnden/styrelsen har i budget/verksamhetsplan fastställt ekonomiska och verksamhetsmässiga mål i linje med fullmäktiges mål och övriga uppdrag. Målen är mätbara/uppföljningsbara.

3. Nämnden/styrelsen har riktlinjer och rutiner för väsentliga områden för att säkerställa att verksamhetens uppdrag och mål uppnås samt att lagar, föreskrifter m.m. följs.

4. Nämnden/styrelsen har genomfört en riskanalys som identifierar, värderar och prioriterar väsentliga risker. Nämnden/ styrelsen har i en internkontrollplan fastställt vilka åtgärder/ kontroller som ska hantera prioriterade risker.

5. Nämnden/styrelsen följer kontinuerligt och systematiskt upp ekonomi och verksamhet, såväl för verksamhet i egen regi som för sådan som uppdragits åt annan att utföra, analyserar väsentliga avvikelser samt vidtar åtgärder vid behov.

6. Nämnden/styrelsen har ett informations- och kommunikationssystem som stödjer styrning, kontroll och uppföljning av verksamheten.

7. Nämndens/styrelsens rapportering ger en rättvisande och tillförlitlig information om ekonomi och verksamhet.

Bedömningskriterier

Tillräcklig
Bedömningsmålen bedöms i allt väsentligt vara uppfyllda. Avvikelser kan förekomma.

Inte helt tillräcklig
Bedömningsmålen bedöms delvis vara uppfyllda. Det finns större och/eller flera avvikelser.

Otillräcklig
Bedömningsmålen bedöms inte vara uppfyllda. Det finns allvarliga avvikelser som måste åtgärdas snarast.
Kommentar: Avvikelserna är så stora att frågan om anmärkning eller avstyrkt ansvarsfrihet bör prövas.

Räkenskaper

Nämndens/styrelsens redovisning är upprättad i enlighet med lagstiftning och god redovisningssed så att räkenskaperna ger en rättvisande bild av resultat och ställning och kan ligga till grund för styrning, ledning, uppföljning och kontroll av den verksamhet som bedrivs.

Bedömningsmål:

1. Nämndens/styrelsens räkenskaper är upprättade i enlighet med den kommunala redovisningslagen, god redovisningssed samt landstingets regler och anvisningar.

2. Nämndens/styrelsens delårsrapport och årsbokslut/årsredovisning ger en rättvisande bild av resultat och ställning.

Bedömningskriterier:

Rättvisande
Räkenskaperna uppfyller i allt väsentligt bedömningsmålen. Avvikelser kan förekomma. Eventuella värderings-, klassificerings- och/eller upplysningsfel är inte av sådan karaktär att de väsentligen påverkar bilden av nämndens/styrelsens resultat och ställning.

Inte rättvisande
Räkenskaperna innehåller allvarliga avvikelser i förhållande till bedömningsmålen.
Kommentar: Avvikelserna är så stora att frågan om anmärkning eller avstyrkt ansvarsfrihet bör prövas.

Slutlig bedömning av nämnder/förvaltningar 2018

Nämnd/förvaltning	Ekonomiskt och verksamhetsmässigt resultat	Intern styrning och kontroll	Räkenskaper
Landstingsstyrelsen	**Inte helt tillfredsställande**	**Inte helt tillräcklig**	**Rättvisande**
Hälso- och sjukvårds-nämnden	**Tillfredsställande**	**Inte helt tillräcklig**	**Rättvisande**
Karolinska Universitets-sjukhuset	**Otillfredsställande**	**Otillräcklig**	**Rättvisande**
Kulturnämnden	**Tillfredsställande**	**Tillräcklig**	**Rättvisande**
Patientnämnden	**Tillfredsställande**	**Tillräcklig**	**Rättvisande**
Stockholms läns sjukvårdsområde	**Tillfredsställande**	**Inte helt tillräcklig**	**Rättvisande**
Trafiknämnden*	**Tillfredsställande**	**Inte helt tillräcklig**	**Rättvisande**
Tillväxt- och region-planenämnden	**Tillfredsställande**	**Tillräcklig**	**Rättvisande**

Slutlig bedömning av styrelser/bolag 2018

Styrelser/bolag	Ekonomiskt och verksamhetsmässigt resultat	Intern styrning och kontroll	Räkenskaper
Ambulanssjukvården i Storstockholm AB	**Inte helt tillfredsställande**	**Tillräcklig**	**Rättvisande**
Danderyds Sjukhus AB	**Inte helt tillfredsställande**	**Tillräcklig**	**Rättvisande**
Folktandvården Stockholms län AB	**Tillfredsställande**	**Tillräcklig**	**Rättvisande**
AB Stockholms läns landstings Internfinans	**Tillfredsställande**	**Tillräcklig**	**Rättvisande**
Landstingshuset i Stockholm AB *	**E.T.**	**Inte helt tillräcklig**	**Rättvisande**
Locum AB	**Tillfredsställande**	**Tillräcklig**	**Rättvisande**
MediCarrier AB	**Tillfredsställande**	**Tillräcklig**	**Rättvisande**
S:t Eriks ögonsjukhus AB	**Tillfredsställande**	**Tillräcklig**	**Rättvisande**
Stockholm Care AB	**Inte helt tillfredsställande**	**Tillräcklig**	**Rättvisande**
AB Storstockholms Lokaltrafik	**Tillfredsställande**	**Inte helt tillräcklig**	**Rättvisande**
Södersjukhuset AB	**Tillfredsställande**	**Tillräcklig**	**Rättvisande**
Södertälje Sjukhus AB	**Tillfredsställande**	**Tillräcklig**	**Rättvisande**
Waxholms Ångfartygs AB	**Tillfredsställande**	**Inte helt tillräcklig**	**Rättvisande**

** För Landstingshuset i Stockholm AB lämnas ingen bedömning avseende området ekonomiskt- och verksamhetsmässigt resultat med anledning av att bolaget inte har några anställda och att styrelsen för bolaget har begränsade möjligheter att styra det ekonomiska resultatet.*

§ 29
Yttrande över landstingsrevisorernas delrapport 2018 för landstingsstyrelsen

LS 2018-1160

Ärendebeskrivning
Landstingsrevisorerna har överlämnat delrapport 2018 till landstingsstyrelsen för yttrande.

Beslutsunderlag
Regiondirektörens tjänsteutlåtande
Landstingsrevisorernas delrapport 2018 för landstingsstyrelsen

Yrkanden
Ordföranden Irene Svenonius (M) yrkar bifall till förslag i regionrådsberedningens skrivelse den 6 februari 2019.

Beslut
Regionstyrelsen beslutar följande.

Yttrandet över landstingsrevisorernas delrapport 2018 för landstingsstyrelsen i enlighet med landstingsdirektörens tjänsteutlåtande överlämnas till landstingsrevisorerna.

Särskilt uttalande
Anna Sehlin (V) anmäler särskilt uttalande från V-ledamöterna.
Gabriel Kroon (SD) anmäler särskilt uttalande från SD-ledamöterna.

Expedieras till
Akten

SÄRSKILT UTTALANDE

Stockholms läns landsting

REGIONSTYRELSEN

2019-02-19

Vänsterpartiet

Ärende nr 5
LS 2018-1160

Landstingsrevisorernas delrapport 2018 för landstingsstyrelsen

Landstingsrevisorerna bedömer att delårsrapporten per augusti 2018 är förenlig med de finansiella mål som fullmäktige beslutat om för 2018. Landstingsrevisorerna kan inte bedöma det verksamhetsmässiga resultat per augusti 2018 då endast delar av de övergripande målen rapporterats. Det är allvarligt att de övergripande målen inte rapporterats, hur ska vi då veta om verksamheterna nått sina resultat? Vi hoppas på bättre rapportering och uppföljning framöver och tolkar regiondirektörens och regionrådsberedningens svar som att frågan adresserats.

SÄRSKILT UTTALANDE
2019-02-19

LS 2017-1160

Regionstyrelsen
5

Sverigedemokraterna

Landstingsrevisorernas delrapport 2018 för landstingsstyrelsen

Sverigedemokraterna välkomnar landstingsrevisorernas granskningsrapport av landstingsstyrelsens delårsrapport för 2018.

Däremot reagerar vi på Landstingsrevisorerna kritik om att inte kunna bedöma det verksamhetsmässiga resultat per augusti 2018, då endast delar av de övergripande målen rapporteras. Därutöver är det problematiskt att landstingsrevisionerna uppfattar att landstingsstyrelsen (nu: Regionstyrelsen) bedömning av att *fyra av de sju övergripande målen kommer att uppnås* – är svår att bedöma för externa parter.

Vi är positiva till att den styrande majoriteten anser att den förändrade organisationen i samband med budget 2019 kommer att åtgärda påpekade brister i bedömningsunderlaget och inväntar därmed kommande utvärderingar av den nya organisationen.

Regionrådsberedningen

SKRIVELSE
2019-02-06

LS 2018-1160

Regionstyrelsen

Yttrande över landstingsrevisorernas delrapport 2018 för landstingsstyrelsen

Föredragande regionråd: Irene Svenonius

Ärendebeskrivning

Landstingsrevisorerna har överlämnat delrapport 2018 till regionstyrelsen för yttrande.

Förslag till beslut

Regionrådsberedningen föreslår att regionstyrelsen beslutar följande.

Yttrandet över landstingsrevisorernas delrapport 2018 för landstingsstyrelsen i enlighet med landstingsdirektörens tjänsteutlåtande överlämnas till landstingsrevisorerna.

Regionrådsberedningens motivering

Landstingsrevisorernas granskningsarbete är värdefullt för regionstyrelsen. Delrapporten är en viktig och återkommande avstämningspunkt i det ständiga förbättringsarbetet inom Region Stockholm. Rapporten innehåller sex nya rekommendationer av totalt 103 stycken.

Den fortsatt stabila ekonomin är en förutsättning för utbyggd kollektivtrafik och god tillgänglighet inom hälso- och sjukvård. Region Stockholm har bland Sveriges kortaste vårdköer och nöjda resenärer i världens näst bästa kollektivtrafik, efter Hong Kong.

Regionstyrelsen instämmer i regiondirektörens tjänsteutlåtande, men vill tillägga följande:

Landstingsrevisorerna bedömer regionens ekonomiska resultat som förenligt med de finansiella mål fullmäktige beslutat om för 2018. Det

verksamhetsmässiga resultatet kan inte bedömas per augusti enligt revisorerna då endast delar av de övergripande målen rapporteras. Liksom tidigare påpekar revisorerna behovet av en översyn av fullmäktiges mål. I Budget 2019 för Region Stockholm förstärks och tydliggörs målstyrningen. Målen bryts även ned på nämnds- och bolagsnivå. Fullmäktige ger ett uppdrag till regionstyrelsen att ta fram delvis nya indikatorer och målvärden för fullmäktiges mål. Utvecklingsarbetet kommer att pågå under 2019.

I Budget 2019 för Region Stockholm, samt i styrdokument för den nya nämndstrukturen, tydliggörs förutsättningarna för nämnder som drivs i bolagsliknande form. Fullmäktige beslutar inte längre om ägardirektiv för dessa nämnder utan om nya, tydligare, reglementen. De utförare som bedrivs i nämndform har därmed bättre förutsättningar att följa kommunallagen. Vidare ges tydligare styrning för nämnder - och bolag - i Budget 2019 för Region Stockholm. Resultatkraven på de utförare som bedrivs i nämndform kvarstår och beräknas enligt samma principer som för de utförare som bedrivs i aktiebolagsform. Det innebär att kraven på våra utförare i egen regi ställs utifrån samma förutsättningar oavsett driftsform.

I rapporten beskrivs även en oro för den långsiktiga ekonomiska utvecklingen. Det kan konstateras att Region Stockholm framhålls av Sveriges Kommuner och Landsting som den region i landet som haft bäst ordning och reda och bäst marginaler i ekonomin under en lång följd av år. Det är avgörande att både hålla kostnadsutvecklingen på en nivå som ekonomin tål långsiktigt och tydligt prioritera vad resurserna ska användas till. Arbetet med Effektivare landsting ska leda till att minst 2 miljarder kronor frigörs under fyra år genom minskade kostnader för administration, lokaler, konsulter och genom att bli Sveriges bästa offentliga inköpare. Region Stockholm måste vända på alla stenar för att hålla kostnadsutvecklingen nere. Det blir än viktigare framöver när regionens tillväxt avtar och regeringen fortsatt nedprioriterar Stockholmsregionen vad gäller statliga infrastrukturinvesteringar och tar dess roll som tillväxtmotor för riket för given.

I Budget 2019 för Region Stockholm införs ett nytt mål; att frigöra skattemedel till kärnverksamhet. Detta ska genomsyra hela Region Stockholms verksamhet.

I rapporten lämnar revisorerna sex nya rekommendationer.

Rekommendationerna omfattar ansvar och befogenheter för kunskapsstyrning och läkemedelskommittén, riktlinjer och uppföljning av

bidrag, Region Stockholms roll i genomförandet av landsbygds och skärgårdsstrategin, måluppföljning samt publicering av finansiella rapporter.

Flera av de nya rekommendationerna omhändertas i reglemente för den nya nämndstrukturen samt i Budget 2019 för Region Stockholm. Därutöver pågår arbete, eller ska arbete påbörjas, med de punkter som inte åtgärdas i reglemente eller Budget 2019 för Region Stockholm.

Beslutsunderlag

Regiondirektörens tjänsteutlåtande
Landstingsrevisorernas delrapport 2018 för landstingsstyrelsen

Irene Svenonius

Region Stockholm
Regionledningskontoret
SLL Ekonomi
Mikael Löwenhielm

TJÄNSTEUTLÅTANDE LS 2018-1160
2019-01-14

Regionstyrelsen

Yttrande över landstingsrevisorernas delrapport 2018 för landstingsstyrelsen

Ärendebeskrivning
Landstingsrevisorerna har överlämnat delrapport 2018 till landstingsstyrelsen för yttrande.

Beslutsunderlag
Regiondirektörens tjänsteutlåtande
Landstingsrevisorernas delrapport 2018 för landstingsstyrelsen

Förslag till beslut
Regionrådsberedningen föreslår att regionstyrelsen beslutar följande.

> Yttrandet över landstingsrevisorernas delrapport 2018 för landstingsstyrelsen i enlighet med landstingsdirektörens tjänsteutlåtande överlämnas till landstingsrevisorerna.

Förvaltningens förslag och motivering
Sammanfattning
Landstingsrevisorerna bedömer att resultatet i landstingsstyrelsens delårsrapport per augusti 2018 är förenligt med de finansiella mål som fullmäktige beslutat om för 2018. Landstingsrevisorerna kan inte bedöma det verksamhetsmässiga resultat per augusti 2018, då endast delar av de övergripande målen rapporteras. Landstingsrevisorerna bedömer att det inte framkommit några omständigheter som tyder på att delårsrapporten inte, i allt väsentligt, är upprättad i enlighet med lagen om kommunal redovisning och god redovisningssed.

Landstingsrevisorernas kontinuerliga granskning är en viktig del i landstingets förbättringsarbete. Många av revisorernas synpunkter ligger i linje med det arbete som redan bedrivits med anledning av det uppdrag om effektiv ledning, styrning och uppföljning inom Stockholms läns landsting

som landstingsstyrelsen gav till landstingsdirektören den 31 januari 2017, LS 2017-0180.

Förvaltningen kommenterar i det följande de nya rekommendationer som landstingsrevisorerna lämnar i delrapport 2018.

Bakgrund
Landstingsrevisorerna granskar och prövar om verksamheten bedrivs på ett ändamålsenligt och från ekonomisk synpunkt tillfredsställande sätt, om räkenskaperna är rättvisande och om den interna styrningen och kontrollen är tillräcklig. I revisorernas uppdrag ingår även att granska hur landstingsstyrelsen fullgör sin uppsikt samt hur styrelsen leder och samordnar förvaltningen av landstingets angelägenheter. En annan del i granskningen är landstingsstyrelsens beredning av ärenden till fullmäktige.

Revisorerna har även uppdraget att bedöma om resultatet i delårsrapporten per den 31 augusti 2018 är förenlig med de mål fullmäktige beslutat om. Bedömningen avser mål och riktlinjer som är av betydelse för en god ekonomisk hushållning.

Landstingsrevisorerna bedömer att resultatet i landstingsstyrelsens delårsrapport per augusti 2018 är förenligt med de finansiella mål som fullmäktige beslutat om för 2018. Landstingsrevisorerna kan inte bedöma det verksamhetsmässiga resultat per augusti 2018, då endast delar av de övergripande målen rapporteras. Landstingsrevisorerna bedömer att det inte framkommit några omständigheter som tyder på att delårsrapporten inte, i allt väsentligt, är upprättad i enlighet med lagen om kommunal redovisning och god redovisningssed.

Av landstingsrevisorernas delrapport 2018 framgår granskningsresultatet för landstingsstyrelsens verksamheter, landstingsstyrelsens förvaltning, skadekontot, landstingsfastigheter Stockholm och koncernfinansiering. Delrapporten innehåller även rekommendationer som kvarstår från tidigare årsrapporter, delrapporter och projektrapporter. I delrapporten 2018 lämnar revisorerna totalt 103 rekommendationer varav sex rekommendationer är nya.

Förvaltningen bedömer att av de 103 rekommendationerna har 32 åtgärdats. Av de rekommendationer som återstår har åtgärder vidtagits för 62 av rekommendationerna, vilka bedöms som delvis åtgärdade. Nio rekommendationer har ännu inte hanterats.

Utöver de rekommendationer som framgår av delrapporten har landstingsrevisorerna lämnat fem rekommendationer i projektrapport 1/2018, Förutsättningar för klinisk forskning – en granskning i samverkan mellan revisionen i Stockholms läns landsting och internrevisionen vid Karolinska Institutet. För dessa rekommendationer har landstingsstyrelsen lämnat yttrande enligt beslut LS 2018-0576.

Sammanställning över landstingsrevisorernas rekommendationer till landstingsstyrelsen och landstingsstyrelsens förvaltning

År	Rapport (ursprung)	Återstående rekommendationer	Åtgärdat enligt förvaltningen
2010	Projektrapporter	2	-
	Årsrapport	1	-
2013	Projektrapporter	2	2
	Årsrapport	1	-
2014	Projektrapporter	8	2
	Årsrapport	5	2
2015	Projektrapporter	8	3
	Del- och årsrapport	4	2
2016	Projektrapporter	15	3
	Del- och årsrapport	17	7
2017	Projektrapporter	9	-
	Del- och årsrapport	25	8
2018	Projektrapport	5	*
	Delrapport	6	3
	Totalt	**108**	**32**

* Landstingsstyrelsens yttrande, LS 2018-0576.

Överväganden

Landstingsrevisorernas kontinuerliga granskning är en viktig del i landstingets förbättringsarbete. Många av revisorernas synpunkter ligger i linje med det arbete som redan bedrivits med anledning av det uppdrag om effektiv ledning, styrning och uppföljning inom Stockholms läns landsting som landstingsstyrelsen gav till landstingsdirektören den 31 januari 2017, LS 2017-0180.

Förvaltningen kommenterar i det följande de nya rekommendationer som landstingsrevisorerna lämnar i delrapporten 2018.

Ansvar och befogenheter
Landstingsrevisorerna lämnar i delrapporten följande ny rekommendation:

- Landstingsstyrelsen bör komplettera reglemente för landstingsstyrelse och nämnder så att hälso- och sjukvårdsnämndens ansvar för kunskapsstyrning och läkemedelskommittén framgår.

Kommentar: Förslag till nytt reglemente har beslutats av landstingsfullmäktige i december 2018, där det regleras som ett ansvar för vårdens kunskapsstyrningsnämnd.

Intern kontroll
Landstingsrevisorerna lämnar i delrapporten följande nya rekommendationer:

- Landstingsstyrelsen bör besluta om uppdaterade riktlinjer för bidrag till organisationer som företräder personer med funktionsnedsättning.
- Landstingsstyrelsen bör efterfråga uppföljningen av intressepolitiska bidrag.

Kommentar: En översyn ska påbörjas när nya bidragsgruppen tillträder. Bidragsgruppen består av politiker från de partier som är representerade i fullmäktige. De nya riktlinjerna kommer därefter beslutas av regionstyrelsen.

Bidragsguppen bjuder in de största organisationerna till en diskussion om deras verksamhet och hur bidraget från Region Stockholm används. I samband med att organisationerna lämnar in ansökan om bidrag för 2020, den 31 maj 2019, görs också en uppföljning av tidigare års verksamhet, vilket kommer att återrapporteras till regionstyrelsen.

Regional utveckling

- Landstingsstyrelsen bör tillsammans med tillväxt- och regionplanenämnden tydliggöra vilken roll landstinget har när det gäller genomförandet av landsbygds- och skärgårdsstrategin, samt vilka aktörer i landstinget som löpande ska följa upp strategin.

Kommentar: Ansvaret för landsbygds- och skärgårdsstrategin ligger på tillväxt- och regionplanenämnden. Enligt landstingsstyrelsens förslag till budget för 2019 ska ett genomförandedokument tas fram under 2019, där

relevanta aktörer involveras i arbetet med prioriteringar av de viktigaste insatsområdena.

Verksamhetsstyrning

- Ledningen bör i de anvisningar som ges om hur målen ska följas upp och återrapporteras säkerställa att styrelsen och fullmäktige kan ges en heltäckande bild.

Kommentar: Under 2018 har mätbarheten kring indikatorerna ökat. I landstingsstyrelsens förslag till budget 2019, som beslutats av landstingsfullmäktige den 11-12 december 2018, har målen för Region Stockholm omarbetats och regionstyrelsen får ett uppdrag kring utvecklingen av indikatorer. Arbetet kommer att genomföras under 2019 och kommer ta hänsyn till revisionens synpunkter.

Ekonomistyrning

- Ledningen bör tillsammans med ledningen för Internfinans ta fram skriftliga rutiner för publicering av finansiella rapporter där tidplan, ansvar och roller framgår för att säkerställa att lagar och regelverks som omfattar kreditfaciliteterna efterlevs.

Kommentar: Arbetet med att ta fram en rutin för publicering av finansiella rapporter har påbörjats och dialog har förts med Internfinans. Planen är att ta fram en rutin kopplat till ärendehanteringsprocessen för den ekonomiska rapporteringen i regionen, som även kommer samordnas med lagkrav och regler kring finansiell rapportering. Rutinen införs till tertialbokslutet 2019.

Ekonomiska konsekvenser
Beslutet medför inga ekonomiska konsekvenser.

Carina Lundberg Uudelepp
Regiondirektör

Henrik Gaunitz
Ekonomidirektör

Beslutsexpediering:
Akt

Godkänd av Carina Lundberg Uudelepp, 2019-01-14

Landstingsrevisorerna
STOCKHOLMS LÄNS LANDSTING

LS 2018-1160

RK 2018-0037

Revisorsgrupp I

Landstingsfullmäktige i Stockholms läns landsting

Revisorernas bedömning av delårsrapport 2018 för Stockholms läns landsting

Vi av fullmäktige utsedda revisorer har uppdraget att bedöma om resultatet i delårsrapporten per den 31 augusti 2018 är förenligt med de mål fullmäktige beslutat om. Bedömningen avser mål och riktlinjer som är av betydelse för en god ekonomisk hushållning, såväl finansiella som för verksamheten. Revisorernas bedömning ska biläggas delårsrapporten inför fullmäktiges behandling den 20 november 2018.

Vår bedömning är baserad på en översiktlig granskning av delårsrapporten, inriktad på övergripande analys och inte på detaljer i redovisningen. Granskningen har utförts enligt god revisionssed i kommunal verksamhet. Granskningen har presenterats i Delrapport 2018 för Landstingsstyrelsen (RK 2018-0037).

Delårsrapporten för Stockholms läns landsting visar ett positivt resultat på 3 435 mnkr inklusive engångsposter. Motsvarande period 2017 redovisades ett positivt resultat på 2 714 mnkr.

Landstingsstyrelsen prognostiserar årets resultat till 1 220 mnkr. Prognosen justerad för omställningskostnader avseende framtidens hälso- och sjukvård och för realisationsvinster visar ett resultat på 1 406 mnkr, vilket är 1 144 mnkr högre än av fullmäktige fastställt resultatkrav. Den positiva avvikelsen är till stor del hänförbar till högre intäkter, bland annat de samlade skatteintäkterna och lägre finansiella kostnader än budgeterat.

Landstingsstyrelsen bedömer att målet om en ekonomi i balans kommer att nås för 2018. Vi vill dock framhålla att det på längre sikt kan bli svårt att uppnå målet, framför allt mot bakgrund av att skatteintäkterna beräknas utvecklas i en lägre takt än hittills samtidigt som kapital- och pensionskostnaderna kommer att ta en allt större del av det ekonomiska utrymmet i anspråk.

Vi menar att landstingsstyrelsens prognos att fyra av de sju övergripande målen kommer att uppnås i vissa fall är svår att bedöma. Detta eftersom det inte framgår vilka grunder prognosen för en del mål bygger på. Vi konstaterar vidare, liksom tidigare, att principerna för att bedöma när ett övergripande respektive nedbrutet mål uppnåtts behöver ses över. Det finns också behov av att utveckla ytterligare indikatorer för att få en mer heltäckande bild av målen och måluppfyllelsen.

Landstingsrevisorerna
Box 22230
104 22 Stockholm

Telefon: 08-737 25 00
E-post: landstingsrevisorerna.rev@sll.se

Säte: Stockholm
Org.nr: 23 21 00 - 0016
www.sll.se/rev

Besöksadress: Hantverkargatan 25 B. T-bana Rådhuset

Vår samlade bedömning är att resultatet i landstingsstyrelsens delårsrapport är förenligt med de finansiella mål som fullmäktige beslutat om för 2018. Vi kan däremot inte bedöma det verksamhetsmässiga resultatet per augusti 2018 då endast delar av de övergripande målen rapporteras. Det har inte framkommit några omständigheter som tyder på att delårsrapporten inte, i allt väsentligt, är upprättad i enlighet med lagen om kommunal redovisning och god redovisningssed.

Stockholm 2018-11-13

Kenneth Strömberg

Lena Cronvall Morén

Lars Bergstig

Karin Brodin

Joakim Jonsson

Michael Stjernström

Erik Wallin

Vad gör Landstingsrevisorerna?

Landstingsrevisorerna granskar den verksamhet som bedrivs av landstingets nämnder och bolagsstyrelser. Revisionsuppdraget är det största inom kommunal verksamhet.

Att vara revisor är ett förtroendeuppdrag vars syfte är att med oberoende, saklighet och integritet främja, granska och bedöma verksamheten. Den övergripande uppgiften för revisorerna är att granska hur nämnder och styrelser tar sitt ansvar. De förtroendevalda revisorerna är fullmäktiges och ytterst medborgarnas instrument för den demokratiska kontrollen. De har därmed en viktig funktion i den lokala självstyrelsen.

Ledamöter i nämnder och styrelser ansvarar inför fullmäktige för hur de själva, anställda och uppdragstagare genomför verksamheten. I ansvaret ingår att genomföra en ändamålsenlig verksamhet utifrån fullmäktiges mål, beslut och riktlinjer samt de föreskrifter som gäller för verksamheten, på ett ekonomiskt tillfredsställande sätt och med en tillräcklig intern kontroll samt att upprätta rättvisande räkenskaper.

I årsrapporter för nämnder och styrelser sammanfattar revisionskontoret den granskning som genomförts under det gångna året. Verksamhetsrevisionen redovisas löpande i projektrapporter. Publikationerna finns på Landstingsrevisorernas hemsida www.sll.se/rev. De kan också beställas från revisionskontoret. Det går även att prenumerera på Landstingsrevisorernas nyhetsbrev Nytt från landstingsrevisionen genom att anmäla intresse via e-postmeddelande till landstingsrevisorerna.rev@sll.se.

Landstingsrevisorerna
STOCKHOLMS LÄNS LANDSTING

Postadress: Box 22230, 104 22 Stockholm
Besöksadress: Hantverkargatan 25 b (T-bana Rådhuset)
Telefon: 08-737 25 00
E-post: landstingsrevisorerna.rev@sll.se
Hemsida: www.sll.se/rev
Org.nr: 232100-0016

Sammanställning över lämnade rekommendationer för Landstingsstyrelsen, Årsrapport 2018

Gransk-ningsår	Rekommendation	Åtgärdat			Kommentar
		Ja	Del-vis	Nej	
Dataskyddsförordningen					
2018 Årsrapp ID: 1496	Regionledningskontoret bör vidta åtgärder så kvarvarande projektmål genomförs och effektmål uppnås i såväl det övergripande som i det lokala perspektivet.				Ny rekommendation. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
2018 Årsrapp ID: 1497	Regionledningskontoret bör inventera och förteckna samtliga personuppgiftsbehandlingar.				Ny rekommendation. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
Ekonomistyrning					
2018 Delår ID: 1337	Ledningen bör tillsammasn med ledningen för Internfinans ta fram skriftliga rutier för publicering av finansiella rapporter där tidplan, ansvar och roller framgår för att säkerställa att lagar och regelverks som omfattar kreditfaliciteterna efterlevs.				Ny rekommendation Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
Ersättning till förtroendevalda					
2018 Årsrapp ID: 1493	Regionledningskontoret bör införa kontroller före och efter utbetalning som säkerställer att rätt arvode/ersättning betalas ut.				Ny rekommendation. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
2018 Årsrapp ID: 1494	Regionledningskontoret bör se till att underlag/kvitto alltid lämnas in vid ersättning för resa.				Ny rekommendation. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
Fastighetsförsäljningar					
2017 Årsrapp ID: 1245	Landstingsstyrelsens förvaltning bör genomföra en översyn av handboken för fastighetsförsäljningar i syfte att tydliggöra definitioner, behovet av riskanalys och aktiviteter i försäljningsprocessen.	X			Handboken för fastighetsförsäljningar bedöms nu vara uppdaterad vad avseer definitioner, behov av riskanalyser och aktiviteter i försäljningsprocessen i tillräcklig grad.
Hantering av allmänna handlingar					
2018 Årsrapp ID: 1490	Regionledningskontoret bör systematisera och förtydliga utlämnandeprocessen i sin helhet från att begäran inkommer till dess att handling lämnas ut. Även processen för avslagsbeslut och överklagan behöver förtydligas.				Ny rekommendation. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
2018 Årsrapp ID: 1491	Regionledningskontoret bör ta fram rutiner för hantering och diarieföring av handlingar som omfattas av sekretess.				Ny rekommendation. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
2018 Årsrapp ID: 1492	Regionledningskontret bör se till att regelbundna kontroller av diarieföring och hantering av allmänna handlingar genomförs inom verksamheten.				Ny rekommendation. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
Intern kontroll					
2016 Årsrapp ID: 1005	Intern kontroll - statsbidrag Landstingsstyrelsens förvaltning bör uppdatera beslutsordningen med uppgifter om rätten att fatta verkställighetsbeslut om vidareförmedling av statsbidrag.			X	2019-03: Uppgifter om rätten att fatta verkställighetsbeslut om vidareförmedling av statsbidrag saknas i beslutsordningen (LS 2017-1631) Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.

Sammanställning över lämnade rekommendationer för Landstingsstyrelsen, Årsrapport 2018

Gransk-ningsår	Rekommendation	Åtgärdat			Kommentar
		Ja	Del-vis	Nej	
2016 Årsrapp ID: 894	Intern kontroll - resor och representation Landstingsstyrelsens förvaltning bör se till att kostnaderna för resor respektive representation särredovisas i enlighet med förvaltningens regler för användning av rese-och representationskort.	X			Reglerna har tydliggjorts i och med ny text rörande användning av resekort 2018. Resekorten användes tidigare ibland felaktigt till representationsutgifter. Om reglementet följs särredovisas kostnaderna. Verksamheterna konterar själva resekortsfakturorna medan utlägg från representationskorten hanteras av lön. Kontrollstruktur finns. Transaktioner på representationskorten granskas av såväl personens chef som lönekonsulterna. Fakturorna för resekorten attesteras av närmaste chef. Reskontra har i uppdrag att göra efterkontroll på fakturor från resekortsföretaget och det görs även stickprov i samband med utanordning av fakturor.
2017 Årsrapp ID: 1241	Hantering av MT- och IKT-utrustning vid NKS Landstingsstyrelsens förvaltning bör se till att att alla fakturor som avser externa konsultkostnader godkänns och attesteras inom samma organisation			X	2019-03: Externa konsultkostnader godkänns i linjen i enlighet med beslutad organisation för projektet. Detta innebär att LSF respektive Karolinska godkänner och attesterar sina fakturor. Karolinska vidarefakturerar sedan sina kostnader till NKS-projektet som redovisas inom LSF.
2017 Årsrapp ID: 1242	Hantering av MT- och IKT-utrustning vid NKS Landstingsstyrelsens förvaltning bör begränsa möjligheten att anpassa fördelningen av resurser via schablonpåslaget.		X		Varje utrustning får ett påslag för projektets samlade resursutgifter samt för de projektgemensamma utgifterna. Dessa schablonkostnader krediteras och ersätts med faktiska utgifter. Enligt uppgifter genomförs efterkalkyler där faktiska utgifter ställs mot tillämpad schablon. Mellanskillnaden mellan schablon och faktiska utgifter behöver hanteras som en ökad/minskad utgift. Enligt uppgift pågår diskussioner om hur denna fördelning ska ske rent praktiskt. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
2017 Årsrapp ID: 1253	Lönehantering Landstingsstyrelsens förvaltning bör säkerställa att de kontroller som ska genomföras vid löneutbetalningar dokumenteras i en rutinbeskrivning eller checklista som stöd till cheferna.			X	2019-03: I löneutbetalningsprocessen finns nyckelkontroller inför och efter lönekörning som respektive chef ansvarar för att genomföra. HR-avdelningen finns med som stöd och support. De nyckelkontroller som ska genomföras är däremot inte dokumenterade i någon rutinbeskrivning eller checklista. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
2017 Årsrapp ID: 1254	Lönehantering Landstingsstyrelsens förvaltning bör säkerställa att uppföljning sker av att samtliga ansvariga chefer granskar och signerar sina utanordningslistor.			X	2019-03: I förra årets granskning noterades att utanordningslistan för november inte signerats av 42 procent av kostnadsställena. I årets uppföljande granskning analyserades samtliga månader och varje månad är det mellan 6 och 33 procent av utanordningslistorna som inte signeras. Rekommendationen kvarstår därmed. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.

Sammanställning över lämnade rekommendationer för Landstingsstyrelsen, Årsrapport 2018

Gransk-ningsår	Rekommendation	Åtgärdat			Kommentar
		Ja	Del-vis	Nej	
Investeringar					
2015 Årsrapp ID: 813	Intern kontroll i investeringsprocessen Landstingsstyrelsens förvaltning bör tydliggöra hur investeringarnas miljöpåverkan ska beskrivas i beslutsunderlagen inför genomförandebeslut, dels för att täcka miljöbalkens krav, dels för att täcka de krav som landstingets miljöpolitiska program ställer upp.				2018-10: Mot bakgrund av landstingsstyrelsens översyn av landstingets investeringsprocess kommer rekommendationen att följas upp i anslutning till att den nya investeringsprocessen beslutats. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
2016 Årsrapp ID: 1000	Investeringar Landstingsstyrelsens förvaltning bör i samarbete med trafikförvaltningen utarbeta former för rapportering av väsentliga avvikelser även för projekt som ingår i program med uppföljning av såväl belopp som tids- och kvalitetsramar.			X	2018-10: Mot bakgrund av landstingsstyrelsens översyn av landstingets investeringsprocess kommer rekommendationen att följas upp i anslutning till att den nya investeringsprocessen beslutats. Följs upp i samband med årsgranskningen 2018.
2017 Årsrapp ID: 1256	Styrning av investeringar Landstingsstyrelsen förvaltning bör i samverkan med trafikförvaltningen tydliggöra innebörden av budget- respektive genomförandebeslut både i övergripande styrdokument och anvisningar samt löpande i budget- och uppföljningsdokument.				Mot bakgrund av landstingsstyrelsens översyn av landstingets investeringsprocess kommer rekommendationen att följas upp i anslutning till att den nya investeringsprocessen beslutats. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
2017 Årsrapp ID: 1257	Styrning av investeringar Landstingsstyrelsens förvaltning bör, i samverkan med berörda nämnder, utveckla anvisningarna för och beredningen av beslutsunderlag i investeringsprocessen.				2019-03: Mot bakgrund av landstingsstyrelsens översyn av landstingets investerngsprocess kommer rekommendationen att följas upp i anslutning till att den nya investeringsprocessen beslutas. Följs upp i samband med årsgranskningen 2018.
Kontroll av legitimationer					
2017 Delår ID: 1071	Kontroll av legitimationer Landstingsstyrelsens förvaltning bör ta fram en gemensam rutin för kontroll av sjukvårdspersonals legitimationer.		X		2019-03: Enligt LSF kommer rekommendationen att åtgärdas genom en rutin för att hämta in uppgifter från Socilastyrelsen. Rutinen är frantagen och test av rutinen pågår. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
Ledningsnära kostnader och representation					
2018 Årsrapp ID: 1498	Regionledningskontoret bör stärka internkontrollarbetet avseende ledningsnära kostnader och representation.				Ny rekommendation. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
Miljö					
2017 Årsrapp ID: 1252	Miljöredovisning Landstingsstyrelsens förvaltning bör ta fram en rutin för den samlade miljöredovisningsprocessen, i syfte att dels säkerställa processen, dels förenkla och underlätta för verksamheterna att göra rätt.				Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.

Sammanställning över lämnade rekommendationer för Landstingsstyrelsen, Årsrapport 2018

Gransk-ningsår	Rekommendation	Åtgärdat			Kommentar
		Ja	Del-vis	Nej	
Omställningskostnader					
2016 Årsrapp ID: 1007	Omställningskostnader Landstingsstyrelsens förvaltning bör ändra/komplettera de centrala riktlinjerna för definition av omställningskostnader så att de stämmer med god redovisningssed.			X	2019-03: LSF har gjort en översyn och bedömt att inga förändringar ska göras av riktlinjerna för definition av omställningskostnader inför budget 2019. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
Pensionshantering					
2016 Årsrapp ID: 991	Granskning av pensionshantering Landstingsstyrelsens förvaltning bör införa rutiner och kontrollmoment i löne- och personalsystemen så att pensionsavtalet följs och därmed minska risken att anställda oavsiktligt får pensionsgrundande inkomst efter att barnet fyllt åtta år eller avslutat första skolåret.			X	Det finns ingen automatisk kontroll inbyggd i Heroma som signalerar att avtalet följs avseende detta. Tidigare har det manuellt körts en s.k. SQL-fråga för att förhindra att det ligger fel frånvarotyp, dvs att frånvaron byts efter barnet fyllt 8 år till tjänstledighet som inte är pensionsgrundande. Detta har inte gjorts under 2018. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
Räkenskaper					
2017 Årsrapp ID: 1255	Landstingsstyrelsens förvaltning bör se till att avskrivningstider för IKT-projektets olika utrustningstyper i kommande faser fastställs och dokumenteras.				Följs upp i samband med årsgranskningen 2018.
Skydd mot otillåten påverkan					
2018 Årsrapp ID: 1489	Regionledningskontoret bör formalisera och systematisera riskanalysarbetet på koncernövergripande nivå.				Ny rekommendation. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
Styrning och planering av trafiken					
2017 Delår ID: 1078	Öka resandet med cykel Landstingsstyrelsens förvaltning bör i samarbete med tillväxt- och regionplaneförvaltningen konkretisera hur landstinget på ett samordnat sätt kan öka andelen resor med cykel och utforma cykelinfrastrukturen i landstinget.		X		2019-01: LSF och TRF har inte haft något samarbete under 2018 för att hantera rekommendationen. Beslut har fattats i fullmäktiges budget för 2019 om att göra regionala cykelkansliet till en permanent funktion i landstinget samt tillföra mer ekonomiska medel till funktionen. Via dessa insatser är förhoppningen att samverkan för att arbeta med cykelfrågor stärks mellan TRF och LSF Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.
Verksamhetsstyrning					
2018 Delår ID: 1336	Målstyrning Ledningen bör i de anvisningar som ges om hur målen ska följas upp och återrapporteras säkerställa att styrelsen och fullmäktige kan ges en heltäckande bild.				Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.

Sammanställning över lämnade rekommendationer för Landstingsstyrelsen, Årsrapport 2018

Gransk-ningsår	Rekommendation	Åtgärdat			Kommentar
		Ja	Del-vis	Nej	
Ärendeprocessen					
2017 (Projekt 8/2017) ID: 1106	Landstingsstyrelsens förvaltning bör ta fram en landstingsövergripande vägledning för utformning av och innehåll i ekonomiska och eventuellt andra konsekvensbeskrivningar i beslutsunderlagen till nämnder och styrelser		X		2019-03: En rutin har tagits fram "Att handlägga ärenden inför beslut i regionsstyrelsen och regionfullmäktige". Rutinen som endast gäller regionledningskontoret innehåller ett kort avsnitt om utformning och innehåll av under rubriken ekonomiska konsekvenser. Följs upp i samband med årsgranskningen 2019.